

Morfologia-kurssin luentomateriaalit

Juho Härme

28. marraskuuta 2016

Sisältö

Tästä kurssista	8
1 Mikä ihmeen morfologia?	9
1.1 Mitä ovat sanaluokat?	9
1.1.1 Itsenäiset sanaluokat	9
1.1.2 Apusanaluokat	9
1.2 Mitä on sanan sisällä?	10
1.2.1 Morfien lajeja	11
1.3 Kieliopilliset kategoriat	11
1.4 Millainen kieli venäjä on morfologian kannalta?	12
1.5 Morfologian osa-alueita	12
2 Morfeemityypeistä ja sanaluokista	13
2.1 Substantiivit, adjektiivit, pronominit, lukusanat	13
2.1.1 Substantiivit	13
2.1.2 Adjektiivit	13
2.1.3 Pronominit	14
2.1.4 Lukusanat	14
3 Luku ja suku kieliopillisina kategorioina	16
3.1 Luku kieliopillisena kategoriana	16
3.1.1 Erikoistapauksia	16
3.2 Suku kieliopillisena kategoriana	17
3.2.1 Substantiivien suvun määräytyminen	17
4 Sija kieliopillisena kategoriana	20
4.1 Venäjän sijat	20
4.2 Mitkä ihmeen deklinaatiot?	21
4.3 Venäjän substantiivien jaottelu deklinaatioihin	21
4.3.1 Ensimmäinen deklinaatio	22
4.3.2 Toinen deklinaatio	23
4.3.3 Kolmas deklinaatio	24
4.3.4 Neljäs deklinaatio	24
4.3.5 Viides deklinaatio	24
4.3.6 Monikon deklinaatiot	25
4.3.7 Vaihtoehtoisia jaotteluita	25

5	Sija kieliopillisena kategoriana 2	27
5.1	Sekamuotoja ja poikkeuksia	27
5.1.1	Muutoksia vartaloissa	27
5.1.2	Monikkoon liittyviä poikkeuksia	29
5.1.3	Sekadeklinaatioita	30
5.2	Deklinaatioista ja painotyypeistä	31
5.2.1	I deklinaation painotyypit	32
5.2.2	II deklinaation painotyypit	34
5.2.3	III deklinaation painotyyppisiä	37
5.2.4	IV deklinaation painotyyppisiä	38
6	Adjektiiveista, pronomineista ja lukusanoista	41
6.1	Adjektiivien ja pronomien sijataivutus	41
6.2	Lukusanoista	42
6.3	Adjektiiveihin liittyviä ilmiöitä	44
6.3.1	Laatu- ja relaatioadjektiivit	44
6.3.2	Lyhyet ja pitkät muodot	45
6.3.3	Possessiivadjektiivit	46
6.3.4	Vertailuaste kieliopillisena kategoriana	47
7	Sijat funktionaalisen morfologian kannalta	49
7.1	Genetiivin perusmerkitykset	49
7.1.1	Suomen genetiiviin verrattavia merkityksiä	49
7.1.2	Suomen partitiiviin verrattavia merkityksiä	50
7.1.3	Mitan ilmaukset	50
7.2	Genetiivi verbin täydennyksenä	51
7.2.1	Kysymistä, etsimistä ja saavuttamista tarkoittavat verbit	52
7.2.2	Pelkäämistä ja välttelyä tarkoittavat verbit	53
7.2.3	Muita merkitysryppäitä	53
7.3	Genetiivi ja kieltomuodot	53
7.3.1	Subjekti genetiivissä	53
7.3.2	Objekti genetiivissä	54
7.4	Genetiivi ja prepositiot	55
8	Sijat funktionaalisen morfologian kannalta 2.	56
8.1	Datiivin merkityksiä ja käyttöä	56
8.1.1	Tuttuja merkityksiä	56
8.1.2	Datiivi semanttisena subjektina	57
8.1.3	Datiivi verbin täydennyksenä	58
8.1.4	Datiivi adjektiivien täydennyksenä	58
8.1.5	Lisää merkityksiä	59
9	Sijat funktionaalisen morfologian kannalta 3	60
9.1	Elollisuuskategoria	60

9.2	Miten elollisuuskategoria ilmenee?	60
9.3	Milloin elollisuuskategoria ilmenee?	60
9.3.1	Erytistapauksia	61
9.4	Akkusatiivin merkityksistä	62
10	Sijat funktionaalisen morfologian kannalta 4	63
10.1	Instrumentaalien merkityksiä	63
10.1.1	Agentti	63
10.1.2	Predikatiivinen instrumentaali	64
10.1.3	Prepositio + instrumentaali verbin täydennyksenä	64
10.1.4	Instrumentaali verbin täydennyksenä	65
10.1.5	Kontrastiivisia huomioita	65
10.2	Prepositionaalien merkityksiä	66
10.3	Ha vai B?	66
10.3.1	Ha-prepositio venäjässä	67
10.3.2	B-prepositio venäjässä	69
10.3.3	Kokoavasti	71
10.4	Prepositionaali täydennyksen sijana	71
11	Persoona kieliopillisena kategoriana	73
11.1	Preesens- ja infinitiivivartalo	73
11.2	Konjugaatiot	74
11.2.1	1. konjugaatio	74
11.2.2	2. konjugaatio	75
11.2.3	Ääntenmuutoksia 1. konjugaatiolla	76
11.2.4	Ääntenmuutoksia 2. konjugaatiolla	77
12	Persoona kieliopillisena kategoriana 2 ja partisiippien muodostus	78
12.1	Milloin mikäkin konjugaatio?	78
12.2	Infinitiivi- ja preesensvartaloiden suhteista ensimmäisessä deklinaatiossa	80
12.2.1	1. ryhmä	80
12.2.2	2. ryhmä	80
12.2.3	3. ryhmä	80
12.2.4	4. ryhmä	80
12.2.5	5. ryhmä	81
12.2.6	6. ryhmä	81
12.2.7	7. ryhmä	81
12.3	Epäsäännöllisesti taipuvia verbejä	82
12.4	Muutama sana painoista	82
12.5	Partisiippien muodostus	83
12.5.1	Mitä partisiipit ovat?	83
12.5.2	Miten partisiipit muodostetaan?	84

13 Pääluokka kieliopillisena kategoriana	89
13.1 Passiivirakenteet venäjässä	89
13.1.1 Morfologinen passiivi	89
13.1.2 Perifrastinen passiivi	90
13.1.3 Indefiniittis-persoonainen rakenne	90
13.1.4 Passiivilauseen agentti	91
14 Aika ja aspekti kieliopillisina kategorioina	92
14.1 Aikamuodot venäjässä	92
14.2 Aikamuotojen muodostaminen	94
14.2.1 Preteriti	94
14.2.2 Futuuri	95
14.3 Aspektikategoria ja sen arvot	95
14.4 Aspektiparin käsite	97
14.5 Aspektin valinnasta	98
15 Aspekti kieliopillisena kategoriana 2	100
15.1 Perusmerkitykset	100
15.2 Joitakin erityismerkityksiä	101
15.2.1 Toistoon liittyvät erityismerkitykset	102
15.2.2 Perfektiivisen aspektin muita erityismerkityksiä	103
15.2.3 Imperfektiivisen aspektin erityismerkityksiä	104
16 Aspekti kieliopillisena kategoriana 3	106
16.1 Aspektin valinnasta menneessä ajassa	106
16.1.1 Konkreettis-faktinen/-prosessuaalinen merkitys sekä toisto	106
16.1.2 Yleisesti toteavaan erityismerkitykseen liittyvä aspektinvalinta	108
16.2 Aspektin valinnasta tulevassa ajassa	109
16.3 Aspektin valinnasta kieltomuotojen yhteydessä	110
16.4 Aspektin valinnasta myöntömuotoisten infinitiivimuotojen yhteydessä	112
16.5 Teonlaadun käsite	113
17 Tapaluokka kieliopillisena kategoriana 1	115
17.1 Imperatiivin muodostus venäjässä	115
17.1.1 2. persoonan imperatiivin päätteet	116
17.1.2 Milloin mikäkin päätte?	116
17.1.3 Tarkennuksia sääntöön	117
17.2 Muita imperatiivimuotoja	118
18 Tapaluokka kieliopillisena kategoriana 2	120
18.1 Imperatiivi funktionaalisen morfologian kannalta	120
18.1.1 Pari sanaa aspektista	121
18.2 Konditionaali	122
18.2.1 Funktionaalisen morfologian kannalta	123

18.2.2 Kontrastiivisia huomioita	124
19 liikeverbit 1	126
19.1 Liikeverbiparit	127
19.1.1 Tavallisimpia liikeverbipareja	127
19.2 Harvinaisempia liikeverbipareja	128
19.3 Huomioita käytöstä	128
20 Liikeverbit 2	130
20.1 Oikeinkirjoituksesta	130
20.2 Muodostamisesta	130
20.2.1 Selkeät tapaukset	131
20.2.2 Painollinen a-suffiksi	132
20.2.3 Muodostuksen pohjana prefiksillinen duratiivinen verbi	132
20.2.4 Vielä yksi	132
20.3 Prefiksillisten verbien välinen ero aspektuaalisena erona	133
20.4 Prefiksit ja merkitykset	133
20.4.1 По	134
20.4.2 У	134
20.4.3 Вы	134
20.4.4 При	135
20.4.5 За	135
20.4.6 Под	135
20.4.7 В	135
20.4.8 Про	135
20.4.9 Пере	136
20.4.10 От	136
20.4.11 до	136
20.4.12 о	136
20.4.13 с	136
20.4.14 Раз	136
20.4.15 Вэ	137
20.5 Liikeverbien teonlaadut	137
21 Gerundit ja adverbis	139
21.1 Gerundit ja niiden muodostus	139
21.1.1 Imperfektiiivisen aspektin gerundi	139
21.1.2 Perfektiiivisen aspektin gerundi	140
21.2 Gerundien käyttö	142
21.3 Adverbeista	143
21.3.1 Adjektiiveista muodostetut adverbis	144
21.3.2 Muihin kuin adjektiiveihin pohjaavat	144
21.4 Adverbeistä funktionaalisen morfologian kannalta	144

Kirjallisuutta	146
Liite 1: termilista	148

Tästä kurssista

Kaksi kielentutkimuksen perinteistä päähaaraa ovat syntaksi ja morfologia. Siinä missä syntaksi tutkii lauserakenteita ja sanojen tai lausekkeiden välisiä suhteita, ovat morfologiassa kiinnostuksen kohteena ennen kaikkea sanat itse ja se, mistä ne koostuvat.

Rohkaisuksi voin tässä vaiheessa todeta, että periaatteessa kyseessä on eräänlainen kertauskurssi: kaikki kurssilla käsiteltävät asiat ovat sinulle jo tuttuja aikaisemmista opinnoistasi. Tämän kurssin pointtina on, että opit perusteellisemmin jäsentämään ja analysoimaan osaamistasi. Opit suomen- ja venäjänkieliset termit ilmiöille, joihin ennen olet ehkä viitannut vain ilmaisulla *“se rouvuu-päätteinen muoto”*. Samalla saat, toivottavasti, vastauksia moniin *miksi*-kysymyksiin, kuten *miksi omeu-sanan genetiivi on omua eikä omeya*.

Kurssilla käytettävä saattaa olla sinulle jossain määrin uudenaikaisessa muodossa. Toivottavasti et pelästy – yritykseni on tehdä tästäkin “tylsästä kielioppikurssista” oikeasti motivoivaa ja nykyaikaista. Samalla on pidettävä mielessä se, että kyseessä ovat yliopiston aineopinnot, ja sitä kautta myös tilaisuus opetella syvällisempiä kielen analysoinnin työkaluja.

1 Mikä ihmeen morfologia?

Tällä luennolla perehdytään lyhyesti siihen, mitä kaikkea morfologian alaan kuuluu. Tarkastelemme, mitä aihealueita kurssilla käsitellään ja luomme yleiskuvan kurssiluentojen sisällöstä ja tavoitteista.

1.1 Mitä ovat sanaluokat?

Sanaluokan käsite esitellään meille jo ala-asteikäisenä. Sanat muodostavat kielessä enemmän tai vähemmän selviä ryhmiä: esimerkiksi lekseemeillä *книга*, *стол* ja *разрушение* on jokin yhteistä ja ne eroavat lekseemeistä *узнать*, *слушать* ja *читать*, joilla puolestaan on keskenään jotakin yhteistä. Sanaluokkien määrittely ei kuitenkaan ole yksiselitteistä. Mihin sanaluokkaan mielestäsi esimerkiksi aktiivin partisiipin preesensin muoto “позволяющий” kuuluu? Entä onko sanalla *тысяча* enemmän yhteistä sanojen *пять*, *десять* ja *семь* kanssa kuin edellä mainittujen kolmen substantiivin kanssa? Ahti Nikunlassi(2002: 123) on käsitellyt sanaluokkajaon ongelmia laajasti. Tällä kurssilla palautetaan mieleen perinteistä sanaluokkajakoa, mutta kehotan muistamaan, että sanaluokat eivät ole millään tavalla ylhäältä annettuja, objektiivisia kategorioita, vaan enemmän tai vähemmän kompromissien tuloksena syntynyt taksonomia eli luokittelu.

Slavistisessa perinteessä on tapana erotella toisistaan itsenäiset sanaluokat (самостоятельные части речи) ja apusanaluokat (служебные части речи). Lisäksi luokittelua voidaan jatkaa morfologisin perustein esimerkiksi niin, että sijoissa taipuvia sanoja (käytännössä substantiiveja, adjektiiveja, lukusanoja, pronomineja) kutsutaan yhteisesti *nomineiksi*.

1.1.1 Itsenäiset sanaluokat

- substantiivit (существительные)
- adjektiivit (прилагательные)
- pronominit (местоимения)
- lukusanat (числительные)
- verbit (глаголы)
- adverbbit (наречия)

1.1.2 Apusanaluokat

- prepositiot (предлоги)
- konjunktiot (союзы)
- partikkelit (частицы)
- interjektiot (междометия)

1.2 Mitä on sanan sisällä?

Ajattele vaikka pakettia lääkepillereitä – kuvastakoon se lausetta tai laajemmin tekstiä. Jos sinulta kysytään, mistä lääkepaketti koostuu, selkein vastaus olisi *pillereistä*. Samaten vastaus kysymykseen *mistä lause koostuu* olisi luultavasti *sanoista*. Kuitenkin se, mikä vaikutus pillereillä on jonkin sairauden parantamisessa, määräytyy sen mukaan, mistä ainesosista kukin pilleri on tehty. Samoin sanojen kohdalla itse sanojen merkitys muodostuu sen perusteella, mitä *morfeja* sanassa on.

Otetaan esimerkki. Ajattele sananmuotoa *вызривая*. Jaetaan se morfeiksi:

(1) /вы/игр/ыва/ю/

Esimerkissä 1 on siis neljä morfia. Jokaisella näistä on jokin merkitys – jos jonkin näistä muuttaisi tai poistaisi, sanan merkitys muuttuisi. Kokeile mielessäsi! Millä tavalla merkitys muuttuu, jos poistat ensimmäisen morfin ja vaihdat hieman kolmatta? Entä jos vaihdat viimeisen morfin vaikka morfiksi /еув/?

Kuten edellisestä käy ilmi, kielen pienintä, konkreettista yksikköä, joka kantaa itsessään jotakin merkitystä, kutsutaan *morfiksi* (морф). Morfeja on tapana merkitä laittamalla ne kauttaviivojen väliin (toinen vaihtoehto on erottaa morfit esimerkiksi +-merkillä). Esimerkissä 1 viimeinen morfi /ю/ tuo verbiin sen merkityksen, että toimintaa suorittaa yksikön ensimmäinen persoona. Sanan varsinainen merkitys – jota muut morfit muokkaavat – tulee toisesta morfista, /узр/.

Katsotaan lisää esimerkkejä ja jaetaan ne samantien osiksi:

(2) /пек/у/

(3) /печ/ёшь/

Kummassakin yllä olevista esimerkeistä on kaksi morfia. Olet varmasti kuullut myös sanan *morfeemi* (морфема). Siinä missä morfi on konkreettinen, yksittäinen esiintymä, morfeemi on abstrakti yksikkö, joka voi esiintyä useampana erilaisena morfina. Esimerkeissä 2 ja 3 on kummassakin morfeemi, jota voitaisiin merkitä esimerkiksi {пек} tai¹ {ЛЕІРОВА}. Tämän morfeemin konkreettisia esiintymiä ovat morfit /пек/ ja /печ/. Kyseessä on siis yhden ja saman morfeemin kaksi konkreettista esiintymää, vähän niin kuin jalkapallojoukkueessa {maalivahti}-“morfeemia” voivat edustaa “morfit” /Joe Hart/ ja /Manuel Neuer/.

Usein on niin, että jokin tietty morfeemi edustuu aina vain yhdellä, tietyllä tavalla. Tällöin on käytännössä melkein pä sama, puhutaanko morfeemista vai morfista, mutta teoriassa erottelu toki tulee edelleen pitää mielessä. Jos mietitään esimerkin 1 /игр/-morfia, voidaan todeta juuri näin: morfeemia {игр} edustaa vain yksi morfi, /игр/. Morfeista /пек/ ja /печ/ voidaan puolestaan vielä sanoa, että ne ovat toistensa *allomorfeja* (алломорф). Allomorfin käsite kannattaa painaa mieleen nimenomaan suhteellisena käsitteenä: yksittäinen morfi voi muodostaa allomorfiiparin tai -kolmikon suhteessa joihinkin muihin morfeihin.

¹Kuten huomasi, morfeemeja merkitään asettamalla ne aaltosulkujen sisään. Jos morfeemiin viitataan sen merkityksellä, se on tapana kirjoittaa isolla.

Jäitkö miettimään, mitä morfeemeja esimerkkien 2 ja 3 toiset morfit (/y/ ja /ёшь/) edustavat? Kysymys on monimutkaisempi kuin ensi katsomalta saattaisi olettaa. Liian informaatiotulvan välttämiseksi siirrän vastauksen tuonemmaksi ja palaan siihen, kun käsittelemme tarkemmin verbejä sanaluokkana. Lisälukemiseksi tässä esitetyistä käsitteistä ks. esimerkiksi (Мысаров 2016: 20; Nikunlassi 2002: 104, Koivisto (2013): 66).

Älä pelästy, vaikka morfien erottelu ei aina ole selkeää. Voi olla, että sanasta voisi löytyä enemmän osasia kuin luulit tai voi myös olla, että pilkot sanan niin pieniksi palasiksi, ettei niillä kaikilla todellisuudessa ole omaa merkitystä. Kurssin kuluessa erilaisiin morfeemeihin tutustutaan paremmin ja tätä myötä myös kyky havaita niitä paranee.

1.2.1 Morfien lajeja

Edellä sanoista puhuttaessa havaittiin, että niiden voi nähdä muodostavan erilaisia ryhmiä. Myös morfeja tutkittaessa huomataan, että tietyillä morfeilla on jotain yhteistä, joka taas erottaa ne joistakin muista morfeista.

Esimerkiksi edellä tarkemmin käsitellyissä morfeissa /игр/ ja /пек/ on selkeästi jotakin yhteistä, jotakin erilaista verrattuna morfeihin /вы/, /ыва/, /ёшь/ jne. Ensinmainitut morfit voidaan luokitella *juurimorfeiksi* (корневой морф, корень). Ne ilmaisevat sanan varsinaisen leksikaalisen merkityksen: voisi sanoa, että ilman niitä muut morfit ovat turhia. Muut morfit nimittäin eivät ilmaise leksikaalista vaan *kieliopillista merkitystä*. Esimerkiksi esimerkin 3 /ёшь/-morfi ilmaisee toista persoonaa, indikatiivia ja ei-mennyttä aikaa. Nämä ovat hyvin erityyppisiä merkityksiä kuin juurimorfin /пек/ leksikaalinen merkitys. Kieliopilliset morfit voi jakaa moniin alaluokkiin, joita tutkitaan tarkemmin seuraavalla luennolla. Näitä alalajeja ovat ennen kaikkea prefiksit, suffiksit, interefiksit, postfiksit ja taivutuspäätteet.

1.3 Kieliopilliset kategoriat

Edellä puhuttiin *toisesta persoonasta, indikatiivista ja menneestä ajasta*. Nämä ovat asioita, joita edellä käsitellyt morfeemit ilmaisevat. Tutkitaan lisää vähän toisenlaisia sanoja:

- (4) /стол/ами/
- (5) /крив/ая/

Esimerkin 4 /ами/-morfista voidaan sanoa, että se ilmaisee toisalta monikkoa (sitä, että pöytiä on enemmän kuin yksi), toisaalta instrumentaalisijaa. Esimerkin 5 /ая/-morfi ilmaisee puolestaan yksikköä, nominatiivisijaa ja lisäksi feminiinisukua.

Huomataan siis, että vaikka kieliopilliset morfit eivät sinänsä pysty esiintymään yksinään, niillä silti ilmaistaan monenlaisia asioita. “Asia, jota morfeemilla ilmaistaan” ei ole erityisen kätevä nimitys, mutta onneksi näihin voidaan viitata kätevämmän termillä *kieliopillinen kategoria* (грамматическая категория). Venäjässä ilmaistavia kieliopillisia kategorioita ovat ainakin

- sukukategoria (категория рода)

- lukukategoria (категория числа)
- sijakategoria (категория падежа)
- elollisuuskategoria (категория одушевлённости)
- pääluokkakategoria (категория залога)
- persoonakategoria (категория лица)
- aspektikategoria (категория вида)
- tapaluokkakategoria (категория наклонения)
- aikamuotokategoria (категория времени)

Jos mietitään käsitteitä *instrumentaali*, *toinen persoona* tai *feminiini*, voidaan sanoa, että ne ovat *kieliopillisten kategorioiden arvoja*. Palatakseni jalkapallojoukkuemetaforaan voitaisiin kuvitella *pelipaikan* kieliopillinen kategoria ja sille arvot *maalivahti*, *puolustaja*, *hyökkääjä* jne. Yksi tämän kurssin tehtävistä on tutustua näihin kategorioihin ja konkreettisiin tapoihin, joilla kategorioiden eri arvoja eri sanoilla ilmaistaan. Heti alkuun voidaan todeta, että läheskään kaikki sanat eivät ilmaise tai edes voi ilmaista kaikkia kategorioita. Toiset kategoriat ovat tyypillisiä esimerkiksi substantiiveille; joitain kategorioita ilmaisevat vain verbit.

On huomattava, että yksi morfi voi ilmaista useaa eri kieliopillista kategoriaa. Venäjässä tämä on enemmän sääntö kuin poikkeus (vrt. kaikkia edellä käsiteltyjä kieliopillisia morfeja!), ja tällaisille morfeille on oma nimityksensäkin: salkkumorfi (гибридный морф) (ks. Nikunlassi 2002, 106–7).

1.4 Millainen kieli venäjä on morfologian kannalta?

Kielten luokittelua erilaisten yhtenevien ja eriävien ominaisuuksien perusteella kutsutaan kielitypologiaksi. Kun kieliä luokitellaan morfologisten ominaisuuksien perusteella, on perinteisesti jaoteltu kieliä toisaalta *synteettisiin* ja *analyttisiin*.

- Analyttisiksi kutsutaan kieliä, jossa kieliopillisia suhteita ilmaistaan kieliopillisten sanojen (prepositiot, partikkelit, ym.) ja sanajärjestyksen avulla
- Synteettisiksi sanotaan kieliä, jossa kieliopillisia suhteita ilmaistaan taivutuspäätteiden avulla (vrt. Nikunlassi 2002, 119)

Kumpaan ryhmään venäjä mielestäsi kuuluu?

1.5 Morfologian osa-alueita

- Sananmuodostusoppi (словообразование) ja taivutusoppi (словоизменение)
- Morfofologia (морфонология), Morfosyntaksi (морфосинтаксис), Funktionaalinen morfologia (функциональная морфология)

2 Morfeemityypeistä ja sanaluokista

2.1 Substantiivit, adjektiivit, pronominit, lukusanat

Tulevilla luennoilla aletaan tarkemmin perehtyä eri kieliopillisiin kategorioihin ja niiden arvoihin. Aloitamme luku-, suku- ja sijakategorioista, jotka ovat erityisen olennaisia substantiiveilla, mutta myös adjektiiveilla, pronomineilla ja lukusanoilla. Ennen kuin siirrytään varsinaisiin kieliopillisten kategorioiden arvoihin ja toisaalta niiden käyttöön käytännössä (funktionaaliseen morfologiaan), on syytä tutkia hivenen tarkemmin, mitä erityispiirteitä mainittuihin sanaluokkiin liittyy. Kun myöhemmin siirrytään käsittelemään verbejä, otetaan uudestaan käsittelyyn myös nämä kategoriat niiltä osin kuin ne verbeillä edustuvat.

2.1.1 Substantiivit

Substantiivit ovat venäjän yleisin sanaluokka: Venäjän kansalliskorpuksen pääaineiston sanoista 28,5% on substantiiveja. Substantiivit ilmaisevat niin sukua, lukua, sijaa kuin elollisuuttakin.

Substantiiveja voidaan luonnollisesti jaotella edelleen esimerkiksi semanttisin perustein (merkityksen mukaan). Voidaan erotella *yleisnimet* (имена нарицательные) ja erisnimet (имена собственные). Toisaalta voidaan puhua abstrakteista tai konkreettisista substantiiveista. Lisäksi oma ryhmänsä ovat ainesanat kuten каша, нефть ym. Substantiivit toimivat erityisen usein lähtökohtina muiden sanaluokkien sanojen muodostukselle (ks. Мусатов 2016: 312–).

2.1.2 Adjektiivit

Myös adjektiivit ilmaisevat suku- luku- ja sijakategorioita sekä ainakin välillisesti elollisuuttakin. Niiden erikoisuus ovat lisäksi *vertailuasteet* (степени сравнения), joita niiden lisäksi ilmaisevat vain adverbien.

Adjektiivit esiintyvät venäjässä *pitkinä* ja *lyhyinä* muotoina (длинные и короткие формы прилагательных). Lyhyiden muotojen käyttö on syntaktisesti rajoitettua: ne toimivat ainoastaan predikatiiveina, kuten esimerkissä 6.

(6) Скандинавская кухня *лаконична* в средствах и *многообразна* в методах

2.1.3 Pronominit

Pronominit ilmaisevat (joskin vaihtelevasti) luku-, suku- ja sijakategorioita sekä ainoana sanaluokkana verbien lisäksi myös persoonakategoriaa. Erotuksena verbeistä persoonan ilmaiseminen ei tapahdu pronomineilla taivutuspäätteen vaan sanavartalon avulla (Nikunlassi 2002, 154). Erityisesti persoonapronominit ovat taivutuksen suhteen omalaatuinen luokka, jonka sisällä on suurta vaihtelua. Tähän palataan tarkemmin luennolla 5. Pronominien erikoisuuksiin morfologian kannalta kuuluu myös se, että niistä on usein hankala erottaa juurimorfeemia ja taivutuspäätteitä. Ajattele vaikka sananmuotoja *мне* ja *меня* ja vertaa niitä nominatiivimuotoon *я*.

2.1.4 Lukusanat

Lukusanat ovat, kuten edellä mainittiin, osittain hämästä määriteltävissä oleva luokka, johon luetaan usein morfologiselta rakenteeltaan hyvin erilaisia sanoja. Läheskään kaikki lukusanat eivät, nurinkurista kyllä, ilmaise luvun kielipillistä kategoriaa (niillä ei ole erillisiä yksikkö- ja monikkomuotoja). Myöskään sukua lukusanat eivät paria poikkeusta lukuun ottamatta ilmaise. Lukusanat onkin oma luokkansa ennen muuta sen takia, että tähän ryhmään yleensä luettavat sanat ovat merkityksen puolesta lähellä toisiaan (tarkemmin ks. Nikunlassi 2002: 123). Morfologiselta kannalta kannattaa kiinnittää huomio seuraaviin luokansisäisiin jakoihin:

Järjestysluvut (порядковые числительные) ja peruslukusanat (количественные числительные).

Järjestysluvut (esimerkiksi *пятый*) toimivat monessa suhteessa adjektiivien tavoin. Niillä ei kuitenkaan ole vertailuasteita tai erillisiä lyhyitä ja pitkiä muotoja.

Perusluvut 1-4 ja muut luvut

Peruslukusanatkaan eivät ole täysin yhtenäinen joukko. Oma erillistapauksensa on ensinnäkin lukusana *один*, joka ilmaisee suvukategoriaa (vrt. muodot *одна*, *одно* jne), lukukategoriaa (*один* vs. *одни*) ja taipuu esimerkiksi sijoissa paljolti adjektiivien tavoin. Luvuilla 2-4 on hyvin erilaiset taivutusparadigmat (konkreettiset kielipillisten kategorioiden, kuten sijan, arvot) kuin muilla luvuilla. Peruslukusanat ovat siinäkin suhteessa erikoinen luokka, että nominatiivissa ne toimivat pääsanana ja määräävät niihin liittyvän substantiivin sijan (*семь столов*), mutta muuten käyttäytyvät syntaktisessa mielessä adjektiivien tavoin (*без семи столов*).

Morfologiset substantiivit

Lukusanoiksi voidaan merkityksensä puolesta luetella myös sanat *миллион*, *миллиард* ja *тысяча*, vaikka ne taipuvat kuten mitkä tahansa substantiivit ja ilmaisevat niin suku-, luku- kuin sijakategorioita.

Kollektiivilukusanat

Oma alaluokkansa lukusanojen sisällä ovat kollektiivilukusanat (*doe*, *mpoe* ym.) joiden käyttöympäristöt ovat melko rajattuja. Nekään eivät ilmaise lukua eli eivät tee eroa yksikön ja monikon välillä.

3 Luku ja suku kieliopillisina kategorioina

3.1 Luku kieliopillisena kategoriana

Kuten edellä todettiin, lukukategoria (категория числа) koostuu venäjässä tasan kahdesta vaihtoehdosta, joiden suhteen sananmuodot ovat oppositiossa keskenään: jos sanat ilmaisevat lukua, ne ilmaisevat joko *yksikköä* (единственное число) tai monikkoa (множественное число).

Voidaan sanoa, että luvun *oletusarvo* on yksikkö (Nikunlassi 2002: 147). Näin voidaan päätellä, koska monet sananmuodot eivät voi olla ilmaisematta lukua: esimerkiksi verbin *стать* preteritimuoto ilmaisee aina joko yksikköä tai monikkoa (стал,стала,стало,стали). Jos lauseessa ei ole elementtiä, joka ohjaisi (kongruenssi / согласование) käyttämään jompaakumpaa, valitaan yksikkö, niin kuin esimerkissä 7:

(7) Бабушке стало лучше.

Tarkastellaan seuraavassa muutamaa lukukategoriaan liittyvää erityistapausta.

3.1.1 Erikoistapauksia

Substantiiveilla lukukategorian ilmaisemiseen liittyy kaksi erityistapausta: niin kutsutut *pluralia tantum*- ja *singularia tantum* -sanat. Kummatkaan näistä sanaryhmistä eivät käytännössä ilmaise lukukategoriaa (Nikunlassi 2002: 147).

Pluralia tantum -sanat ovat aina monikossa, singularia tantum -sanat puolestaan aina yksikössä esiintyviä sanoja. Pluralia tantum -sanat ovat selvärajaisempi luokka (siihen kuuluu venäjässä noin 600 sanaa) siinä mielessä, että singularia tantum -ryhmän sanoilla voi usein tietyissä käyttötapauksissa tulkita olevan monikkomuodonkin.

Mahdollisesti tulevana kielenopettajina kannattaa kiinnittää näihin sanaryhmiin huomiota siinä suhteessa, että vaikka mainitut ilmiöt ovat olemassa niin suomessa kuin venäjässä, eivät niihin kuuluvien sanojen joukot ole identtisiä. Klassinen esimerkki tästä on venäjän sana *мебель*.

Suosittelen tutustumaan näiden termien hyviin Wikipedia-artikkeleihin:

- [singularia tantum](#)
- [pluralia tantum](#)

3.2 Suku kieliopillisena kategoriana

3.2.1 Substantiivien suvun määräytyminen

Substantiivien suvun määräytyminen on melko monimutkainen ilmiö. Esitettäessä siihen liittyviä säännönmukaisuuksia voidaan päätyä hyvinkin erilaisiin kuvausmalleihin. Esittelen tässä kahta vaihtoehtoa.

Nikunlassin kuvaus

Ahti Nikunlanssi (2002: 149) esittää lähtökohtaisesti hyvin yksinkertaisen kaavan, jota soveltamalla substantiivien suku voidaan määrittellä:

1. mies-/urospuolinen = maskuliini, nais-/naaraspuolinen = feminiini
2. 1. deklinaatio = maskuliini, 2. ja 3. deklinaatio = feminiini, 4. ja 5. deklinaatio = neutri
3. taipumaton sana, lyhenne tms. = erillisiä sääntöjä

Deklinaatioiden (типы склонения) käsitteeseen pureudutaan tarkemmin seuraavalla luennolla, joten selvyiden vuoksi voi olla tarpeen ennen jatkamista tutustua alla olevaan deklinaatiosta kertovaan materiaaliin.

Perusajatus Nikunlassin kaavassa on, että jokaisen sanan kohdalla katsotaan ensin, onko sillä merkityksensä puolesta (semanttisesti) jokin suku. Esimerkiksi *nana* on merkityksen puolesta maskuliini, joten siihen sovelletaan ensimmäistä sääntöä eikä kaavassa tarvitse edetä pidemmälle. Sanasta *zopod* ei puolestaan merkityksen osalta voida vielä sanoa mitään. Tämän vuoksi on katsottava toista sääntöä. Sana *ropod* kuuluu taivutusmuotojensa puolesta ensimmäiseen deklinaation, joten sen suvuksi määräytyy maskuliini. Sana *умность* puolestaan kuuluu kolmanteen deklinaatioon, joten se on feminiini. Sana *море* kuuluu neljänteen deklinaatioon ja on neutri.

Taipumattomilla sanoilla ei ole deklinaatiota – ne eivät nimensä mukaisesti taivu, joten taivutusmuotojen sarjaakaan ei ole olemassa. Tämän vuoksi näiden sanojen suvun määrittelyyn tarvitaan erillisiä sääntöjä. Sama koskee esimerkiksi lyhenteitä.

Šeljakinin kuvaus

Edellistä perinteisempi tapa opettaa suvun määräytymistä on todeta, että äänteisiin X, Y ja Z päättyvät substantiivit ovat maskuliineja, äänteisiin A, B, C päättyvät feminiinejä ja äänteisiin D, E, F taas neutreja. Tätä tapaa noudattaa esimerkiksi Šeljakin (2006: 28–) (ks. myös esimerkiksi Wade 2010: 54). Kuvaus on selkeästi vähemmän yleistävä kuin Nikunlassilla, mutta toisaalta tarkempi – se antaa edellistä kuvausta suurempia vastauksia yhtä konkreettista sanaa koskeviin kysymyksiin. Esitän seuraavassa tiivistetyn version tästä kuvaustavasta.

Šeljakin lähtee liikkeelle siitä, että sanat voidaan suvun määräytymisen suhteen jakaa viiteen pääryhmään:

1. Taipuvat substantiivit
2. Taipumattomat substantiivit
3. Useampiosaiset sanat
4. ище- ja ищко-suffikseihin päättyvät sanat
5. Erisnimet

Tarkastelen tässä lyhyesti kahta ensimmäistä ryhmää sekä viimeistä ryhmää. Eniten huomiota täytyy kiinnittää ensimmäiseen ryhmään, joka onkin määrällisesti laajin. Tämän ryhmän osalta suku määräytyy seuraavasti:

Ensiksi: Yksikön nominatiivin päätteen mukaan seuraavan taulukon kuvaamalla tavalla:

esimerkkisana	nominatiivin päätte	suku
книга	-[a]	F
неделя	-[a]	F
море	-[e]	N
тело	-o	N
ночь	pehmeä konsonantti + \emptyset	F
обед	kova konsonantti + \emptyset	M
гений	-[j]	M

Tähän määräytymistapaan on kuitenkin seuraavia poikkeuksia tai lisäyksiä.

1. kaikki мя-päätteiset sanat ovat neutreja
2. tietyt kovaan sibilanttiaanteeseen päättyvät ovat feminiinejä – merkiksi tästä lisätään sanan loppuun pehmeä merkki (молодёжь, ложь, дрожь, мышь, роскошь)
3. eräät pehmeään konsonanttiin päättyvät ovat maskuliineja. Suurin tällainen ryhmä ovat *тель*-päätteiset sanat. Toinen selkeä ryhmä ovat kuukausien nimet. Näiden lisäksi on noin 150 muuta sanaa, jotka päättyvät pehmeään konsonanttiin, mutta ovat maskuliineja.

Toiseksi: sanan merkityksen mukaan

Yleissääntö on yksinkertainen:

1. Kaikki miespuoliseen henkilöön tai eläimeen viittaavat ovat maskuliineja
2. Kaikki naispuoliseen henkilöön tai eläimeen viittaavat ovat feminiinejä

Tilanne on todellisuudessa kuitenkin mutkikkaampi. Yksi ongelmallinen ryhmä ovat henkilöihin viittaavat sanat, jotka päätteensä perusteella ovat maskuliineja. Näihin tapauksiin on seuraavanlaisia ratkaisuja:

1. Kun sana ei ole ammatti, toimeenkuva tai muu vastaava: esimerkiksi *человек*, *враг*, *подросток* ja *гений* ovat aina maskuliineja. (Она – хороший человек)

2. Ammattia tms. tarkoittavalla sanalla voi olla feminiininen rinnakkaismuoto, jota tietyissä tilanteissa voidaan käyttää maskuliinimuodon sijaan (студентка, певица, шахматистка ym.).
3. Ammattia tms. tarkoittavalla sanalla ei aina ole feminiinistä rinnakkaismuotoa (врач, профессор, доктор, кондуктор). Nämä sanat ovat tavallisesti maskuliineja. Tietyissä ympäristöissä suku voi kuitenkin olla feminiini: *в гостях была наша врач*.

Lisäksi esimerkiksi sanoilla *плакса, убийца, няница, коллега, умница* suku määräytyy riippuen kulloinkin puheena olevasta henkilöstä.

Toinen Šeljakinin sanaryhmä ovat taipumattomat substantiivit. Sellaiset taipumattomat sanat, jotka eivät viittaa henkilöön, ovat yleensä neutreja – poikkeuksena kuitenkin esimerkiksi sanat *пенальти* ja *кофе*.

Jos taipumattomat sanat viittaavat henkilöön, niiden suvun määräytyminen muistuttaa taipuvien henkilöön viittaavien sanojen suvun määräytymistä. Esimerkiksi sanat *пефери* ja *аташе* vertautuvat tällöin sanoihin *врач, профессор* ym. ja ovat lähtökohtaisesti maskuliineja. On kuitenkin myös selkeästi feminiinejä taipumattomia henkilösanoja, esimerkiksi sanat *леди* ja *мадам*.

Jos ei ole välttämätöntä erikseen painottaa taipumattoman eläimen sukua, sen suku on myös maskuliini: *коричневый кенгуру, умный шимпанзе*. Lisäksi taipumattomien sanojen sisällä on joukko sanoja, joiden suku määräytyy niiden taustalla olevaan yleisnimeen: kielet, kaupungit ja saaret ovat maskuliineja (vrt. язык, город, остров), monet joet taas feminiinejä. Lyhenteiden osalta pätee yleensä lyhenteen pääsanana suku (Московский Государственный **Университет**)

Erisnimistä (viides ryhmä) Šeljakin toteaa, että etunimien suku luonnollisesti määräytyy sen kantajan mukaan. -он, -ин ja -ский-päättävistä sukunimistä on erikseen feminiiniversio, muista ei.

4 Sija kieliopillisena kategoriana

Sija (падеж) on venäjässä keskeisin nominien taivutuskategoria (Nikunlassi 2002: 138). Sijojen ilmaisuvoima on suuri – eri sijojen käyttötarkoituksiin pureudutaan tarkemmin luennoilla 7–9. Tällä luennolla tarkastellaan, mitä sijoja venäjän sijajärjestelmään kuuluu ja miten substantiiveista eri sijat muodostetaan, toisin sanoen perehdytään substantiivien taivutussarjoihin eli deklinaatioihin (типы склонения существительных).

4.1 Venäjän sijat

Venäjän tavallisimmin käytetyt sijat on lueteltu seuraavassa taulukossa:

nimitys (suom)	nimitys (ven.)	esimerkki substantiivista
nominatiivi	именительный падеж	курс
genetiivi	родительный падеж	курса
datiivi	дательный падеж	курсу
akkusatiivi	винительный падеж	курса
instrumentaali	творительный падеж	курсом
prepositionaali	предложный падеж	курсе

Näiden yleensä mainittujen sijojen lisäksi venäjän sijajärjestelmästä voidaan erottaa myös eräitä harvinaisempia sijoja. Näistä sijoista (tarkemmin ks. esim. Nikunlassi 2002: 138-139) on huomattava, että ne kaikki ovat käytössä vain yksikössä. Harvinaisempien sijojen mainitsemisella tässä yhteydessä on se funktio, että on hyvä tiedostaa näiden muotojen olevan selitettävissä todellisuudessa muutenkin kuin vain “poikkeukselliseksi genetiiviksi”, “poikkeukselliseksi prepositionaaliksi” tms. Oiva lähde pohdittaessa näiden sijojen nimittämistä *sijoiksi* on [tämä Lundin yliopiston opinnäyte](#) (Trakymaite 2004).

Partitiivinen genetiivi

Partitiivisen genetiivin (родительный партитивный) muoto on ainoastaan pienellä joukolla substantiiveja. Esimerkkeinä partitiivisen genetiivin muodoista voidaan mainita vaikka sananmuodot *чаю*, *народу* ja *снегу*. Partitiivisen genetiivin käyttö liittyy tilanteisiin, joissa ilmaistaan epämääräistä määrää: *налить чаю*, *стакан сахара*. Nämä voidaan kuitenkin nykykielessä yleensä korvata akkusatiivilla tai genetiivillä.

Lokatiivi

Lokatiivi (местный падеж) esiintyy myös rajoitetulla joukolla substantiiveja. Sitä käytetään в- ja на-prepositioiden yhteydessä ilmaisemaan paikkaa (*на берегу*). Eron prepositionaaliin huomaa verratessaan sanaa о-preposition yhteydessä esiintyvään muotoon: *о береге*. Huomaa myös кровь-sanan yhteydessä lokatiivimuoto *в кровИ* ja prepositio-

naali muoto *о крОви*. Tähän ryhmään voidaan lukea myös tyyliään puhekieliset muodot *в отпускУ*, *в чаЮ*, joiden kohdalla myös tavallinen e-päätteinen prepositionaalimuoto on mahdollinen (vrt. Шелякин 2006: 47).

Adnumeratiivi

Adnumeratiivi (аднумератив) koskee käytännössä kolmea substantiivia: шаг, ряд ja час. Näiden genetiivimuodot ovat шага, ряда ja часа, mutta lukusanojen 2-4 yhteydessä niistä käytetään muotoja шага, ряда, часа.

Vokatiivi

Vokatiivin (звательный падеж) muotoja on ennen käytetty säännönmukaisesti puhut-
telun yhteydessä. Tästä jäänteinä ovat edelleen eräät huudahdukset, kuten *зочнoду!*.

Myös nykyvenäjässä voidaan kuitenkin nähdä olevan vokatiivi puhekielessä. Nämä muodot lankeavat yhteen monikon genetiivimuodon kanssa, esimerkiksi: *Мам!/Пан!/Саш!* (Супрун 2001: 93).

4.2 Mitkä ihmeen deklinaatiot?

Deklinaatiolla (тип склонения) tarkoitetaan substantiivin taivutusmuotojen sarjaa. Kie-
len sanoja tutkittaessa tuskin koskaan on niin, että kaikki sanat taipuisivat juuri samal-
la tavalla: kaikkien sanojen genetiivi (jos kielessä genetiiviä on) muodostettaisiin tietyllä
morfilla, kaikkien sanojen akkusatiivi olisi samoin juuri sama morfi ja niin edelleen. Luon-
nollisesti asia ei ole niinkään, että esimerkiksi sijojen muodostaminen olisi täysin sattui-
manvarainen prosessi, jossa jokaisen sanan kohdalla sija muodostettaisiin aina eri tavalla.
Todellisuudessa eri lekseemien sanamuotoja tarkastelemalla havaitaan aina, että tietyt
sanat taipuvat samalla tavalla – muodostavat ryhmiä sen perusteella, minkälaisin morfein
eri sijamuodot toteutuvat.

On kuitenkin tulkintakysymys, mikä lasketaan ryhmäksi. Kuten tällä kurssilla olemme
jo aiemmin huomanneet, ryhmien tai sääntöjen muodostaminen on tasapainoilua parhaan
kuvaustavan löytämiseksi: toisaalta olisi hyvä, että ryhmiä olisi mahdollisimman vähän
(yleistykset olisivat mahdollisimman suuria) toisaalta ryhmään kuulumisen ei saa olla
liian väljää, niin että jouduttaisiin listaamaan lukemattomia poikkeuksia.

Venäjän substantiiveja voidaan niiden yksikön sijamuotojen perusteella ryhmitellä mo-
nellakin tavalla, ja mikä tapa valitaankin, jäännöksenä syntyy aina koko joukko sanoja,
jotka eivät oikein sovi mihinkään ryhmään ja joita on pidettävä *lekseemikohtaisina poik-
keuksina*.

4.3 Venäjän substantiivien jaottelu deklinaatioihin

Koulukieliopissa deklinaatiot typistetään usein kolmeen ja todetaan, että kullakin su-
vulla on oma deklinaationsa (ks. esim. Wade 2010: 73). Ei kuitenkaan ole mitään erityistä
syytä olettaa, että suvun ja deklinaation välillä olisi ehdottomasti syy-seuraussuhde, jos-
sa suku määrää taivutustyyppin. Tämän vuoksi seuraavassa esitettävät viisi deklinaatio-
tyyppiä (ks. Nikunlassi 2002: 140–) eivät lankea aivan tarkalleen yksiin sukujen kanssa.

Erityisesti kannattaa kiinnittää huomiota siihen, että esimerkiksi toiseen deklinaatioon kuuluu myös maskuliineja kuten *мужчина*.

Jos suku ei määrää substantiivin taivutustyyppiä, niin mikä sitten? Jos kyseessä on johdettu sanavartalo (toisin sanoen, jos sanan vartaloon kuuluu juurimorfin lisäksi suffikseja), deklinaatiotyyppi määräytyy viimeisen suffiksin mukaan. Esimerkiksi abstrakteja substantiiveja muodostava *ость*-suffiksi tuottaa kolmannen deklinaation mukaisen taivutussarjan. Jos taas sanavartalo koostuu pelkästä juurimorfista, määräytyy deklinaatio juurimorfin mukaan.

4.3.1 Ensimmäinen deklinaatio

Ensimmäiseen deklinaatioon kuuluvat käytännössä **kaikki maskuliinit**. Ne on mielekästä ryhmitellä yhteen, koska sijat ilmaistaan niissä koko lailla samoilla morfeilla.

- **Nominatiivin** päätteenä on nollamorfi (\emptyset)
- **Genetiivin** päätteenä on /a/. Huomaa, että jos edeltävä konsonantti on liudentunut, merkitään morfia kirjoituksessa *я*-kirjaimella. Itse morfi on silti sama vokaali.
- **Akkusatiivin** pääte lankeaa yhteen joko nominatiivin tai genetiivin kanssa elollisuudesta riippuen
- **Datiivin** päätteenä on morfi /y/. Jälleen kerran, jos edeltävä konsonantti on liudentunut, merkitään morfia kirjoituksessa *ю*-kirjaimella.
- **Instrumentaalin** päätteenä on morfi /ом/
- **Prepositiivaalin** päätteenä on morfi /e/ tai /и/

Seuraava taulukko kuvaa ensimmäisen deklinaation kootusti esimerkkien kautta:

Sija	Päättemorfi	esim.1	esim.2
Nom.	\emptyset	стол	учитель
Gen.	/a/	стола	учителя
Dat.	/y/	столу	учителю
Akk.	/ø/ ~ /a/	стол	учителя
Instr.	/ом/	столом	учителем
Prep.	/e/ ~ /и/	столе	учителе

Miten niin /ем/ ei ole oma päätteensä?

Aika todennäköisesti jokin edellisessä taulukossa ja sitä edeltävässä listassa särähti korvaasi. Näissähän väitetään, että saneissa *учИтелем*, *врачОм*, *фонарьЕм* ja *доМом* olisi sama instrumentaalia ilmaiseva taivutus pääte. Kyse on fonologisista seikoista, ja tässä kohden vaadittaneen pidempää selitystä kuin pelkkä alaviite.

Verrataan sanoja *ножОм* ja *мУжем*. Nikunlassi (2002: 139) huomauttaa, että syy eriäville kirjoitusasuille on oikeinkirjoitussäännössä: konsonanttien ш, ж, ч, ц, щ jälkeen painoton pääte kirjoitetaan *-ем*, painollinen *-ом*. Samoin pääte kirjoitetaan *-ем* tai *-ём* liudentuneiden konsonanttien jäljessä ja */j/-*foneemin jäljessä. Tämä ei poista kuiten-

kaan sitä, että fonetiikan (ja morfologian) näkökulmasta kyse on yhdestä ja samasta päätteestä, morfista /om/. Painollisen tavun jälkeisessä asemassa sijaitessaan o-foneemi ääntyy joka tapauksessa redusoituneena toisen asteen reduktion (ks. Nikunlassi 2002: 87) mukaisesti, niin että foneettisesti katsoen /om/-päätteen vokaali sanoissa *мУжем* ja *домом* on sama – pieni ero on ainostaan siinä, että liudentuneen konsonantin jälkeinen o-vokaalin variantti (sanassa *мУжем*) eroaa hieman liudentumattoman konsonantin jälkeisestä (sanassa *домом*).

Kirjoitussääntöjen ei siis pidä antaa hämärtää sitä tosiasiaa, että ortografisesti merkijonoilla *ом* ja *ем* ilmaistavat päätteet ovat itse asiassa sama pääte, joiden sisältämä vokaalifoneemi o on sama. Tällä vokaalifoneemilla on tosin päätteen osana toimiessaan kolme eri allofonia: painollinen versio, liudentumattoman konsonantin jälkeinen versio ja liudentuneen konsonantin jälkeinen versio.

Fonetiikan kurssilta muistat ehkä, että [o]-foneemilla on myös niin kutsuttu *ensimmäisen asteen reduktion* mukainen allofoni, joka esiintyy juuri painollista tavua edeltävässä tavussa – esimerkiksi sanoissa Россия, говорить (ensimmäinen näistä o-foneemeista edustaan toisen asteen reduktiota, jälkimmäinen ensimmäisen asteen reduktiota).

4.3.2 Toinen deklinaatio

Toiseen deklinaatioon kuuluvat -/a/-morfiin päättyvät sanat. Niiden sijapäätteistä voidaan todeta:

- Nominatiivi ilmaistaan morfilla /a/ (vrt. myös kirjoitusasu)
- Genetiivi ilmaistaan morfilla /и/. Etu- ja taka-i ovat saman [и]-foneemin eri variantteja (allofoneja) (ks. Nikunlassi 2002: 85, 94), joten äänneympäristöstä riippuen¹ morfi voi edustua joko etisenä tai takaisena.
- Akkusatiivi ilmaistaan morfilla /y/
- Dativissa on kaksi vaihtoehtoa: /e/ tai /и/
- Instrumentaali ilmaistaan morfilla /ой/ (tähän morfiin luetaan myös kirjoitusasultaan eroavat päätteet *ёй* ja *еу*). Runokielessä on lisäksi olemassa pääte /ою/.
- Prepositiionaali ilmaistaan morfilla /е/ tai /и/

Sija	Päätemorfi	esim.1	esim.2	esim.3
Nom.	/a/	книга	серия	тыква
Gen.	/и/	книги	серии	тыквы
Dat.	/e/ ~ /и/	книге	серии	тыкве
Akk.	/y/	книгу	серию	тыкву
Instr.	/ой/	книгой	серией	тыквой
Prep.	/е/ ~ /и/	книге	серии	тыкве

¹Sanan alussa ja liudentuneen konsonantin jäljessä foneemi [и] edustuu etu-i:nä, liudentumattoman konsonantin jälkeen taka-i:nä. Lisäksi kun prepositio ja sitä seuraava sana ääntyvät yhtenä sanana, käyttöön tulee taka-i (с Ипой). (Nikunlassi 2002: 77, 94).

4.3.3 Kolmas deklinaatio

Kolmanteen deklinaatioon kuuluvat liudentuneeseen konsonanttiin päättyvät feminiinit. Niiden päätteet jakautuvat seuraavasti

- Nominatiivissa ja akkusatiivissa on nollamorfi /ø/
- Genetiivissä, datiivissa ja prepositionaalissa /и/
- instrumentaalissa /ju/

Sija	Päätemorfi	esim.1	esim.2
Nom.	/ø/	тетрадь	ночь
Gen.	/и/	тетради	ночи
Dat.	/и/	тетради	ночи
Akk.	/ø/	тетрадь	ночь
Instr.	/ju/	тетрадью	ночью
Prep.	/и/	тетради	ночи

4.3.4 Neljäs deklinaatio

Neljäs deklinaatio on hyvin samanlainen kuin ensimmäinen: ainoana erona on nominatiivi, jota neljännessä deklinaatiossa ei ilmaista nollapäätteellä vaan päätteillä /o/ (johon tässä luen myös kirjoitusasultaan eroavan *e*-päätteen)². Tämä deklinaatio voitaisiin hyvin esittää myös osana ensimmäistä.

Sija	Päätemorfi	esim.1	esim.2	esim.3
Nom.	/o/	место	поле	пение
Gen.	/a/	места	поля	пения
Dat.	/y/	месту	полю	пению
Akk.	/ø/	место	поле	пение
Instr.	/ом/	местом	полем	пением
Prep.	/e/ ~ /и/	месте	поле	пении

4.3.5 Viides deklinaatio

Viidennen deklinaation muodostavat yksinään *мя*-äänneyhdistelmään päättyvät substantiivit. Ne ovat kaikki neutreja.

²Kuitenkin painollisessa muodossa, esimerkiksi sanassa *жители* morfi todella koostuu /э/-foneemista (Nikunlassi 2002: 140).

Sija	Päätemorfi	esim
Nom.	/a/	время
Gen.	/и/	времени
Dat.	/и/	времени
Akk.	/ø/	время
Instr.	/ом/	временем
Prep.	/е/ ~ /и/	времени

4.3.6 Monikon deklinaatiot

Esittelen seuraavassa Nikunlassin (Nikunlassi 2002: 142) ehdotuksen monikon deklinaatioiksi. Monikkumuotojen muodostuksessa helppoa on, että datii- ja instrumentaali- ja prepositionaalimuodot ovat käytännössä aina samat: muodostetaan päätteillä /ам/, /ами/, ja /ах/. Taivutuksen erot tulevat esille kaikkein yleisimmissä sijoissa eli nominatiivissa ja genetiivissä. Usein (esim. Шелякин 2006: 44) monikolle esitetäänkin ainoastaan yksi deklinaatio.

4.3.7 Vaihtoehtoisia jaotteluita

Kuten kurssilla on painotettu, substantiivit voidaan jakaa deklinaatioihin useammalla eri tavalla ja kukin jaottelu on aina kyseisen tutkijan/jaottelun tekijän teoreettinen kannanotto. Tässä esitetty jaottelu eroaa klassisesta deklinaatiojärjestelmästä, joka menee karkeasti ottaen seuraavasti (tarkemmin ks. Шелякин 2006: 44–50):

deklinan nimenimi	mitkä substantiivit
I deklinaatio	yksikön nominatiivi päättyy /a/-morfeemiin (suurin osa feminiinejä)
II deklinaatio	yksikön nominatiivi nollopäite ja suku maskuliini sekä /o/-päätteiset neutrit
III deklinaatio	yksikön nominatiivi liudentuneen konsonantin jälkeinen nollopäite ja suku feminiini

Ensimmäinen monikon deklinaatio

Monikon nominatiivin ja genetiivin kannalta ensimmäinen ja kolmas deklinaatio voidaan hyvin yhdistää. Tällöin säännöksi tulee, että nominatiivin päätte on /и/ (muista, että kyseinen morfeemi kattaa sekä etu- että taka-i:n) ja genetiivin joko /ей/ tai /ов/. Genetiivin päätte osalta voidaan todeta, että:

- Jos sanan vartalo päättyy parilliseen liudentuneeseen konsonanttiin tai konsonantteihin ж, ч, ш, щ, monikon genetiivin päätte on /ей/
- Muussa tapauksessa monikon genetiivin päätte on /ов/

Sija	Päätemorfi	esim. 1	esim. 2	esim. 3	esim. 4
Nom.	/и/	экраны	выключАтели	врач	ночи

Sija	Päätemorfi	esim. 1	esim.2	esim. 3	esim. 4
Gen.	/ей/ ~ /ов/	экранов	выключАтелей	врачей	ночей
Akk.	/и/	экраны	выключАтели	врачей	ночи
Dat.	/ам/	экранам	выключАтелям	врачам	ночам
Instr.	/ами/	экранами	выключАтелями	врачами	ночами
Prep.	/ах/	экранах	выключАтелях	врачах	ночах

Toinen monikon deklinaatio

Toinen monikon deklinaatio voidaan muodostaa suoraan toisen yksikön deklinaation pohjalta, niin että monikon nominatiivin päätte on /и/ ja monikon genetiivin päätte /ø/

Sija	Päätemorfi	esim. 1
Nom.	/и/	книги
Gen.	/ø/	книг
Akk.	/и/	книги
Dat.	/ам/	книгам
Instr.	/ами/	книгами
Prep.	/ах/	книгах

Kolmas monikon deklinaatio

Kolmas monikon deklinaatio saadaan, kun yhdistetään yksikön neljäs ja viides deklinaatio. Tällöin voidaan todeta, että monikon nominatiivin päätte on /а/ ja genetiivin /ø/.

Sija	Päätemorfi	esim. 1	esim.2
Nom.	/а/	времена	гнезда
Gen.	/ø/	времён	гнезд
Akk.	/и/	времена	гнезда
Dat.	/ам/	временам	гнездам
Instr.	/ами/	временами	гнездами
Prep.	/ах/	временах	гнездах

5 Sija kieliopillisena kategoriana 2

Tällä luennolla sijakategoriaa käsitellään vielä taivutusopin kannalta ja tarkastellaan poikkeuksia edellä esitettyihin deklinaatioihin sekä lisäksi adjektiivien ja pronomien deklinaatioita. Lopuksi pohditaan sanapainon vaihtelua eri taivutusmuodoissa.

5.1 Sekamuotoja ja poikkeuksia

Edellä lueteltujen viiden taivutustyyppin voi nähdä muodostavan selkeimmät pääryhmät, joihin suurin osa substantiiveista voidaan sovittaa. Näiden ulkopuolelle jää kuitenkin väistämättä iso joukko substantiiveja. Seuraavassa esitetään muutamia huomioita ja säännönmukaisuuksia näistä sanoista.

5.1.1 Muutoksia vartaloissa

Ääntenmuutokset

Väistyvä vokaali Ehkäpä merkittävin yksittäinen sanojen sijataivutukseen vaikuttava morfofonologinen ilmiö on niin sanottu väistyvä vokaali (беглый гласный). Tällä ilmiöllä viitataan lähinnä /o/- ja /э/-vokaalien vaihteluun nollääänteen/nollavokaalin (нуль звука/нуль гласного) kanssa. Katsotaan paria esimerkkiä¹:

- (8) Световой сигнал выдергивал её из глубокого **сна**.
- (9) Враждебность к **иностранцам** в России глубоко обеспокоила его
- (10) “Два пункта в справочнике, пара-тройка **статей** в прессе – это и убило Бернара Лязо”

Esimerkkien 8–10 lihavoidut substantiivit ovat kaikki sanoja, joiden taivutusmuodoissa väistyvän vokaalin ilmiö näkyy. Esimerkiksi sananmuodon *сна* yksikön nominatiivi on *сон* ja sananmuodon *иностранцам* иностранец. Myös sananmuoto *статей* osuu väistyvän vokaalin piiriin, vaikkei ensi silmäykseltä siltä näyttäisikään. Katsotaan ilmiötä tarkemmin Nikunlassin (2002: 113-114) ja Šeljakinin (2006: 59-60) pohjalta.

Nikunlassin mukaan väistyvälle vokaalille voidaan esittää yksinkertainen perussääntö: jos sananmuodossa väistyvänä vokaalina ilmenevä foneemi esiintyy **ennen nollapäätettä** (ø), se edustuu konkreettisena vokaalina, muussa tapauksessa nollavokaalina.

Ajatellaan edellä esitetyn pohjalta sanaa *сон* ja katsotaan sen taivutusparadigmaa (mukana sekä yksikkö että monikko):

¹ esimerkit [kansalliskorpuksesta](#)

Sija	Päätemorfi	esim.
y.nom.	∅	сон
y.gen.	/a/	сна
y.akk.	/∅/ ~ /a/	сон
y.dat.	/y/	сну
y.instr.	/ом/	сном
y.prep.	/e/ ~ /и/	сне
---	---	---
m.nom.	/и/	сны
m.gen.	/ов/	снов
m.akk.	/и/	сны
m.dat.	/ам/	снам
m.instr.	/ами/	снами
m.prep.	/ах/	снах

Kuten taulukosta huomataan, ainoa sija, joka edustuu nollapäätteenä, on yksikön nominatiivi. Edellä esitetyn säännön mukaisesti tällöin myös väistynyt vokaali esiintyy oikeasti vokaalina, muissa tapauksissa nolläänteenä. Šeljakinin (2006: 59) luokittelussa *сон* kuuluu ensimmäiseen väistynyt vokaalin sisältävien sanojen ryhmään. Edellä mainittu *статья* sekä esimerkiksi sanat *ведро*, *окно* kuuluvat toiseen, jossa ainoa väistynyt vokaalin sisältävä muoto on monikon genetiivi. Tämä sopii edellä esitettyyn sääntöön: näillä sanoilla monikon genetiivi esiintyy nimenomaan nollapäätteenä.

Pohdi tarkemmin ilmiötä tutkimalla esimerkiksi seuraavien sanojen taivutusmuotoja (klikkaamalla linkkiä pääset Wikisanakirjan artikkeliin):

- рот, сон, ров, рождь, лоб, мох, лед, шов, день, лев, пенъ
- посол, орёл, пепел, котёл
- висок, дружок,
- локоть, ноготь,
- огонь, корень,
- любимец, перец,
- воробей, муравей, ручей

Monikon genetiivimuoto *статъей* saattaa vielä hämätä. Miten niin siinä on väistynyt vokaali? Sanan /статья/ juurimorfi on tarkkaan ottaen /статъ/ eli foneettisessa asussa /статj/ (pehmeä merkki ei merkitse tässä kohden pelkkää liudennusta – tähän riittäisi pelkkä я-kirjainkin). Nollavokaalin sisältävissä muodoissa *статья* taipuu siis *статъи*, *статъям* jne. Monikon genetiivi on kuitenkin nollapäätteinen, eli muoto olisi ilman väistynyttä vokaalia juurimorfi + ∅, toisin sanoen /статj/ + ∅. Tähän nollapäätteen edelle vivahtaa väistynyt vokaali e, jolloin muoto on /статеj/∅/. Tätä ei tule sekoittaa /eй/-morfeemiin monikon genetiivin tunnuksena, vaan monikon tunnus on tässä nollapäätte ja vokaali kuuluu juurimorfiin – se ei vain esiinny nykykielessä sanan muissa muodoissa.

Kyseessä on siis melko laaja, muttei kuitenkaan automaattinen ilmiö. Se esiintyy substantiiveilla tiettyjen suffiksien yhteydessä, ei kuitenkaan aina. Usein väistynyt vokaalin

ennustamisessa auttaakin paitsi suffiksi, myös sanapaino. Esimerkiksi sanat *америкАнец* ja *инострАнец* sisältävät väistyvän vokaalin, sana *близнЕц* ei. Sanat *кОрень* ja *кАмень* sisältävät väistyvän vokaalin, sana *олЕнь* ei. Lisäksi on todettava, että tiettyjen konsonanttiyhdistelmien läsnä ollessa nollavokaali ei esiinny, vaikka voisi olettaa: хитрЕц-хитреца.

Muita äänteenmuutostapauksia

Väistyvän vokaalin lisäksi myös eräät muut ilmiöt vaikuttavat substantiivien sijataivutukseen. Näitä ovat esimerkiksi *x/u-vaihtelu* ja *κ/ч-vaihtelu*: Ухо/Уха mutta Уши/ушЕй - Око/Ока, mutta Очи/очЕй. Lisäksi sanalla *сосед* on monikossa liudentunut vartalo (vrt. yks.gen. *соседа* - mon.gen *соседей*). (Nikunlassi 2002: 141).

Yksittäisiä tapauksia

Substantiiveilla *мать* ja *дочь* on useimmissa sijamuodoissa poikkeava vartalo:

Sija	Päätemorfi	esim.1
Nom.	/ø/	мать
Gen.	/и/	матери
Akk.	/ø/	мать
Dat.	/и/	матери
Instr.	/ju/	матерью
Prep.	/и/	матери

Toinen huomionarvoinen vartalonmuutosten ryhmään osuva sanajoukko ovat yhdys-sanat tyyppiä *полдень*. Nämä sanat voivat saada ylimääräisen y-vokaalin: *полубутылки*, *полубутылке* jne. Tästä ilmiöstä ei kuitenkaan ole mahdollista tehdä yleispätevää sääntöä. Esimerkiksi Šeljakin(2006: 50) toteaa (korostus minun):

“При изменении по падежам . . . компонент пол **может заменяться** компонентом полу”

Jonkinnäköisenä suuntaviivana voinee sanoa, että y-vokaalin sisältävät muodot ovat usein tyyliään kirjallisempia.

Isachenko (2003[1965]: 167) mainitsee vielä esimerkiksi seuraavia poikkeuksellisesti taivutuvia sanoja (linkit vievät Wikisanakirjan artikkeleihin, joista voit tutkia taivutusta tarkemmin): *курица*, *чудо*, *небо* *судно*.

Aivan omanlainen poikkeuksensa on sana *мечта*, jonka monikon genetiivimuoto on hankala määritellä. Ainoa järkevä ratkaisu on käyttää muotoa *мечтаниў*, jonka voi varsinaisesti nähdä olevan peräisin sanasta *мечтание*.

5.1.2 Monikkoon liittyviä poikkeuksia

Monilla 1. deklinaatioon kuuluvilla sanoilla monikon pääte ei aina ole odotuksenmukaisesti /и/, vaan tietyissä tapauksissa /а/. Näin on esimerkiksi seuraavilla sanoilla (täydellinen

lista ks. Шелякин 2006: 52–53):

бок, век, глаз, дом, адрес, берег, вечер, лагерь, паспорт, профессор

Joillakin substantiiveilla puolestaan on kaksi eri monikkomuotoa, niin että muodoilla usein on eri merkitys. Tällaisia sanoja ovat esimerkiksi *образ* (*образы*, ‘hahmot’ - *образА*, ‘ikonit’), *пропуск* (*пропуски*, ‘poissaolot’ - *пропускаА*, ‘pääsylvat’), *лист* (*листы*, ‘paperit/sivut’, *Листья*, ‘lehdet’).

Erityistä huomiota kannattaa kiinnittää sanojen *колено* ja *яблоко* monikoihin. Sanalla *колено* on kaksi monikon nominatiivia, joista toinen (*коленА*) ei viittaa polviin fysiologisenä ilmiönä vaan esimerkiksi Israelin heimoihin Raamatussa; muoto *колЕни* on se, joka viittaa *колено*-sanaan sen tutummassa merkityksessä. *Яблоко*-sana muistuttaa taivutukseltaan *колено*-sanaa siinä mielessä, että sekin noudattaa muuten neljättä deklinatiota, mutta monikon nominatiivi ei osukaan edellä monikon kolmanneksi deklinatioksi määriteltyn ryhmään vaan ilmaistaan /и/-morfilla.

5.1.3 Sekadeklinatioita

Tiettyt sukunimet taipuvat muuten 1. deklination mukaan, mutta niiden yksikön instrumentaali muoto muistuttaa adjektiivien instrumentaali muotoa:

Sija	Päättemorfi	esim. 1	esim.2
Nom.	/ø/	Иванов	Малкин
Gen.	/a/	Иванова	Малкина
Akk.	/a/	Иванова	Малкина
Dat.	/y/	Иванову	Малкину
Instr.	/ым/	Ивановым	Малкиным
Prep.	/e/	Иванове	Малкине

Kuitenkin esimerkiksi ук-päätteiset sukunimet saavat normaalin yksikön instrumentaalin päätteen:

(11) фильм с Малкиным и Ковальчуком

Toinen esimerkki sekadeklinatiosta on sana *путь*, jossa sekoittuvat ensimmäisen ja kolmannen deklination päätteen siten, että instrumentaalin päätte on ensimmäisen deklination mukainen, genetiivi, datiivi ja prepositionaali kolmannen. Vertailun vuoksi alla on kuvattu myös yksi substantiivi kummastakin varsinaisesta deklinatiotyypistä:

Sija	Päättemorfi	esim 1.
Nom.	/ø/	путь
Gen.	/и/	пути
Akk.	/ø/	путь
Dat.	/и/	пути
Instr.	/ом/	путём
Prep.	/и/	пути

5.2 Deklinaatioista ja painotyypeistä

Aleksandr Isatšenko toteaa laajassa venäjän kieliopin kuvauksessaan seuraavasti (2003[1965]: 129):

Морфологическая характеристика имен существительных в русском языке не ограничивается указанием всех падежных окончаний. Чтобы правильно пользоваться словом, необходимо усвоить его акцентологические особенности.

Vapaan sanapainon takia olennaista venäjän substantiivien morfologiassa on paitsi päätteiden tunteminen, myös sen tiedostaminen, että eri sananmuotojen ääntämys vaihtelee painon osalta ja myös painon suhteen sanoja voidaan jossain määrin ryhmitellä.

Tässä yhteydessä ei luennoilla ehditä tekemään erityisen kattavaa katsausta eri painotyyppisiin, vaan tarkempi tutustuminen painotyyppisiin jää itsenäisen opiskelun varaan.

Käytännössä sanapainoa pohdittaessa on kaksi vaihtoehtoa: joko paino sijaitsee vartalolla tai päätteellä. Eri painotyypit voidaan hahmottaa tämän opposition valossa niin, että tyypit erottaa toisistaan se, missä muodoissa paino on päätteellä, missä taas vartalolla. Usein yksikkö ja monikko muodostavat selkeän jakolinjan, mutta myös yksittäiset sijat voivat erottua joukosta. Merkittävä jakolinja kulkee nominatiivin ja *obliktivisijojen* (косвенные падежи) välillä: usein esimerkiksi poikkeava monikon taivutusmuoto on juuri nominatiivi.

Itse asiassa hivenen yksinkertaistaen substantiivien sanapainon vaihtelun voi typistää seuraavaan L.L. Kasatkinin (2006: 68) esittämään taulukkoon:

Типы		АА		ВВ		АВ		ВА		АС		ВС		СА		СС	
Ед. ч.	И. п.	■	○	□	●	■	○	□	●	■	○	□	●	□	●	□	●
	Р. п.	■	○	□	●	■	○	□	●	■	○	□	●	□	●	□	●
	Д. п.	■	○	□	●	■	○	□	●	■	○	□	●	□	●	□	●
	В. п.	■	○	□	●	■	○	□	●	■	○	□	●	■	○	■	○
	Т. п.	■	○	□	●	■	○	□	●	■	○	□	●	■	○	■	○
	П. п.	■	○	□	●	■	○	□	●	■	○	□	●	■	○	■	○
	П. п.	■	○	□	●	■	○	□	●	■	○	□	●	■	○	■	○
Мн. ч.	И. п.	■	○	□	●	■	○	□	●	■	○	□	●	■	○	■	○
	Р. п.	■	○	□	●	■	○	□	●	■	○	□	●	■	○	■	○
	Д. п.	■	○	□	●	■	○	□	●	■	○	□	●	■	○	■	○
	Т. п.	■	○	□	●	■	○	□	●	■	○	□	●	■	○	■	○
	П. п.	■	○	□	●	■	○	□	●	■	○	□	●	■	○	■	○
	П. п.	■	○	□	●	■	○	□	●	■	○	□	●	■	○	■	○

Kuvio 5.1:

Taulukossa neliöt merkitsevät sanavartaloa, ympyrät päätettä. Musta neliö tai ympyrä tarkoittaa painon sijaintia. Taulukko listaa tavalliset kahdeksan painotyyppiä ja osoittaa painon vaihtelun säännönmukaisuuden. Siihen kannattaa palata, kun käyt läpi seuraavassa esitettyjä deklinaatiokohtaisia painotyyppisiä. Tarkasteluni perustuu Isatšenkon (2003[1965]: 130–136, 141–143, 152–156, 161) esitykseen.

5.2.1 I deklinaation painotyypit

Ensimmäisen deklinaation sanoille voidaan erottaa viisi painotyyppiä, joita nimitän tässä seuraavasti:

1. завОд-tyyppi
2. стол-tyyppi
3. нос-tyyppi
4. волк-tyyppi

ЗавОд-tyyppi

ЗавОд-tyypin sanoissa paino on niin yksikössä kuin monikossa vartalolla:

sija	yks.	mon.
nom.	завОд	завОды
gen.	завОда	завОдов
dat.	завОду	завОдам
akk.	завОд	завОды
instr.	завОдом	завОдами
prep.	завОде	завОдах

Tähän tyyppiin kuuluu suuri osa maskuliineista. Joukossa on

1. johtamattomia (непроизводные) sanoja kuten барАн, стул, нарОд, соЮз, закОн.
2. paljon johdettuja (производные) начАльник, грОхот, зАработок, отдЕл, подокОнник
3. melko uusia lainoja: чемодАн, билЕт, магазИн, трамвАй
4. erisnimiä ИвАн, НиколАй, БетхОвен, ДунАй

Стол-tyyppi

Стол-tyypin sanoilla paino on yksikön nominatiivissa (ja akkusatiivissa) teknisesti ottaen vartalolla (usein suffiksilla, kuten -ец), kaikissa muissa muodoissa päätteellä. Käytännössä tuloksena on paradigma, jossa paino on aina viimeisellä tavulla:

sija	yks.	mon.
nom.	стОл	столЫ
gen.	столА	столОв
dat.	столУ	столАм
akk.	стол	столЫ
instr.	столОм	столАми
prep.	столЕ	столАх

Tähän tyyppiin kuuluu monia **johtamattomia yksitavuisia sanoja**: бык, вол, вождь, врач, гриб, гроб, двор, дождь, ёж, карандаш, пирог, рубль, чердак.

Johdettujen sanojen osalta voidaan erottaa koko joukko suffikseja, jotka tuottavat tämän painotyyppin substantiivin:

- ец: певЕц, купЕц, глупЕц
 - Myös sanat, joissa ец ei enää nykykielen kannalta suffiksi: отЕц, конЕц, песЕц
- ик: ученИк, грузовИк, большевИк, старИк, двойнИк
- ак: рыбАк, дурАк, казАк,
- як: землЯк, полЯк, коньЯк
- ок: воротничОк, белОк, песОк, потолок
- ун: хвастУн, бегУн
- ух: петУх, пастУх
- ач: скрипАч, силАч, трубАч
- ич: ИльИч, кирпич

Нос-tyyppi

Нос-tyypissä paino on yksikössä vartalolla, monikossa päätteellä:

sija	yks.	mon.
nom.	нос	носы
gen.	носа	носов
dat.	носу	носам
akk.	нос	носы
instr.	носом	носами
prep.	о носе	о носах

Tähän tyyppiin kuuluvat muun muassa seuraavat pääosin yksitavuiset sanat:

альт, бал, бас, борт, бунт, вал, верх, воз, год, гроб, долг, жир, круг, лад, мозг, мост, низ, нос, пан, пар, пир, плуг, раз, ряд, сад, суп, сыр, шаг, шкаф, торг, чай

Kannattaa huomata, että lähes kaikilla näistä sanoista on olemassa y-päätteinen lokatiivimuoto: на носУ, в рядУ jne.

Oman ryhmänsä tämän painotyyppin sisällä muodostavat sanat, joilla on epäsäännöllinen /a/-päätteinen monikon nominatiivi: берег, глаз, голос, холол, друг, князь.

Волк-tyyppi

Волк-tyypin sanoilla paino on vartalolla yksikössä sekä monikon nominatiivi-/akkusatiivimuodoilla, muuten päätteellä:

sija	yks.	mon.
nom.	волк	волки

sija	yks.	mon.
gen.	вОлка	волкОв
dat.	вОлку	волкАм
akk.	вОлка	волкОв
instr.	вОлком	волкАми
prep.	вОлке	волкАх

Tähän ryhmään kuuluu lähinnä vanhoja kantavenäläisiä sanoja: бог, ветер, вОлос, вор, гость, гОлубь, гром, гусь, зверь, зуб, камень, кОрень, лЕбедь, лОсось, лОкоть, медведь, Окунь, хлеб, чёрт, уголь.

5.2.2 II deklinaaation painotyypit

Toinen deklinatio on sanapainon kannalta ehkä kielenoppijalle kaikkein haastavin, sillä paino ei läheskään aina noudattele kaavaa, jossa yksikkö ja monikko olisivat johdonmukaisia kokonaisuuksia. Toisen deklinaaation sanat voidaan painon perusteella jakaa seuraaviin kolmeen pääryhmään:

1. шкОла-tyyppi
2. Sanat, joilla yksikössä aina paino päätteellä
3. Sanat, joissa yksikön akkusatiivi muodostaa poikkeuksen

Toinen pääryhmä voidaan edelleen jakaa kolmeen alaryhmään:

- a) травА-tyyppi
- b) свечА-tyyppi
- c) волнА-tyyppi

Kolmannesta pääryhmästä voidaan erottaa alaluokat:

- a) рукА/головА-tyyppi
- b) ценА-tyyppi

Mainittujen pääryhmien ulkopuolelle jäävät muun muassa sanat дерЕвня sekä дОля.

ШкОла-tyyppi

Tavallisin ja produktiivisin toisen deklinaaation tyypeistä on школа-tyyppi, jonka sanoilla paino on muuttumattomasti aina vartalolla:

sija	yks.	mon.
nom.	шкОла	шкОлы
gen.	шкОлы	шкОл
dat.	шкОле	шкОлам

sija	yks.	mon.
akk.	шкОлу	шкОлы
instr.	шкОлой	шкОлами
prep.	шкОле	шкОлах

Joukosta voi erottaa omiksi ryhmikseen:

1. **johtamattomat** sanat: **кОжа**, **мУха**, **вОля**, **лИпа**, **рЕпа**, **вЕра**, **лопАта**, **недЕля**
2. **nykykielen kannalta johtamattomat** sanat: **лОжка**, **свАдъба**, **пЕчка**, **нОжка**
3. **lainat**: **фабрика**, **кАфедра**, **культУра**, **газЕта**, **систЕма**, **полЕмика**

Sanat, joilla yksikössä paino aina päätteellä

Kuten edellä todettiin, tämä joukko on mielekästä jakaa kolmeen alaryhmään, joita kaikkia yhdistää se, että kaikissa yksikön muodoissa paino on päätteellä mutta jotka eroavat sen perusteella, miten monikon painot asettuvat. Nämä tyypt eivät ole yhtä yleisiä kuin edellä mainittu школа-tyyppi, mutta niihin kuuluvat sanat ovat hyvin tavallisia.

ТравА-tyypin sanat ТравА-tyypin sanoilla monikon paino on aina vartalolla:

sija	yks.	mon.
nom.	травА	трАвы
gen.	травЫ	трАв
dat.	травЕ	трАвам
akk.	травУ	трАвы
instr.	травОй	трАвами
prep.	травЕ	трАвах

Tähän tyyppiin kuuluvat muun muassa seuraavat kaksitavuiset sanat: **бедА**, **вдовА**, **веснА**, **ветлА**, **винА**, **войнА**, **главА**, **грядА**, **дырА**, **женА**, **звездА**, **змеЯ**, **иглА**, **игрА**, **икрА**, **козА**, **лунА**, **норА**, **нуждА**, **овцА**, **осА**, **пилА**, **пчелА**, **рудА**, **свиньЯ**, **семьЯ**, **скалА**, **сестрА**, **смолаА**, **совА**, **соснА**, **стрелА**, **струнА**, **странА**, **трубА**

Lisäksi seuraavia kolmitavuisia ота-päätteisiä: **кислотА**, **красотА**, **высотА**, **сиротА**, **колбасА**.

свечА-tyyppi СвечА-tyypin monikon paino on obliikvisijoissa päätteellä:

sija	yks.	mon.
nom.	свечА	свЕчи
gen.	свечИ	свеч
dat.	свечЕ	свечАм
akk.	свечУ	свЕчи

sija	yks.	mon.
instr.	свечОй	свечАми
prep.	свечЕ	свечАх

Tämä tyyppi ei ole yleinen, mutta sisältää esimerkiksi sanat [железА](#), [сковородА](#), [строкА](#), [простынЯ](#). Näissäkin kuitenkin monikon painomuodoissa voi olla vaihtelua.

волнА-tyyppi ВолнА-tyypin sanoilla monikon nominatiivin päätte on vartalolla, mutta obliikvisijoissa on rinnakkaismuotoja (molempi painovaihtoehto mahdollinen). Käytännössä tästä tyyppiä voi ajatella niin, että yksikkö=päätte, monikko=vartalo. Kuten alla olevista Wiktionary-linkkeistä huomaat, kaikilla Isatšenkon tähän luokkaan luettelemilla substantiiveilla ei nykykielessä välttämättä katsota olevan edes vaihtelun mahdollisuutta.

sija	yks.	mon.
nom.	волнА	вОлны
gen.	волнЫ	вОлн
dat.	волнЕ	вОлнам ~ волнАм
akk.	волнУ	вОлны
instr.	волнОй	вОлнами ~ волнАми
prep.	волнЕ	вОлнах ~ волнАх

Волна-sanan lisäksi tähän harvinaiseen tyyppiin kuuluvat muun muassa [дугА](#) ('kaarі'), [судьбА](#), [судьЯ](#).

Sanat, joissa yksikön akkusatiivi muodostaa poikkeuksen

Tähän ryhmään kuuluvat sanat ovat monet erittäin tavallisia, ja painon muuttuminen yksikköparadigman sisällä aiheuttaa kielenoppijan kannalta paljon epävarmuutta. Tässäkin on kuitenkin kyseessä säännönmukainen tyyppi, joka on mahdollista opetella. Jaan tyypin tässä kahteen alaryhmään. Kaikille ryhmille on yhteistä se, että yksikön akkusatiivissa paino on vartalolla, muissa yksikön muodoissa päätteellä.

рукА-tyyppi РукА-tyypin sanoilla monikon paino on obliikvisijoissa päätteellä:

sija	yks.	mon.
nom.	рукА	рУки
gen.	руки	рук
dat.	рукЕ	рукАм
akk.	рУку	рУки
instr.	рукОй	рукАми
prep.	рукЕ	рукАх

Tähän alatyyppiin voidaan lukea mm. seuraavat:

вода, гора, доскА, душА, зимА, крохА, косА, рекА, рукА, зимА, средА, стенА, стопА, щекА, ногА

Lisäksi samalla tavoin taipuvat eräät useampitavuiset sanat, kuten голова:

sija	yks.	mon.
nom.	головА	гОловы
gen.	головЫ	голОв
dat.	головЕ	головАм
akk.	гОлову	гОловы
instr.	головОй	головАми
prep.	головЕ	головАх

цена-tyyppi Tämän alatyypin sanoissa koko monikon paradigma saa painon vartalolle (joka genetiivin osalta tosin tarkoittaa väistyvän vokaalin tapauksessa viimeistä tavua):

sija	yks.	mon.
nom.	землЯ	зЕмли
gen.	землИ	земЕль
dat.	землЕ	зЕмлям
akk.	зЕмлю	зЕмли
instr.	землЁй	зЕмлями
prep.	землЕ	зЕмлях

Tyyppi on harvalukuinen, sen tavallisimpia sanoja ovat спинА, ценА, землЯ, избА ('pieni mökki').

5.2.3 III deklinaation painotyyppejä

Kolmas deklinaatio voidaan jakaa kahteen pääryhmään:

1. Тетрадь-tyyppi
2. Вещь-tyyppi

тетрадь-tyyppi

Тетрадь-tyyppi on produktiivinen ja yleinen. Paino lankeaa kaikissa muodoissa vartalolle:

sija	yks.	mon.
nom.	тетрАдъ	тетрАди

sija	yks.	mon.
gen.	тетрАди	тетрАдей
dat.	тетрАди	тетрАдям
akk.	тетрАдъ	тетрАди
instr.	тетрАдью	тетрАдями
prep.	тетрАди	тетрАдях

Tyyppiin kuuluu suuri joukko sanoja, jotka voi jakaa karkeasti seuraaviin alaryhmiin:

1. Yksitavuisia: **жизнь, жесьть, сталь, шерсть, нефть,**
2. Kaksitavuisia: **ладОнъ, кровАть, постЕль, прЕлесьть, пАмьять,пОмощь**
3. Suurin osa **ость**-päätteisistä kuuluu tähän tyyppiin (näillä yleensä ei monikkomuotoja): **рАдость, глУпость,неожИданность**
4. Vierasperäisiä: **морАль, медАль, форЕль, панЕль**

вещь-tyyppi

Вещь-tyyppiin kuuluvat III deklinaation sanat, joissa monikon obliikvisijoissa paino lankeaa päätteelle:

sija	yks.	mon.
nom.	вЕщь	вЕщи
gen.	вЕщи	вещЕй
dat.	вЕщи	вещАм
akk.	вЕщь	вЕщи
instr.	вЕщью	вещАми
prep.	вЕщи	вещАх

Tähän ryhmään kuuluvat sanat voidaan pituutensa ja muodostustapansa perusteella jaotella seuraavasti:

1. Yksitavuisia johtamattomia: **весьть, власть, ночь, речь, рояль, сельдь, сеть, смерть, снасть, соль, страсть, часть**
2. Useampitavuisia, pääosin johdettuja: **вЕдомость, лОпасьть, лОшадь, мЕлочь, нОвость, Область, скОрость, стЕпень, плОщадь, пОвесть, цЕрковь, чЕтверть**

Lisäksi muutamia sanat kuten **печь** kuuluvat tähän tyyppiin, mutta niillä on olemassa lokatiivimuoto (в печИ).

5.2.4 IV deklinaation painotyyppijä

Neljä deklinaatio jakautuu painotyyppien puolesta seuraaviin ryhmiin:

1. богатство-tyyppi

2. слово-tyyppi
3. письмо-tyyppi

Богатство-tyyppi

Neljännän deklinaation perustyyppiä edustavat богатство-sanan kaltaiset sanat, joilla paino pysyy joka muodossa vartalolla.

sija	yks.	mon.
nom.	богАтство	богАтства
gen.	богАтства	богАтств
dat.	богАтству	богАтствам
instr.	богАтством	богАтствами
prep.	богАтстве	богАтствах

Tähän ryhmään kuuluu seuraavanlaisia sanoja:

- ще-suffiksi: жилИще
- painoton -ство-suffiksi: богатство, Общество, кАчество, лекАрство
- ние-suffiksi, тие-suffiksi: наслаждение, объявление, старАние, понЯтие, предприЯтие
- ичко-deminutiivit: сердЕчко, окОшечко

слово-tyyppi

Erotuksena edellisestä tyypissä lankeavat tässä tyypissä monikon päätesarjan kaikki painot päätteelle:

sija	yks.	mon.
nom.	слОво	словА
gen.	слОва	слов
dat.	слОву	словАм
instr.	слОвом	словАми
prep.	слОве	словАх

Тyyppiin kuuluu muun muassa: - **kaksitavuisia johtamattomia** sanoja: вОйско, дЕло, лЕто, мАсло, мЕсто, мОре, мЫло, пОле, прАво, сЕрдце, слОво, стадо, тЕло - **kolmetavuisia**, joissa paino siirtyy ensimmäiseltä tavulta viimeiselle: зЕркало, Облако - poikkeustapauksia: дЕрево, Озеро

Письмо-tyyppi

Письмо-tyypin sanoissa kaikkien yksikkömuotojen painot ovat päätteellä. Monikossa paino siirtyy edelliselle tavulle:

sija	yks.	mon.
nom.	письмО	пИсьма
gen.	письмА	пИсем
dat.	письмУ	пИсьмам
instr.	письмОм	пИсьмами
prep.	письмЕ	пИсьмах

Tähän tyyppiin kuuluu: - **kaksitavuisia johtamattomia** sanoja: бедрО, бельмО, бревнО, ведрО, веслО, винО, гнездО, звенО, зернО, кольцО, крылО, лицО, окнО, перО, плечО, стеклО, числО, ядрО, яйцО, - **kolmitavuisia** sanoja: веретенО, колесо, ремесло - eräitä **ство-johdettuja** sanoja: меньшинствО

Huomaa seuraavien sanojen vartaloissa tapahtuvat muutokset: яйцо, плечо, кольцо

6 Adjektiiveista, pronomineista ja lukusanoista

Tähän asti olemme tutustuneet sijakategoriaan vasta taivutusopin kannalta ja vain substantiivien osalta. Tällä luennolla mietitään muiden nominien taivutusta ja lisäksi laajemmin eräitä adjektiiveihin liittyviä ilmiöitä. Koska kurssin painopiste on substantiivien ja verbien kieliopillisten kategorioiden tuntemisessa, tämä luento on ehkä kohtuuttomankin tiivis ja pikainen katsaus melko laajaan joukkoon ilmiöitä. Pysin kompensoimaan tätä antamalla vinkkejä lisälukemiselle ja toisaalta kotona tehtävillä internetharjoituksilla.

6.1 Adjektiivien ja pronomien sijataivutus

Kuten substantiivien kohdalla, seuraamme myös adjektiivien osalta Nikunlassin (2002: 143) esittämiä deklinaatiomalleja. Tosin on todettava, että adjektiivien taivutus on joka tapauksessa simppelimpää, eikä tulkintaeroille jää samalla tavalla sijaa kuin substantiivien kohdalla. Adjektiivideklinaatio (адъективное склонение) Nikunlassin esittämässä muodossa näyttää seuraavalta:

Sija	Maskuliini	Feminiini	Neutri	Monikko
Nom.	/oj/ ~ /ij/	/aja	/oje/	/ijə/
Gen.	/ovo/	/oj/	/ovo/	/ix/
Dat.	/omy/	/oj/	/omy/	/im/
Akk.	/oij/ ~ /ovo/	/ujy	/oij/ ~ /ovo/	/ijə/ ~ /ix/
Instr.	/im/	/oj/	/om/	/im'i/
Prep.	/om/	/oj/	/om/	/ix/

Taulukkoa katsoessa on hyvä muistaa, että muodot on, jälleen kerran, esitetty foneettisessa asussa, mistä johtuen kirjoitusasultaan eroavat *oŋ* ja *eŋ* ovat yhtä ja samaa päätettä, samoin kirjoitusasultaan eroavat *ux* ja *ux*. Ainoa deklinaatioon poikkeuksen lisäävä tekijä on se, että maskuliinien nominatiivilla on kaksi varianttia: painollisen päätteiden /oj/ ja painottoman /ij/.

Tässä esitetty taivutus koskee adjektiivien pitkiä muotoja (*полные формы прилагательных*), mutta myös monia pronomineja, partisiippien pitkiä muotoja ja suurinta osaa järjestysluvuista. Eräät muut pronominit, sanat *один* ja *третий* sekä *possessiivadjektiivit* (притяжательные прилагательные) taipuvat seuraavan, niin kutsutun *pronominideklinaation* (местоименное склонение) mukaan:

Sija	Maskuliini	Feminiini	Neutri	Monikko
Nom.	/ø/	/a/	/o/	/и/
Gen.	/ово/	/oj/ ~ /эj/	/ово/	/их/
Dat.	/ому/	/oj/ ~ /эj/	/ому/	/им/
Akk.	/ø/ ~ /ово/	/y/	/o/ ~ /ово/	/и/ ~ /их/
Instr.	/им/	/oj/ ~ /эj/	/им/	/им'и/
Prep.	/ом/	/oj/ ~ /эj/	/ом/	/их/

Taulukosta on huomattava, että tällä kertaa /эj/ on esitetty erillisenä päätteenä. Tämä johtuu siitä, että kyseessä todella on eri vokaali. Tämä käy ilmi siitä, että monilla tämän ryhmän sananmuodoista päätte on painollinen (esim. моЕй), eikä painollisissa vokaaleissa tapahdu reduktiota. МОЙ- ja моЕй-sanojen viimeiset vokaalit ovat selvästi eri foneemeja. Se, kumpaa päätettä käytetään, määräytyy seuraavasti: /oj/-päätte, kun sanan vartalo päättyy liudentumattomaan konsonanttiin, /эj/-päätte kaikissa muissa tilanteissa.

Tutkitaan vielä konkreettisia esimerkkejä kummastakin deklinaatityyppistä.

Adjektiivideklinaatio красивый-sanalla:

Sija	Maskuliini	Feminiini	Neutri	Monikko
Nom.	красивый	красивая	красивое	красивые
Gen.	красивого	красивой	красивого	красивых
Dat.	красивому	красивой	красивому	красивым
Akk.	красивый / красивого	красивую	красивое / красивого	красивые ~ красивых
Instr.	красивом	красивой	красивом	красивыми
Prep.	красивом	красивой	красивом	красивых

Pronominideklinaatio мой-sanalla:

Sija	Maskuliini	Feminiini	Neutri	Monikko
Nom.	мой	моя	моё	мои
Gen.	моего	моей	моего	моих
Dat.	моему	моей	моему	моим
Akk.	мой ~ моего	мою	моё ~ моего	мои ~ моих
Instr.	моим	моей	моим	моими
Prep.	моём	моей	моём	моих

6.2 Lukusanoista

Lukusanat ovat venäjässä heterogeeninen ryhmä sanoja. Ordinaalilukusanat (järjestysluvut, порядковые числительные) taipuvat venäjässä adjektiivideklinaation (третий pronominideklinaation) mukaan, joten niitä ei tässä yhteydessä käsitellä tarkemmin. Sen sijaan kardinaalilukusanojen (количественные числительные) taivutuksesta on paikallaan

huomauttaa eräitä erityispiirteitä (vrt. Wade 2010: 208–209):

- suuri osa kardinaalilukusanoista ei taivu luvussa. Tämä on itse asiassa hahmottavista helpottava asia: jos mietit, pitäisikö lauseessa *minä näin kolme miestä* käyttää lukusanasta monikon vai yksikön genetiiviä (akkusatiivia), vastaus on, ettei sanalla ole kuin yksi genetiivimuoto: *я видел трёх мужчин*.
- lukusana *один* taipuu myös suvussa ja luvussa (одна, одно, одни) ja noudattaa pronominideklinaatiota
- lukusanat *ноль* ja *ноль* taipuvat kuten ensimmäisen deklinaation substantiivit
- muut liudentuneeseen äänteeseen päättyvät lukusanat taipuvat seuraavan taulukon mukaisesti sijoissa mutteivät luvussa tai suvussa. Säännönmukaisten kymmenlukujen taivutuksessa on huomioitava myös yhdyssanan ensimmäinen osa. Lisäksi kannattaa muistaa väistynä vokaali lukusanassa *восемь*.

Sija	Pääte	Esimerkki 1	Esimerkki 2
Nom.	/ø/	пять	пятьдесЯт
Gen.	/и/	пятиИ	пятиИдесяти
Dat.	/и/	пятиИ	пятиИдесяти
Akk.	/ø/	пять	пятьдесЯт
Instr.	/ju/	пятьЮ	пятьЮдесятью
Prep.	/и/	пятиИ	пятиИдесяти

Lukusanojen 3–4 neljä sijataivutus on puolestaan seuraavanlainen:

Sija	Esimerkki
Nom.	три
Gen.	трёх
Dat.	трём
Akk.	три ~ трёх
Instr.	тремЯ
Prep.	трёх

Lukusana kaksi on siitä poikkeuksellinen, että se ilmaisee nominatiivi-/akkusatiivimuodoissaan myös sukua (seuraavassa taulukossa esiintynä *две*-muoto):

Sija	Esimerkki
Nom.	два ~ две
Gen.	двух
Dat.	двум
Akk.	два ~ две ~ двух
Instr.	двумЯ

Sija	Esimerkki
Преп.	двух

Tutki vielä itsenäisesti lukusanojen [сорок](#), [сто](#), [девятью](#) ja [полтора](#) taivutusta wiktionarysta (klikkaa sanoja).

Ordinaali- ja kardinaalilukusanojen lisäksi venäjässä on erikseen kollektiivilukusanojen (собирательные числительные) ryhmä. Kollektiivimuoto muodostetaan ainakin teorias-
sa luvuista 2–10, joskin muodot 7–10 ovat harvinaisia (Wade 2010: 221). Seuraavassa on listattu kaikki tavallisimmat kollektiivilukusanat nominatiivimuodossa (klikkaa sanoja tutkiaksesi taivutusta):

- [двое](#)
- [трое](#)
- [четыре](#)
- [пять](#)
- [шесть](#)
- [семь](#)

Funktionaalisen morfologian kannalta voidaan todeta, että kollektiivilukusanoja käytetään (Wade 2010: 221–222):

- 1) kollektiivisanojen yhteydessä (двое часов, четверо суток)
- 2) elollisten maskuliinisubstantiivien yhteydessä (ei aina, mutta usein): двое друзей, трое мальчиков
- 3) sanan дети yhteydessä (ei myöskään aina): трое/четыре/пять детей
- 4) Kun lukusanasta normaalisti riippuvaa subjektina toimivaa substantiivia ei ole ilmaistu: *Нас было двое / Трое стояли на углу.*

6.3 Adjektiiveihin liittyviä ilmiöitä

6.3.1 Laatu- ja relaatioadjektiivit

Adjektiivien luokan sisällä voidaan tehdä osittain merkitykseen perustuva jako *laatu-* ja *relaatioadjektiiveihin* (ks. Nikunlassi 2002: 132–133; Шелякин 2006: 72, 79). Jaottelulla on eräitä käytännössä hyödyllisiä sovellutuksia, joten käsitellään sitä lyhyesti myös tässä.

Laatuadjektiivit (качественные прилагательные) voivat nimittäin ilmaista ominaisuuden asteittaisena: niihin voidaan luontevasti liittää määreeksi sellaisia adverbeja kuin *очень* tai *довольно*.

- (12) очень мягкий
- (13) довольно интересный

Tästä seuraa, että näistä adjektiiveista voi myös muodostaa vertailuasteita (ks. alempana) ja lyhyitä muotoja (myös tarkemmin alempana). Nikunlassi (Nikunlassi 2002: 132) antaa relaatioadjektiivista (относительные прилагательные) esimerkin *государственный*, Šeljakin (2006: 72) puolestaan mainitsee muun muassa sanat *железный* ja *московский*.

6.3.2 Lyhyet ja pitkät muodot

Kuten jo peruskoulusta muistat, monilla venäjän adjektiivilekseemeillä voidaan erottaa kaksi eri muotosarjaa, pitkät muodot (полные формы) ja lyhyet muodot (краткие формы). Pitkistä muodoista on jo puhuttu, joten seuraavaksi muutama sana lyhyistä.

Lyhyet muodot ilmaisevat ainoastaan *suku-* ja *lukukategorioita* (joko molempia tai jompaakumpaa), eivät siis sijaa. Lyhyitä muotoja voi muodostaa ainoastaan *laatuadjektiiveista* (ks. yllä), ei relaatioadjektiiveista tai possessiivadjektiiveista. Myös laatuadjektiivien suhteen Šeljakin (2006: 79) esittää esittää seuraavat rajoitukset, niin että lyhyitä muotoja ei muodosteta, jos:

1. laatuadjektiivi on muodostettu suffiksilla *-ск-* (братский ум.)
2. laatuadjektiivi on muodostettu *-л-*suffiksilla ja muodosta tulisi homonyyminen verbien menneen ajan muodon kanssa (отсталый, бывалый ум.)
3. laatuadjektiivin maskuliinin nominatiivipääte on /oj/ ja vartalo päättyy /ов/-suffiksiin (деловой ум.)
4. Tiettyjen värien nimityksistä (розовый, коричневый ум.)

Lisäksi on muistettava, että tietyillä adjektiiveilla on *pelkästään* lyhyet muodot: esimerkiksi рад, горазд, должен, виноват (Шелякин 2006: 80; Zolotova, Onipenko, and Sidorova 2004: 90).

Niissä tapauksissa kun lyhyet muodot ovat mahdollisia, muodostaminen tapahtuu seuraavasti niin, että sanan vartaloon lisätään sukua tai lukua ilmaiseva pääte:

Adjektiivi	Vartalo	pääte / m	pääte / f	pääte / n	pääte / mon
молодой	/молод/	/ø/	/a/	/o/	/и/
синий	/син'/	/ø/	/a/	/o/	/и/

Taulukkoa tulkittaessa kehotan muistamaan monesti jo toistetut huomautukset päatemorfeista fonetiikan ja kirjoitusasun kannalta. Seuraava taulukko kuvaa konkreettiset muodot kirjoitusasussaan:

muoto / m	muoto / f	muoto / n	muoto / mon.
мОлод	моЛОдА	мОлодо	мОлоды
сИнь	синЯ	сИне	сИни

Lyhyitä muotoja muodostettaessa tulee lisäksi muistaa, että väistyvän vokaalin ilmiö (ks. edellä) koskee myös näitä sanoja. Kuten aiemmasta muistetaan, perussääntö väistyvän vokaalin yhteydessä on, että ennen nollapäätettä vokaali edustuu ilmiäänteenä (o, e, и), muulloin nolläänteenä. Näin ollen väistynyt vokaali lyhyiden adjektiivien tapauksessa esiintyy konkreettisenä äänteenä yksikön maskuliinimuodoissa, esimerkiksi большо́й–боле́н, кратко́й–крато́к, дли́нный–длине́н.

Lyhyisiin muotoihin liittyy erittäin tärkeä *funktionaalisen morfologian* piiriin kuuluva

kysymys: milloin lyhyttä muotoa käytetään?

Ensinnäkin voidaan todeta, että käyttöön liittyy yksi merkittävä rajoite: lyhyttä adjektiivia voidaan käyttää ainoastaan predikatiivin (именная часть сказуемого) roolissa, ilmaisemaan jotakin ominaisuutta subjektista (дедушка болен). Tämä on kuitenkin – filosofisesti sanottuna – ainoastaan välttämätön, ei riittävä ehto lyhyen adjektiivin käytölle. Toisin sanoen ei ole myöskään niin, että predikatiivin funktiosta aina seuraisi lyhyt muoto.

Wade (2010: 188) mainitsee seuraavat varmasti jo vanhastaan tutut käyttöerot/-säännöt:

- Lyhyet adjektiivit saattavat tietyillä sanoilla ilmaista tilan väliaikaisuutta (Он болен / больной)
- Kontekstin kapeus saattaa suosia lyhyttä muotoa (Микко прав).
- Lyhyt muoto voi olla tyyliältään kirjallisempi
- lyhyt muoto voi ilmaista, että ominaisuutta on liikaa: Ботинки малы, брюки узки
- Jos adjektiivilla on oma määreensä, käytetään lyhyttä muotoa:
 - Аудитория полна народу
 - Они нами довольны
 - Сибирь богата лесами

Zolotova ym. (2004: 90) huomauttavat, että joissakin tapauksissa lyhyen adjektiivin käyttö on “в контексте свободного авторского выбора” – puhujan tai kirjoittajan oma ratkaisu (он умный / умён), joka ei ole kieliopillisesti pakotettu – joissain taas joko mahdotonta tai ainoa mahdollisuus. Zolotova ym. antavat seuraavanlaisia esimerkkejä tilanteista, joissa lyhyt adjektiivi on ainoa mahdollisuus:

- (14) Ваше упорство печально
- (15) Фантастика хороша тогда, когда зритель не сразу понимает, как сделан трюк
- (16) Ты сам замечаешь, что молоко тебе полезно.

Esimerkeissä 15 ja 16 on adjektiivin merkitystä rajoittava spesifi konteksti, minkä takia pitkä muoto ei ole mahdollinen. Esimerkissä 14 puolestaan on *emotionaalis-kausatiivinen* adjektiivi (vrt. печальный, грустный, веселый). Yleisluontoisemmassa kontekstissa sekä lyhyet että pitkät adjektiivit olisivat mahdollisia (vrt. Zolotova, Onipenko, and Sidorova 2004: 91):

- (17) Молоко полезное / полезно

Toisaalta pitkien adjektiivien käyttö on rajattua, kun kyseessä ei ole henkilösubjekti:

- (18) Он был холодным / холоден. **MUTTA** Дом был холоден.

6.3.3 Possessiivadjektiivit

Possessiivadjektiivit (притяжательные прилагательные) ilmaisevat jonkin esineen, asian tai ominaisuuden kuulumista jollekin (elolliselle) subjektille. Šeljakinin mukaan (2006:

72) possessiivadjektiivit jakautuvat kahteen ryhmään: a) niihin, jotka ilmaisevat kuulumista jollekin konkreettiselle yksilölle (папин, мамин уи.) b) niihin, jotka ilmaisevat kuulumista jollekin ryhmälle tai joukolle. (волчья шкура уи.)

Ensimmäisen kategorian possessiivadjektiivit muodostetaan liittämällä jokin suffikseista -ин, -нин ja -ов (Wade 2010: 175). Esimerkiksi:

(19) /бабушк/ – /бабушк/ин/

Toisen kategorian possessiivadjektiivit puolestaan muodostetaan liittämällä adjektiivin pääte yleisnimeen. Samalla tapahtuu ääntenmuutoksia:

(20) /медвед’/ – /медвеж/ий

(21) /девиц/а/ – /девич/ий

Possessiivadjektiivit taipuvat edellä esitetyn pronominideklinaation mukaisesti.

6.3.4 Vertailuaste kieliopillisena kategoriana

Vertailuaste on kieliopillinen kategoria, jota ilmaisevat ainoastaan adjektiivit ja adverbit. Kategorialla on kolme arvoa: positiivi (положительная степень), komparatiivi (сравнительная степень) ja superlatiivi (превосходная степень).

Vertailuaste (komparatiivi tai superlatiivi) muodostetaan venäjässä joko yksinkertaista muodostustapaa (простая сравнительная степень) tai yhdistettyä muodostustapaa (сложная сравнительная степень) noudattaen.

Yhdistetty komparatiivi muodostetaan seuraavan simppelein kaavan mukaisesti:

более + [adjektiivi/adverbi positiivimuodossa]

Yhdistetyn superlatiivin muodostamisessa puolestaan käytetään seuraavaa kaavaa:

самый + [adjektiivi/adverbi positiivimuodossa]

Tämän kurssin kannalta mielekästä on keskittyä lähinnä yksinkertaisen komparatiivin muodostukseen. Nikunlassi (2002: 145) erottelee yksinkertaisen komparatiivin päätteiksi seuraavat kolme:

- /э/
- /шэ/
- /эжэ/ (tai vaihtoehtoisesti /эж/)

Yksinkertaisen komparatiivin muodostamisesta tekee hankalan se, että muotoon liittyy suuri joukko ääntenmuutoksia. Selkein tapaus on viimeksi mainittu /эжэ/-pääte, joka aiheuttaa ainoastaan vartalon viimeisen konsonantin vaihtumisen liudentuneeseen versioon. Näin ollen saadaan seuraavat muodot:

- /красив/ее/
- /умн/ее/
- /замечательн/ее/
- /про/хлад/н/ее/

Kaksi muuta päätettä aiheuttavat monimutkaisempia muutoksia vartalon viimeisen morfeemin ja vertailuastepäätteen rajalla. Seuraavaan on listattu tavallisimpia muutoksia (ks. Wade 2010: 197):

ääanne	uusi äänne	esimerkki	huom.
г	ж	дорогой-дороже	
д	ж	молодой-моложе	
з	ж	близкий-ближе	
к	ч	жаркий-жарче	
с	ш	высокий-выше	
ск	щ	плоский-плоче	к katoaa
ст	щ	чистый-чище	т katoaa
т	ч	богатый-богаче	
х	ш	тихий-тише	
в	вл	дешёвый-дешевле	

Edellä esitettyjen muodostustapojen lisäksi on huomattava, että eräillä tutuilla adjektiiveilla yksinkertaisten komparatiivimuotojen ei voi sanoa sisältävän samaa juuri-morfeemia kuin positiivimuotojen. Näissä tapauksissa ei ole kyse suffiksin lisäämisestä vartaloon, vaan kokonaan uudesta vartalosta. Tällaisia muotoja sanotaan *suppletiivisiksi* (супплетивные формы). Näitä ovat ainakin seuraavat:

- хороший - лучше
- плохой - хуже
- маленький - меньше

Morfosyntaksia

Yksinkertaisen komparatiivin muodot ovat syntaksin kannalta poikkeuksellisia muihin adjektiivimuotoihin verrattuna. Ne eivät nimittäin ilmaise sukua, lukua tai sijaa, vaan niitä käytetään käytännössä aina predikatiivisesti, kuten seuraavissa esimerkeissä:

(22) Они были **лучше**, они были иностранные и прекрасные.

(23) Но те были **дешевле**, **функциональнее** и в конечном счёте победили

7 Sijat funktionaalisen morfologian kannalta

Nyt siirrymme taivutusopista kohti funktionaalista morfologiaa ja ryhdymme tarkastelemaan, mitä eri merkityksiä ja käyttöyhteyksiä eri sijoilla (sijakategorian arvoilla) on. Yksi monimerkityksisimmistä on genetiivi.

7.1 Genetiivin perusmerkitykset

7.1.1 Suomen genetiiviin verrattavia merkityksiä

Genetiiville voidaan erottaa esimerkiksi seuraavia merkityksiä (vrt. Wade 2010: 54–55 , Шелякин (2006): 62–63):

- Omistus (kenelle jokin kuuluu)
- Rooli kokonaisuudessa
- Osa kokonaisuudesta
- Ominaisuus
- Toiminnan tekijä
- Toiminnan kohde
- Syy

Omistus on luonnollisesti tyypillisin mieleen tuleva genetiivin ominaisuus. Ajattele seuraavia esimerkkejä:

- (24) Дом брата
- (25) Велосипед мальчика
- (26) Идея знаменитого философа

Näissä kaikissa ilmaistaan jonkin konkreettisen tai abstraktin asian kuulumista henkilölle. Omistussuhteen kaltainen on myös merkitys, jossa genetiivi ilmaisee jonkin henkilön tai esineen roolia jossakin kokonaisuudessa:

- (27) член комитета
- (28) гражданин России

Tätä lähellä on varsinainen osan merkitys:

- (29) часть страны

(30) крыша дома

Ominaisuuden merkitys käy ilmi esimerkiksi seuraavasta:

(31) женщина высокого роста

(32) человек твёрдых убеждений

Genetiivi voi ilmaista sekä jonkin esineen tai henkilön olemista toiminnan kohteena että toiminnan suorittajana:

(33) чтение газеты

(34) изобретатель самолёта

Jos asiaa pohtii, huomaa, että suomen ja venäjän genetiiveillä on monia hyvin samantlaisia funktioita – ajattele edellisten esimerkkien valossa ilmaisuja *pojan pyörä, komitean jäsen, Venäjän kansalainen, talon katto, lehden lukeminen, lentokoneen keksijä*. Usein venäjän genetiivillä on kuitenkin tehtäviä, joita suomessa toteuttaa partitiivi (joskus kumpikin: maan osa / osa maata).

7.1.2 Suomen partitiiviin verrattavia merkityksiä

Suomen partitiivia muistuttavat etenkin seuraavat käyttötilanteet:

Määrän ilmaisut:

(35) мало/много/сколько/столько интересных людей

Tähän liittyvät myös *tarpeeksi suurta määrää* kuuvaavat ilmaisut:

(36) Достаточно денег

(37) денег не хватает

Vertailun kohde

(38) Маша моложе Миши

(39) Лев сильнее человека

7.1.3 Mitan ilmaukset

Genetiivi voi ilmasta, että jotakin on abstraktin mittayksikön (литр воды) tai jonkin konkreettisen esineen määrän verran (чашка молока).

Varsinaisia partitiivisia merkityksiä

Kuten aiemmilta luennoilta muistat, venäjästä voidaan jopa erotella erikseen partitiivisen genetiivin sija. *Partitiivisia merkityksiä* voidaan kuitenkin ilmaista myös tavallisella genetiivillä. Yksi erityinen käyttötilanne käy ilmi seuraavista esimerkeistä:

- (40) Он взял и съел помидор.
(41) Давайте лучше выпьем кваса и будем танцевать.

Esimerkeissä 40 ja 41 genetiivin merkitys on nimenomaan partitiivinen: se ilmaisee (jo ilman esimerkiksi *немного-санаа*) pientä määrää jotakin ainetta tai joitakin yksilöitä jotakin tavaraa (yleensä syötävää), jota on saatavilla paljon / yhtenä massana tai joukkona. Wade (Wade 2010: 108–109) luettelee joukon rajoituksia, jotka säätelevät, milloin vastaava partitiivinen merkitys on mahdollinen.

Ensinnäkin, genetiivimuotoisen sanan on oltava objektina eikä subjektina: ei ole mahdollista sanoa *на столе есть вина*. Toinen, häilyvämpi, rajoitus on, että objektin pääverbi on useimmin perfekttiivinen. Tähän liittyy myös myöhemmin kurssilla vastaan tuleva teonlaadun (способ действия) käsite: eräät teonlaadut ilmaisevat luonnostaan partitiivisuutta, kuten seuraavat esimerkit:

- (42) Дедушка уже нарубил дров.
(43) Мы наелись яблок.

Poikkeus tästä rajoituksesta ovat verbit хотеть ja просить:

- (44) Если ребёнок просит конфет, надо ему сначала дать, а потом...
(45) Ты хочешь мороженого?

7.2 Genetiivi verbin täydennyksenä

Syntaksin (синтаксис) eli lauseopin kannalta oleellisia käsitteitä ovat verbin *täydennykset* (дополнения tai tarkemmin *актанты*) ja *määritteet* (обстоятельства tai tarkemmin *сиркостанты*). Täydennyksillä tarkoitetaan elementtejä, joita ilman verbi ei voi esiintyä. Ajatele seuraavaa esimerkkiä:

- (46) Завтра я починю свой компьютер
‘Korjaan huomenna tietokoneeni’

Verbin починить objekti компьютер on sen täydennyksenä lauseessa 46. Sen sijaan *завтра* on saman verbin määrite, jota ilmankin lause olisi mahdollinen.

Lauseessa 46 verbin täydennys on (nominatiivin kaltaisessa) akkusatiivissa. Akkusatiivimuotoinen täydennys on tavallisin, muttei ainoa vaihtoehto. Pohdi täydennystä seuraavassa esimerkissä:

- (47) Нужно признать, что я вам очень завидую.

Esimerkin 47 завидовать-verbin täydennys on datiivimuotoinen. Edelleen voidaan sanoa, että признать-verbin täydennyksenä on kokonainen sivulause (что я вам очень завидую).

Genetiivi on täydennyksen saamana sijana venäjässä erittäin yleinen. Ongelmallisen genetiivitäydennyksen käytöstä tekee se, että on monia tilanteita, joissa sekä genetiivi että akkusatiivi ovat kontekstista riippuen mahdollisia. Genetiivitäydennyksen saavat verbit voikin karkeasti jakaa niihin, joilla täydennys on aina genetiivissä sekä niihin, joilla täydennys on joko genetiivissä tai akkusatiivissa.

Yleispiirteenä häilyvissä tapauksissa (kun mietit, tulisiko täydennyksen olla genetiivissä vai ei) voidaan todeta seuraavaa:

1. Genetiivillä on taipumus olla yleisempi (geneerisempi), akkusatiivilla spesifimpi ja yksilöivämpi¹.
2. Abstraktit sanat ovat oletettavammin genetiivissä kuin konkreettiset tai varsinkaan henkilöihin viittaavat.

7.2.1 Kysymistä, etsimistä ja saavuttamista tarkoittavat verbit

Genetiivitäydennyksen saavat verbit voi ryhmitellä väljästi merkityksen perusteella. Tähän ensimmäiseen ryhmään kuuluu sellaisia verbejä kuin добиваться, достигать, желать ja заслуживать. Näiden täydennykset ovat käytännössä aina genetiivissä:

- (48) Если работа нравится, человек легко с ней справляется, **добивается хороших результатов**, тогда и люди вокруг кажутся добрыми и милыми.
- (49) Карелия вообще **заслуживает отдельного путешествия**. В Валааме стоит осмотреть Нововалаамский православный монастырь.

Akkusatiivin ja genetiivin välillä puolestaan horjuvat tähän ryhmään kuuluvat verbit *ждать/ожидать/дождаться, искать, просить/хотеть* ja требовать. Näiden suhteen pätevät edellä todetut taipumukset genetiivin yleisluontoisuudesta ja abstraktiudesta. Tutki ensin seuraavia esimerkkejä genetiivitäydennyksistä:

- (50) Такой способ требует *опыта работы*.
- (51) Это *требует готовности* клиентов.
- (52) Теперь заинтересованные стороны *ждут решения* московской экологической экспертизы

Seuraavissa esimerkeissä puolestaan on akkusatiivitäydennys:

- (53) У него, естественно, *требуют пропуск*.
- (54) Но немец оставался при своём и *требовал ведро*
- (55) Мы с Анкой обернулись довольно быстро, но потом долго *ждали Таню*

¹Tästä voi johtaa muistisäännön: gen=gen – genetiivi on geneerisempi.

7.2.2 Pelkäämistä ja välttelyä tarkoittavat verbit

Tähän ryhmään kuuluvat verbit ovat yleensä vahvasti genetiiviä puoltavia. Kuitenkin nykyisin (ks. Peteghem and Paykin 2013) on ilmeisesti yleistynyt myös akkusatiivin käyttö lauseissa tyyppiä *боюсь бабушку*. Ei siis pidä täysin paikkaansa, että ся-postfiksiin päättyvät verbit eivät voisi koskaan saada akkusatiivitäydennystä.

Бояться-verbin lisäksi tähän ryhmään voidaan lukea muun muassa verbit опасаться, пугаться, стесняться, стыдиться, сторониться ja избегать.

(56) Алёша, как сказал я уже выше, сначала *стыдился похвал*.

(57) Катя все время переживала из-за того, что сын нелюдим (ihmisiä karttava) и *сторонится общества*.

Etenkin henkilöviittauksissa akkusatiivi on mahdollinen.

(58) Мои дети не избегают меня, как я *избегал папу*.

7.2.3 Muita merkitysryppäitä

Myös menettämistä tai poistamista tarkoittavat verbit kuten *лишиться* saavat tavallisesti genetiivitäydennyksen:

(59) Спустя два года *работы* лишился еще один чиновник.

7.3 Genetiivi ja kieltomuodot

Edellä käsiteltiin konkreettisia sanoja, joiden täydennykset ovat usein tai aina genetiivissä. Kokonaan oma teemansa ovat kieltolauseet ja genetiivin esiintyminen niissä. Venäjän niin kutsuttu *kieltogenetiivi* (genitive of negation, родительный падеж в отрицательных конструкциях) on saanut osakseen mittavaa tutkimustyötä ja huomiota (ks. esim. Partee and Borschev 2006).

7.3.1 Subjekti genetiivissä

Jos lähdetään liikkeelle tutusta ja yksinkertaisesta, voidaan todeta, että venäjässä on joukko kieltorakenteita, joihin liittyy aina genetiivi. Nämä voidaan jakaa esimerkiksi seuraaviin kategorioihin (Wade 2010: 111).

1. Olemassaolon tai saatavuuden kieltäminen нет-partikkelilla: еды нет. Нет денег. Не было времени. Войны не будет.
2. Olemassaolon tai saatavuuden kieltäminen verbeillä: денег не осталось/не имеется. Ни одного живого *существа не понадалось*. Такого не существует. Tässäkin kuitenkin pätee edellä esitetty huomio spesifistä ja geneerisestä merkityksestä. Jos kyse on tietyistä konkreettisista viittauskohteista, on subjektin sija nominatiivi:

*документы, о которых мы говорили, не сохранились mutta dokumentov не сохранилось*²

3. Aistihavainnon puuttumista ilmaisevat predikatiiviadverbit слышно/видно: *в таком шуме даже собственных мыслей не слышно*
4. Ajanilmaukset: *мне уже двадцать минут не отвечают*³.

Kannattaa myös panna merkille, että tietyissä passiivirakenteissa kielipillisen subjektin sijaksi tulee genetiivi:

- (60) на данном этапе *никаких денежных реформ* не предусмотрено.
- (61) изменения химического состава не установлено
- (62) Но пока среди продавцов дисков на улицах Москвы *паники* не наблюдается.

7.3.2 Objekti genetiivissä

Eniten epäselvyyttä genetiivi–akkusatiivi-opposition suhteen aiheuttavat tapaukset, joissa kieltolauseen verbillä on objektitäydennys. Objektiin sisältävissä kieltolauseissa genetiiviä voi pitää jopa todennäköisempänä kuin akkusatiivia. Edellä mainittu geneerisyys vs spesifisyys -tendenssi antaa joitakin suuntaviivoja, samoin seuraavat huomiot (Wade 2010: 113). Mielenkiintoisena faktana todettakoon, että eräissä muissa slaavilaisissa kielissä (puola, slovakki) genetiivi on kieltomuodoissa välttämätön (King 1995: 31).

Genetiivi tulee oletuksena, jos lauseessa on kaksoiskielto tai *ни*-partikkeli:

- (63) Люди, которые *никогда не учили иностранных языков* просто являются носителем нереализованной способности
- (64) Он *ни на секунду не потерял достоинства*

Samoin genetiiviä puoltaa gerundin käyttö:

- (65) Не имея специального образования, защититься без адвоката совсем непросто

Ymmärtämiseen ja aistihavaintoon viittaavat verbit saavat todennäköisesti genetiivitäydennyksen kieltolauseissa:

- (66) Честно говоря, я сам *не знаю ответа* на поставленный вопрос,
- (67) Почему ты всё-таки дал деньги на оркестр, ты же не понимал *классической музыки*?

Myös abstraktit substantiivit yhdistyvät, kuten edellä todettiin, genetiiviin. Esimerkkeinä Wade (2010: 113) mainitsee sanat *раздражение, роль, понятие, внимание, впечатление, время*.

Seuraavassa on joitakin esimerkkejä spesifiin objektiin tai konkreettiseen henkilöön viittaavista, akkusatiivin valintaa puoltavista tapauksista:

²huomaa, että genetiivitapauksissa verbi taipuu oletussuvussa ja -sijassa (yksikön neutri).

³(Huomaa kuitenkin, että tarkkaan ottaen nämä tapaukset voidaan laskea johtuvan ennemmin partitiivisuudesta kuin kieltomuodosta (King 1995))

- (68) Если кто-то по тем или иным причинам не получил денежную выплату за январь 2005 года. . .
- (69) Сергей больше не увидел Таню живой.
- (70) Вы не знаете Асю. Она на такое не способна.

Lisäksi on hyvä huomata, että akkusatiiviin tulevat esimerkin 71 kaltaiset lauseet, joissa kieltö on tavalla tai toisella lievempi:

- (71) Мы с ним вместе гастролировали в Японии, где чуть не убили японку.

Samoin akkusatiivi on todennäköinen, jos kiellon kohteena ei ole varsinaisesti verbin ilmaisema toiminta vaan esimerkiksi sen aste kuten seuraavassa Waden (2010: 113) esimerkissä:

- (72) Он не вполне усвоил урок.

7.4 Genetiivi ja prepositiot

Genetiivi ilmaisee prepositioiden yhteydessä usein samoja asioita kuin itsenäisestikin käytettynä. Mahdollisia merkityksiä ovat esimerkiksi

- syyy tai päämäärä: для, от, ради, из-за, вследствие
- paikka: до, из, из-за, с, от, вдоль, поперёк, вглубь, возле, около, среди
- aika: до, после, из, с, от, около
- muuta: без, вместо,

8 Sijat funktionaalisen morfologian kannalta 2.

8.1 Datiivin merkityksiä ja käyttöä

Vaikka genetiivi on venäjän sijoista ehkä monikäyttöisin, myös datiivilla on erityisesti *prepositioiden yhteydessä* koko joukko merkityksiä. Šeljakin (2006: 63–65) erottaa itse asiassa kaikkiaan yhdeksän eri merkitysrypästä, joista seuraavassa tarkastellaan huomionarvoisimpia ja vähemmän itsestäänselviä.

8.1.1 Tuttuja merkityksiä

Ensinnäkin voidaan todeta, että niin kuin käytännössä kaikilla venäjän sijoilla, myös datiivilla on koko joukko paikallismerkityksiä, jotka suomessa ilmaistaisiin varsinaisilla paikallissijoilla (inessiivillä, elatiivilla, adessiivilla ym.). Pohdi vaikkapa seuraavia esimerkkejä:

- (73) Зоопарк находится *к югу от* центра.
- (74) ... в ярости поднимается и идёт *к окну*.
- (75) Сенька снова подошёл к кровати, погладил мальчику по голове.

Perusmerkitys paikassa on siis *κ*-preposition avulla ilmaistava lähestyminen jotakin kohti. Kuitenkin esimerkki 75 esittää myös toisen paikkaan liittyvän merkityksen: *liike pintaa pitkin*. Tämä toteutetaan *по*-prepositiolla

- (76) Ползут *по полю* два бойца, вдруг рядом взрыв
- (77) Люди как муравьи *бегают по трассе* склад-магазин-склад, вывозя всё, что ещё не стоит на полках

Toinen varmasti tuttu merkitys on vastaanottajan ilmaiseminen:

- (78) Возможно также, что менее образованные родители изо всех сил стремятся дать *детям* высшее образование
- (79) Ручку всё-таки благополучно вернули хозяйке

Myös ajan ilmaiseminen on funktio, jonka ilmaisuun suurin osa sijoista osallistuu, eikä datiivi tee poikkeusta. Ensimmäinen ajallinen merkitys suomentuu usein mennessä-ilmauksilla:

- (80) *К середине следующей недели* карточки были аккуратно распределены на шесть стопок.
- (81) Я по работе тоже практически весь день у компа, так *к вечеру* у меня голова кружиться начинает.
- (82) *Ближе к вечеру* мы снова отправились в лагерь

Kannattaa kuitenkin muistaa, ettei venäjässä ole samalla tavalla käytössä ilmauksia “iltapäivällä” ja “aamupäivällä” kuin suomessa. K-prepositio ja datiivi ovat usein avuksi ilmaistaessa vastaavia ajankohtia, kuten seuraavista kaunokirjallisista käännösesimerkeistä käy ilmi¹:

- (83) Iltapäivällä en enää muista aamun uutisia
Обычно к вечеру я уже забываю утренние известия
- (84) Oli jättänyt lapun, että palaa iltapäivällä, mutta ei sitä ole näkynyt.
Оставил записку, что вернется к вечеру, но больше не появлялся.

Toinen ajallinen perusmerkitys on suomen instruktiivia vastaava:

- (85) По понедельникам и четвергам приходила домработница убирать его дом

Huom По-prepositio merkityksessä ‘johonkin aikarajaan asti se mukaanlukien’ saa viereensä datiivin sijasta *akkusatiivin*: магазин работает с понедельника по пятницу.

8.1.2 Datiivi semanttisena subjektina

Datiivi on merkittävä sija venäjässä myös siitä syystä, että sillä on tiettyjä syntaksin kannalta tärkeitä tehtäviä: ennen muuta kyky toimia lauseen *semanttisena subjektina* (*субъект* erotuksena syntaktisesta termistä *подлежащее*). Semanttinen subjekti voi merkityksen puolesta olla esimerkiksi *kokija* (ks. esim. 86) tai *agentti* (esim. 87) (kat-tava katsaus erilaisten lauseiden erilaisista subjekteista suomessa ja venäjässä: Leinonen 1985: 14–15):

- (86) Мне холодно/весело/жарко/хорошо/неважно.
- (87) Что нам делать?
- (88) Дедушке жаль студентов.
- (89) Мне показалось, что ситуация уже прошла.
- (90) Мне думается, что вы ошибаетесь.

Usein näissä tapauksissa suomen kokija ilmaistaisiin adessiivilla (lla) tai ehkä hivenen vanhahtavasti genetiivillä: Minulla/minun on kylmä/jano/nälkä/sääli. On kuitenkin tapauksia, jotka suomenkieliselle eivät tule yhtä intuitiivisesti, kuten присниться-verbi (‘nähdä unta jostakin’):

- (91) Однажды *ей приснился сон*, что Антон Иванович говорит ей какую-то простую обыденную фразу.
- (92) Когда, поужинав, я лёг в постель, *мне приснилось, что я киномеханик*.

¹Esimerkit peräisin Tampereen yliopiston ParFin-korpuksesta, teoksista Konkka: Hullun taivas ja Lehtolainen: Kuparisydän.

8.1.3 Datiivi verbin täydennyksenä

On joukko verbejä, joiden täydennyksen sija on datiiivi. Verrattuna genetiivin täydennykseen ottaviin verbeihin datiiiviverbien käyttö on selkeämpää: vastaavaa horjuntaa akkusatiivin ja datiiivin välillä ei ole kuin akkusatiivin ja genetiivin välillä. Kieltolauseissa datiiivitäydennys *ei* myöskään muutu genetiiviksi – ei voida sanoa “он не помогал Анны”.

Šeljakinia (2006: 64) mukaillen voidaan erottella muun muassa seuraavia datiiivin kanssa yhdistyviä verbejä:

- vastaavuutta tai suhdetta johonkin ilmaisevat: завидовать, противоречить, ответственность, соответствовать
- samanaikaista toimintaa: аккомпанировать, подпевать
- kuuluminen / alistuminen / vastustaminen: сдаваться, подчиниться, сопротивляться

- (93) В первую очередь придётся *подчиниться принципу экологичности*.
(94) Потом, когда я подросла и стала учиться в музыкальной школе, то *аккомпанировала её* на рояле на наших домашних концертах.
(95) Власти этих стран долго *сопротивлялись упоминанию* правозащитной проблематики.

Näihin voidaan lisätä ainakin ryhmä *edistämistä* tai *positiivista vaikuttamista johonkin* merkitseviä verbejä: способствовать, содействовать

- (96) “Содействовать политическому развитию и политической организации рабочего класса – наша главная и основная задача”
(97) Скорейшее преодоление данного барьера будет способствовать развитию бизнеса

Kiinnitä huomiota datiiivin rooliin verbeissä запрешать / разрешать (kieltää / sallia):

- (98) Иногда я и разрешаю себе подобные надежды
(99) Впоследствии в этот закон были включены поправки, запрещающие американцам усыновление российских детей

Kiellon/sallimisen kohteena oleva asia tai esine on siis akkusatiivissa ja se, jolla oikeus asiaan on tai jolta se viedään, on datiiivissa.

8.1.4 Datiivi adjektiivien täydennyksenä

Paitsi verbit, myös adjektiivit voivat saada datiiivimuotoisen täydennyksen. Huomaa, kuten edellä mainittiin, että tällöin käytetään yleensä lyhyttä muotoa.

- (100) Такие интеллигенты попросту *вредны государству*
(101) Твоя душа *подобна Мёртвому морю*
(102) Гёте писал в “Фаусте”: “Ты *равен тому*, кого понимаешь”.

8.1.5 Lisää merkityksiä

Seuraavaan on koottu joukko tapauksia, joissa datiiivin käyttö ei välttämättä ole yhtä tuttua kuin edellä mainituissa tapauksissa.

Yksi Šeljakinin (2006: 65) käyttämistä merkitysryhmistä voitaisiin ilmaista termillä *toiminnan kohteen omistaja*. Näissä tapauksissa verbillä on akkusatiiviobjekti, mutta tämän lisäksi datiiivilla ilmaistaan tämän objektin haltija tai isompi kokonaisuus, johon se kuuluu:

(103) В четвёртый, может быть, раз пожав хозяину руку, гость ступил за порог

(104) Такое благородство восхитило меня, и я ещё сильнее пожал ему руку.

Omistettava asia voi olla abstraktikin, kuten *elämä* esimerkin 105 jälkimmäisessä lauseessa.

(105) Его *другу* убийца повредил левый бок, но врачи спасли *мужчине* жизнь

Huomaa myös konkreettisempi omistettava, ruumiinosa, esimerkin 105 ensimmäisessä lauseessa.

Katsotaan vielä eräitä po-preposition ilmaisemia merkityksiä. Yksi tavallisimmista on ilmaista jonkun tai jonkin toiminta-alaa tai määritettävää ominaisuutta: чемпион мира по фигурному катанию, исследование по лингвистике, отличный по качеству. Toi-nen tavallinen merkitys puolestaan ilmaisee *syytä tai perustetta*: судить по внешности, ценить по уму, уйти по болезни (näistä tarkemmin ks. Шелякин 2006: 65).

Po-preposition erityisempiin merkityksiin kuuluu niin kutsuttu *distributiivinen* (распределительный) merkitys, jossa jokaiselle antamisen kohteelle annetaan yksi kappale annettavaa esinettä:

(106) А потом в гости пришли друзья, и мама посадила всех за стол и дала каждому *по куску* очень красивого и вкусного пирога с вишнями.

(107) Ритуал «посвящения» первокурсников. Дипломники раздают каждому *по гвоздике*.

9 Sijat funktionaalisen morfologian kannalta 3

9.1 Elollisuuskategoria

Elollisuus (одушевлённость) on aspektin ohella yksi niistä venäjän kieliopillisista kategorioista, jotka suomessa eivät ole kieliopillisen kategorian asemassa. Kuten suku, myös elollisuus on ominaisuus, joka määräytyy substantiivin vartalon mukaan, mutta ilmenee ennen kaikkea kongruoivien sanojen muotojen kautta (Nikunlassi 2002: 152).

9.2 Miten elollisuuskategoria ilmenee?

Elollisuuskategoria ja akkusatiivin sija liittyvät venäjässä kiinteästi yhteen. Substantiivin elollisuus näkyy siten, **että elollisilla substantiiveilla akkusatiivi on tietyissä tapauksissa genetiivin kaltainen**. Tarkemmin sanottuna:

1. Jos substantiivi kuuluu I deklinaatioon ja on yksikössä
2. Riippumatta deklinaatiosta, jos substantiivi on monikossa

Jos taas substantiivi kuuluu II deklinaatioon, akkusatiivilla on **suvusta riippumatta** oma päätteensä:

- (108) Иными словами, *на каждого мужчину* “от 35 и выше” приходится почти две женщины соответствующего возраста.
- (109) Ты случайно *Ваню Воронкова* не знаешь?
- (110) Одна молодая красивая американская девушка полюбила одного русского мужчину.

Elollisuuskategorian ilmaiseminen on siis morfologisesti yksinkertaista. Hieman mutkikkaampi on kysymys siitä, *milloin* sana on elollinen.

9.3 Milloin elollisuuskategoria ilmenee?

Šeljakin (2006: 43) huomauttaa, että *elollisuus* ja *elottomuus* eivät kieliopillisena kategoriana lankea yhteen sen kanssa, mitä esimerkiksi biologiassa pidetään elävänä. Katso vertailun vuoksi vaikkapa seuraavaa Wikipedian määritelmää, jonka mukaan elolliset organismit:

maintain homeostasis, are composed of cells, undergo metabolism, can grow, adapt to their environment, respond to stimuli, and reproduce.

Jos mietitään venäjän elollisuuskategoriaa, selvin esitetyn biologisen määritelmän ulkopuolelle jäävä joukko ovat kasvien nimet: я видел берёзы, Миша купил невесте незабытки. Hieman epämääräisempi joukko ovat erilaiset alkeellisemmat organismit, joita ei pidetä elollisena: в этой лаборатории изучают микробы/вирусы/эмбрионы/бактерии. Myöskään joukkoihin viittaavat kollektiivisubstantiivit eivät ole elollisia – näistä Nikunlassi (2002: 152) mainitsee muun muassa sanat *народ* ja *стадо*. Šeljakin puolestaan liittää vielä erikseen kiinteät, *tiettyyn joukkoon pyrkimistä* tarkoittavat ilmaisut, kuten seuraavissa kansalliskorpuksen esimerkkilauseissa:

- (111) Прежде всего: должно быть трудно «поступить в музыковеды».
 (112) Должно быть, тем же летом 1916 года я поступила в скауты.

Lukusanoista: perustilanne on, etteivät lukusanat taivu elollisuuskategorian mukaisesti:

- (113) Мы видели пять генералов.

Tähän on kuitenkin kaksi poikkeusta: lukusanat 1–4 sekä kollektiivilukusanat, kuten seuraavissa esimerkeissä:

- (114) Едва взглянул в её глаза, как уже имел *пятерых* детей, стиральную машину “Индезит” и смерть в семидесятисемилетнем возрасте от анемии.
 (115) Тринадцатого июля вершилась казнь. Вешали *четверых* декабристов.

9.3.1 Erityistapauksia

Nikunlassin (2002: 153) perusteella voidaan luetella seuraavat elollisuuskategorian ilmeneeseen liittyvät erikoistapaukset:

1. Esimerkiksi sanat *снеговик* ja *кукла* voivat tulla kohdelluiksi elollisina, jos niihin viitataan ikään kuin ne olisivat eläviä henkilöitä. Samoin myös normaalisti puhtaasti esinettä tarkoittavat, kuten esimerkin 116 *звезда*, voivat henkilöön viitatessaan saada elollisen tulkinnan Tähän joukkoon voidaan liittää myös esimerkiksi sana *лицо*, joka henkilöä tarkoittaessaan käyttäytyy elollisen substantiivin tavoin.
 2. Kalat ja äyriäiset tulkitaan elottomiksi, jos puhutaan niiden syömisestä (esimerkit 117 ja 118).
 3. Pelikorttien ja shakkinappuloiden nimet (король, дама, ун.) ovat elollisia.
- (116) Кстати, мне за Клевченю очень обидно: в команде он вынужден работать не на себя, а на *голландских звезд*.
 (117) Она обычно заказывает *креветки* (‘katkarapu’), свежую клубнику и...
 (118) Рыбаки ловят *креветок*, готовятся к завтрашней рыбалке.

9.4 Akkusatiivin merkityksistä

Akkusatiivin perusmerkitys on selkeä: kyseessä on suoran objektin sija, joka ilmaisee toiminnan kohdetta. Venäjässä akkusatiivilla on kuitenkin myös muita merkityksiä. Myös tässä voidaan erottaa omaksi joukokseen paikan ja ajan merkitykset.

Paikkaan tai tilassa tapahtuvaan liikkeeseen liittyvät merkitykset ilmaistaan prepositiolla на, в, за, под ja о. Suurin osa näistä on tuttuja ja koko lailla selkeitä: akkusatiivi ilmaisee liikettä *johonkin suuntaan* ennemmin kuin *jossakin suunnassa*:

- (119) Пришли *на работу*, а потом пошли пообедать
- (120) Российская делегация прибыла *в Стамбул* с намерением способствовать дальнейшему укреплению связей с Организацией Исламская конференция
- (121) Дурно пахнущие юноши из “группы поддержки”, стоявшие возле меня, поспешно выскочили за дверь в коридор.
- (122) К вечеру Сергей пришёл под окно с саксофоном

O-preposition tulee usein mieltäneeksi vain prepositionaaliin liittyväksi. Kuitenkin sillä on akkusatiivin yhteydessä käytettäessä tärkeä paikan ilmaisemiseen liittyvä merkitys, törmääminen/osuminen *johonkin*.

- (123) Если не помогает этот приём, попробуйте стукнуть лбом о клавиатуру.
- (124) Как будто разбиться *о землю* хуже, чем сгореть в танке?
- (125) Я долго вытирал ботинки *о траву* и промочил их насквозь

Ajan ilmaisemisessa akkusatiivilla voidaan sanoa olevan venäjän sijoista tärkein rooli. Erityisesti niin kutsutussa *lokalisoivassa* tai *ajankohtaa ilmaisevassa* funktiossa (временные локализаторы) – kun ilmaistaan *milloin* tai minä ajankohtana jotakin tapahtui – akkusatiivi on (eräiden prepositionaalitapausten ohella) tavallisin sija. Näissä tapauksissa akkusatiivia käytetään в-preposition yhteydessä (esimerkki 126). *Kestoa* (продолжительность) eli ajallista ekstensiota ilmaistaessa akkusatiivia käytetään ilman prepositioita (esimerkki 127). Ajallista päämäärää ilmaistaessa prepositio on на (esimerkki 128). Myös под+akkusatiivi on mahdollinen (esimerkki 129) ja usein rinnastettavissa к+datiivi-tapauksiin:

- (126) *В вечер* моего дебюта в ложе дирекции находился Михаил Иванович Чулаки
- (127) Премьер Яценюк вместе с министрами *всю неделю* ходил по парламентским фракциям.
- (128) он приглашает меня на месяц *в Ялту*
- (129) Зато *под утро* я заснул как убитый и пробудился в половине двенадцатого.

Kun mietitään на-prepositiota seuraavaa akkusatiivia, on usein kiinnitettävä huomiota siihen, että etenkin puhekielessä paino saattaa osua substantiivin sijasta на-prepositiolle. Usein tällöin on kyse idiomeista, joista tavallisin lienee *на ночь глядя*. Katso pidempi lista esimerkiksi [täältä](#).

Viimeisenä hajanaisena akkusatiivihuomiona kehotan muistamaan myös seuraavat akkusatiivin käyttötilanteet: *за какую цену / ни за что, учиться на кого*.

10 Sijat funktionaalisen morfologian kannalta 4

10.1 Instrumentaalin merkityksiä

Aloitetaan myös instrumentaalin perusmerkitysten käsittely paikkaan ja aikaan liittyvistä merkityksistä, joista suurin osa toteutuu prepositioiden avulla. Šeljakin (Шелякин 2006: 67) ryhmittelee instrumentaalin paikalliset perusmerkitykset merkityksiksi, jotka kuvaavat jonkin objektin sijaintia suhteessa toiseen objektiin. Tässä merkityksessä oleellisia ovat prepositiot над, под, перед, за, с ja между.

(130) жарить над раскалёнными углями.

(131) ... встанете *перед картиной* и будете думать: “Так... вот она, это же она...”

(132) Под пиджаком у него была только рваная сетчатая майка

Tiettyjä paikallisia merkityksiä voidaan ilmaista ilman prepositioita, kuten ilmauksissa tyyppiä *metsän läpi*, *rantaa myöten* ym.

(133) Почему-то я вспомнил, как мы шли сквером (‘aukio’) и спорили

(134) Кругом золотились осенние поля, мы шли дорогой, по которой...

(135) Он шёл лесом, и ему представлялось: вот уж нет его...

Myös ajalliset merkitykset ovat varmasti tuttuja, sekä prepositioiden kanssa että ilman:

- перед сном / рассветом / тем, как...
- утром, вечером, днём, летом, зимой, целыми вечерами

Huomaa, että käytännössä sanat утром, вечером ym. ovat nykyvenäjässä adverbejä, morfologisesti siis muotoa /утром/ ennemmin kuin /утр/ом/.

Ajallisesta merkityksestä on kyse myös silloin, kun kuvataan jotain toimintaa alkavaksi suhteessa johonkin tapahtumaan: *встать с солнцем*, *уехать с рассветом* (Шелякин 2006: 68).

10.1.1 Agentti

Kuten tunnettua, eräs instrumentaalin tehtävistä on ilmaista passiivilauseiden tekijää:

(136) Мы видели канал, покрытый льдом.

(137) Таким образом, профилактика экстремизма, проводимая государством, нарушает права человека и должна быть признана неконституционной

- (138) Квартирьы, которые у нас строятся *компанией* «Стройметресурс», отличаются хорошей планировкой.

Erikseen tämän merkityksen sisältä on syytä mainita myös lauseet, joita Šeljakin (2006: 69) nimittää termillä *значение стихийного носителя действия*, luonnonvoiman aiheuttaman toiminnan merkitys. Tarkempi katsaus aiheeseen on saatavilla [tästä](#) A. Mustajoen ja M. Kopotevin (2005) artikkelista.

- (139) Ветром унесло лодку
(140) Тротуар залило водой

10.1.2 Predikatiivinen instrumentaali

Instrumentaali on usein syntaksin kannalta erityisasemassa sen vuoksi, että, kuten nominatiivi, se voi toimia predikatiivin roolissa (predikatiivinen instrumentaali, творительный предикативный), eli ilmoittaa ominaisuuden tai tilan, joka jostakin subjektista lauseessa kerrotaan. Katso seuraavia esimerkkejä:

- (141) Лицо женщины было *испуганным*
(142) Или сам, не дай Бог, будешь *капитаном*, и самому придётся всех мучить.
(143) Те, кто тогда были *мастерами*, уже стали классиками.
(144) И, конечно, мы очень надеемся на то, что наше взаимодействие будет *эффективным*
(145) Например, я когда-то была *стрекозой* (‘sudenkorento’), но, увидев Паки, влюбилась без ума и превратилась в колибри

Etenkin menneessä ajassa ero instrumentaalin ja nominatiivin välillä on usein siinä, että instrumentaalilla ilmaistava ominaisuus tai tila on väliaikaisempi (Wade 2010: 126). Tämä näkyy esimerkiksi lauseissa 141 ja 145, mutta on ainoastaan tendenssi, ei itsestäänselvyys. Predikatiivin kaltainen on myös käyttö eräiden verbien kuten *стать*, *называть*, *остаться*, *работать*, *служить* kanssa:

- (146) Тесто месить до тех пор, пока оно не станет блестящим
(147) Стратегические планы Oracle в новом финансовом году останутся прежними
(148) Эти медленно растущие и особенно ценимые кактусы иногда называют *каменными розами*.

10.1.3 Prepositio + instrumentaali verbin täydennyksenä

Monet verbit saavat täydennykseen prepositiolausekkeen, jonka substantiivijäsen on instrumentaalissa. Näitä voidaan Šeljakinin (2006: 67) esityksen pohjalta jaotella esimerkiksi seuraavanlaisiin ryhmiin:

- Alistaminen jollekin: *властвовать/начальствовать над кем-то*
- Mielentila suhteessa johonkin: *задуматься/работать/смеяться/шутить над чем-либо*

- Alistainen toiminta suhteessa johonkuhun: преклоняться/извиниться перед кем-либо
- seuraaminen/välittäminen: следить за политикой, ухаживать за детьми
- päämäärä: сходить за молоком, приехать за дочкой

10.1.4 Instrumentaali verbin täydennyksenä

Waden (2010) perusteella voidaan suoran instrumentaalitäydennyksen saavat verbit jaotella seuraaviin ryhmiin:

1. Hallinta. Esimerkiksi *владе́ть, правит́ь, управл́ять, ползова́ться, располага́ть, распоряжа́ться, руководи́т, заведова́ть*.
 2. Asenne. Esimerkiksi *восхища́ться, горди́ться, хваста́ться, интересу́ются, увлека́ться, наслажда́ться, обходи́ться*.
 3. Vastavuoroinen toiminta. Esimerkiksi делиться, обмениваться.
 4. Muut, kuten (usein merkitykseltään negatiiviset) *боле́ть, страда́ть, жертвова́ть, риско́вать* tai positiivisemmat/neutraalit *торгова́ть, просла́вляться, занима́ться, увлека́ться*.
- (149) Визенталь утверждал, что располагает *длинным списком* с фамилиями бывших нацистов.
- (150) Профессор, академик РАЕН Евгений Николаевич Панов заведует *лабораторией* сравнительной этологии и биокommunikации Института проблем экологии и эволюции РАН.
- (151) Хвастались друг перед другом своей ловкостью, умением смухлевать, переторговать, махнуться не глядя.
- (152) Немецкий зоолог Рюдигер Ферхассельт делится *своими наблюдениями*: “У меня в аквариуме был розово-красный самец. . .”
- (153) Новая столица Японии прославлялась всеми средствами массовой информации.

10.1.5 Kontrastiivisia huomioita

Vertaillaan vielä suomea ja venäjää ja pohditaan, miten suomessa ilmaistaan asioita, joita venäjässä ilmaistaan instrumentaalilla.

Instrumentaalia käytetään ensinnäkin usein suomen essiiviin:

- (154) Она умерла молодой / героем
- (155) Они уехали семьей
- (156) Если приду здоровым. . .

Vertaa myös:

- (157) Он сидел плечом к пленному, а спиной к дереву

Toisaalta suomessa on usein suora objekti siinä, missä venäjässä on instrumentaalijainen sana. Luonnollisesti monet näistä tapauksista liittyvät edellä esitettyihin instrumentaalitäydennyksen saaviin verbeihin (заниматься, управлять ym.) Lisäksi kannattaa kiinnittää huomiota esimerkiksi ruumiinosien liikuttamiseen:

(158) Я молча махнул рукой и пошёл прочь.

(159) Принюхиваясь, очень смешно двигают носом и мигают глазами.

Wade (2010: 122) huomauttaa, että näissä tapauksissa paitsi ruumiinosa myös *руу-
миinosalla* (kädellä) tapahtuva liike tulkitaan samoin:

(160) На одной из них стоят два гражданина и размахивают чемоданами.

10.2 Prepositionaalin merkityksiä

Nimensä mukaisesti prepositionaali on **sija, jota käytetään vain prepositioiden yhteydessä**. Se ei siis ole suoraan esimerkiksi verbin täydennyksenä olevan sanan suku. Prepositionaalin yhteydessä paikallismerkityksistä tuskin tarvitsee erikseen mainita: *в-
prepositio + prepositionaali* merkityksessä ‘jossakin paikassa’ on ensimmäisiä rakenteita, jonka venäjää vieraana kielenä opiskeleva omaksuu. Tämä rakenne vastaa suurella määrällä suomen inessiiviä, mikä tekee omaksumisesta suomalaiselle usein helppoa, mutta toisaalta aiheuttaa myös hankaluuksia. Tavalliset ajan ja paikan merkitykset on listattu seuraavassa:

1. Sijainti jossakin konkreettisessa tai abstraktissa tilassa: в здании, в зоопарке, в метро, в школе – в обществе, в мире, в таком состоянии, в моем понимании, в жизни. . .
2. Ajallisen sijainnin (kysymys *milloin*) ilmaiseminen tietyillä substantiiveilla: в этом году, на прошлой неделе, в этом месяце. . .
3. Sijainti jonkin liepeillä (*при-prepositio*): При школе, при дороге. Tämäkin merkitys toteutuu myös abstraktimmassa mielessä (‘yhteydessä’): при жарении, при решении, при создании ym.
4. Harvinaisempi ajallinen merkitys on *по-preposition* kanssa muodostettava, peräkkäisyyttä ilmaiseva merkitys (ks. Шелякин 2006: 69): по окончании университета, по приезде домой.

Aika- ja paikkamerkitysten lisäksi on luonnollisesti muistettava *о-prepositioon* liittyvä merkitys, joka kuvaa jonkin: говорит о погоде, рассказывать о поездке, вопрос о необходимости принятых мер, мнение о внешней политике ym.

10.3 На vai в?

Šeljakin (2006: 70) toteaa *в-* ja *на-prepositioiden* peruserosta seuraavaa:

[...] *предлог в указывает на внутренние пределы предмета, предлог на – на внешние пределы.*

Ilmaistaessa objektin A sijaintia suhteessa objektiin B prepositioiden välinen työnjako onkin myös kielenoppijalle helppo. Ilmaisujen *на столе* ja *в коробке* ero on helppo omak-
sua ja vastaa suomen sisä- ja ulkopaikallissijojen välistä eroa. Ongelmia ilmenee kui-
tenkin, kun siirrytään abstraktimpiin paikan kuvauksiin: venäjäksi sijaitaan *на работе*,
suomessa taas sisäpaikallisesti *töissä*. Toisaalta suomeksi ollaan *vierailla*, venäjässä *в*
гостях. Kannattaa myös muistaa, että *в*- ja *из*-prepositioita sekä *на*- ja *с*-prepositioita
käytetään yleensä johdonmukaisesti omina ryhminään (*на работе/с работы, в школе/из*
школы)¹.

Seuraaviin taulukoihin on koottu tapauksia, joissa suomen jaottelu sisä- ja ulkopaikal-
lissijoihin ei osu yksiin venäjän *в*- ja *на*-prepositioiden käytön kanssa. Monissa tapauk-
sissa sekä *в*- että *на*-prepositio ovat mahdollisia, mutta näissäkin käyttöä rajaa usein
konteksti sillä tavalla, että prepositioilla on enemmän tai vähemmän selvä työnjako.

10.3.1 *На*-prepositio venäjässä

Ensiksi keskitytään tapauksiin, joissa suomessa on sisäpaikallissija, mutta venäjässä ai-
nakin tietyissä konteksteissa *на*.

sana	в/на	suomi	huom.	ks. esimerkit
работа	на	ssa		
земля	на	ssa	maassa (maapallolla)	161.
рука	на	ssa/lla	riippuen kontekstista: tie- tyissä tapauksissa (erit. mon.) venäjässä на	162, 163, MUTTA 164, 165
практика	на	ssa	käytännössä	166, 167
предприятие	на	ssa	jonkin verran riippuvaisuut- taa kontekstista	168, 169, 170, MUTTA 171
свет (maailma)	на	ssa	mutta: maapallolla	
объект	на	ssa	kohteessa	172
вода	на	ssa	tietyissä tapauksissa venäjässä на (vrt. kellu- minen / veden pinta)	173, 174
кухня	на	ssa	erit. puhekielessä joskus myös в	175
остров	на	ssa/lla	suomessakin joskus saarella, muttei aina	176
выборы	на	ssa		
юг	на	ssa		
Украина	на	ssa	Prepositio ainakin jossain määrin poliittinen valinta	

¹tästäkin on eräitä poikkeuksia (ks. Wade 2010: 423).

sana	в/на	suomi	huom.	ks. esimerkit
выставка	на	ssa		177
север	на	ssa		
заседание	на	ssa	kokouksessa. ”В заседании” mahdollinen, muttei yleinen	178, 179
фотография	на	ssa	valokuvassa	180
этап	на	ssa	vaiheessa	181
стадия	на	ssa	vaiheessa	182
свадьба	на	ssa	häissä	
природа	на	ssa	Kun merkityksessä ’viettää aikaa luonnossa’	183, 184, 185 MUTTA 186
дело	на	ssa	на самом деле	
встреча	на	ssa	tapaamisessa	187
почта	на	ssa		188
праздник	на	ssa	juhliissa	189
восток	на	ssa		
Запад	на	ssa		
небо	на	ssa*	”maan päällä niin kuin... ”	190
родина	на	ssa	kotimaassa, synnyinmaassa, isänmaassa	
служба	на	ssa	vrt. на работе	191
семинар	на	ssa		
конференция	на	ssa	konferenssissa, symposiumissa, seminaarissa..	192
картина	на	ssa	kuvassa, taulussa..	193
мероприятие	на	ssa	tapahtumassa	194
война	на	ssa		195, 196 MUTTA 197
шея	на	ssa	kaulassa (kaulalla)	198

- (161) Нельзя сливать на землю масло, бензин и прочую гадость
- (162) У нас на руках есть медсправки
- (163) На руке не было обручального кольца
- (164) Постоянно по дому ходит с мобилкой в руках
- (165) Люди в руках закона и сопротивления не оказывают
- (166) Однако на практике речь идёт о том, кто будет “принимать” приходящие в Россию крупные инвестиции
- (167) В практике Совета Безопасности ООН не было случаев, чтобы..
- (168) Но у нас на предприятии работают больше ста тысяч человек
- (169) В течение зимних каникул дети обычно посещали несколько ёлок (в детском саду или в школе, на предприятиях и учреждениях);
- (170) Забастовки на предприятиях и в организациях Российской Федерации в 1990–1995 годы

- (171) Запреты не распространяются на торговлю алкоголем в предприятиях общественного питания.
- (172) Как всегда, в ночное время на объектах шли работы
- (173) Листья на воде
- (174) Она развивает скорость на воде до 80, а по снегу – до 100 км/ч
- (175) Мы сидели на кухне и пили чай
- (176) Хотя на острове всё же росли деревья и кусты. У Хонма-сан на острове Хоккайдо десять отелей.
- (177) Прототип устройства был продемонстрирован на выставке офисного оборудования в Японии в 1964 году.
- (178) На заседании был заслушан вопрос о проведении Конгресса бухгалтеров и аудиторов России
- (179) На заседании комитета также было решено обратиться к правительству
- (180) А на фотографии нам было шесть лет
- (181) Ещё на этапе планировки сразу надо решить - сколько времени вы будете уделять будущему саду.
- (182) находится в стадии: Наш институт находится в стадии завершения...
- (183) Вместе мы очень любим отдыхать на природе
- (184) Находясь на природе, не нужно забывать, что после вас сюда придут другие люди
- (185) Отдыхать детям лучше на природе, а не в городе.
- (186) В 1783 г. Дж. Митчелл предположил, что в природе должны существовать тёмные звёзды; Вообще в природе встречаются и другие виды игольчатых кристаллов.
- (187) Российскую делегацию на встрече возглавлял заместитель министра иностранных дел В. И. Калужный.
- (188) Он тут же поехал на почту и отбил Павлу Алексеевичу телеграмму.
- (189) На празднике мы были вместе с Титовым,
- (190) Как на небе, так и на земле
- (191) В квартире тихо: мама на службе, Варя и Зоя – в школе.
- (192) В прошлом году у нас на конференции выступал замечательный финский экономист Пекка Сутела
- (193) Его можно увидеть на картине Саврасова “Грачи прилетели”.
- (194) Предполагается, что на мероприятии, которое состоится в конце марта, будут обсуждаться все предложения
- (195) “Я чувствую себя здесь как на войне”
- (196) Отец был военным и пропал на войне без вести
- (197) Почти все верили, что добро победит в войне
- (198) А на шее у него висел амулет

10.3.2 B-prepositio venäjässä

Siirrytään tarkastelemaan tapauksia, joissa suomessa on ulkopaikallissija, mutta venäjässä ainakin tietyissä konteksteissa v.

sana	в/на	suomi	huom.	ks. esimerkit
область	в	ssa/lla	jollakin alueella, mutta hal- linollisesti läänissä, maakun- nassa, oblastissa	
сфера	в	lla	Alalla / alueella	70
регион	в	lla	Alueella	71
зона	в	lla	alueella, vyöhykkeellä	
университет	в	ssa/lla	Suomessa usein ainakin arki- puheessa: töissä ylipoistolla, opiskelee yliopistolla + ulko- paikallissija kun 'kampuksella'	72
край	в	lla	vrt. suomen seudulla	73, MUTTA tie- tysti 74
сезон	в	lla	kaudella	75, 76, 77
аэропорт	в	lla	lentokentällä (vrt. kuitenkin НА аеродроме, esim. 79)	
Крым	в	lla	Krimillä (Krimin niemimaal- la)	
сектор	в	lla	sektorilla	80, 81, 82
эпоха	в	lla	aikakaudella	83
лагерь	в	lla	leirillä	84, 85
отпуск	в	lla	vrt. kuitenkin на каникулях, на отдыхе	86

- (199) В том числе будем говорить и о развитии нашего взаимодействия в сфере экономики.
- (200) Мы разделяем мнение о том, что достижение стабильности в регионе служит вкладом в установление мира во всём мире,
- (201) Я понял, что случай в университете ему не известен.
- (202) Дело происходило в краях довольно южных; Исключение – только для тех, у кого в крае живут родственники
- (203) А он сидел на крае стула
- (204) В последнем матче с “Сатурном” в Раменском подопечные Никонова впервые в сезоне забили больше двух мячей
- (205) В сезоне 1994/ 95 гг., отмечая 40-летие своей творческой деятельности
- (206) Эта победа стала для пилота «Ред Булл» седьмой в сезоне
- (207) Наверное, думали, что кто-то будет встречать не в аэропорту, а у дверей дома.
- (208) Большой скандал разразился нынешней зимой в Магадане, когда на аэродроме были заморожены полторы сотни солдат-пограничников
- (209) В секторе обрабатывающей промышленности;
- (210) Я в секторе переработки
- (211) Легкоатлет в секторе для прыжков в длину.
- (212) Именно поэтому в эпохе Киевской Руси ищут сегодня истоки специфически

украинских феноменов

- (213) Ольга у нас до 8 июня в лагере работает.
(214) В лагере Анатолий Андреевич очень болел
(215) В отпуске мы и на каникулах.

10.3.3 Kokoavasti

Tehdään vielä joitakin kokoavia huomioita edellä olevista taulukoista. Ensinnäkin, venäjässä tapahtumaa tai kokoontumista tarkoittavia sanoja käytetään usein *na-preposition* kanssa, vaikka suomessa olisi sisäpaikallissija: *kokouksessa* mutta *на заседании*, *tapaamisessa* mutta *на встрече*. Toiseksi, suomessa aluetta, vyöhykettä tai kaistaletta tarkoittavat sanat taipuvat ulkopaikallissijoissa, mutta venäjässä *prepositio* on tavallisesti *v*. Lisäksi venäjä tuntuu erottelevan monesti tarkemmin pinnan ja sisällön: suomeksi jotakin on taulussa, venäjäksi на картине. Tämä näkyy siinäkin, että vettä käsitellään osittain eri tavalla: esimerkiksi lehtiä on suomeksi vedessä, mutta venäjässä на воде. Oma selkeä eriävä luokkansa ovat ilmansuunnat, jotka venäjässä liitetään aina *na-prepositioon*, suomessa sisäpaikallissijoihin.

Kontrastiiviselta kannalta mainittakoon myös, että kannattaa kiinnittää huomiota *prepositionaalin* ja *genetiivin* monikkomuotojen samanlaisuuteen. Kielenoppijana tulee usein sekoittaneeksi ilmaisut tyyppiä *после шумных мест* ja *в шумных местах*.

10.4 Prepositionaali täydennyksen sijana

Kuten mainittu, *prepositionaali* ei suoraan toimi verbin *nominitäydennyksen* sijana. On kuitenkin koko joukko verbejä ja adjektiiveja, joiden täydennys on muodossa *v/na + nomini* *prepositionaalissa*. Waden (2010: 482) mukaan yksi tällainen joukko ovat varmuutta / epäilystä / syyllisyyttä ilmaisevat sanat: *обвинять/подозревать/признаться в чем*. Tässä yhteydessä kannattaa erityisesti muistaa lyhyt adjektiivimuoto *уверен/уверена*, jonka yhteyteen ei liity *prepositio o* vaan *prepositio в*:

- (216) Более того, предприниматель уверен в большом будущем этой машины на немецких и западноевропейских дорогах
(217) И тем не менее я был совершенно уверен в своей правоте.

Участвовать lienee kaikille tuttu *prepositionaalitäydennyksen* saava verbi. Oman mainintansa ansaitsee kuitenkin myös verbi *разбираться в чем-либо*. Ilmaisua on etenkin puhekielessä monikäyttöinen ('osata jotakin', 'pärlätä jonkin kanssa', 'ymmärtää jonkin päälle') kuten alla olevista esimerkeistä käy ilmi. Esimerkissä 221 on lisäksi *instrumentaalitäydennyksen* saava versio merkityksessä 'hoidella jokin' (pois päiväjärjestyksestä).

- (218) Можно сказать что он ещё не *разбирается в жизни*, на ней табачная компания деньги делает, на его здоровье, а он не понимает..
(219) Для этого достаточно *разобраться в причинах того*, почему Россия в последние четыре года заметно упрочила свою репутацию ответственного игрока на международной арене.

- (220) И зачем *разбираться в музыке*, когда можно просто петь.
- (221) Тогда Хлопонин пообещал “разобраться” с ними в том случае, если они будут вести себя “неконструктивно”.

11 Persoona kieliopillisena kategoriana

Siirrämme nyt kurssin painopistettä substantiiveista ja muista nomineista kohti verbejä. Aloitamme tutkimalla *persoonaa* kieliopillisena kategoriana.

Persoonakategoria (категория лица) on ennen kaikkea verbien mutta myös persoonaja possessiivipronominien ilmaisema kieliopillinen kategoria. Siinä missä pronomineilla persoona ilmaistaan sanan vartalossa (vrt. muotoja мы,я,он,наш,его), käytetään verbeillä taivutuspäätteitä. Keskitymme tässä yhteydessä persoonaan nimenomaan verbien ominaisuutena.

Nikunlassi (2002: 154) huomauttaa, että verbien persoonapäätteet ilmaisevat itse asiassa melko monta eri asiaa: paitsi persoonaa, myös tapaluokkaa, aikamuotoa ja lukua. Kun siirrytään tarkastelemaan verbien persoonataivutusta, tutkitaan siis loppujen lopuksi laajempaa ilmiötä kuin pelkkää persoonaa.

11.1 Preesens- ja infinitiivivartalo

Venäjän verbeistä puhuttaessa on tapana erottaa kaksi eri vartaloa (perusteluita tälle ks. Исаченко 2003[1965]: 27). Muistanet aiemmilta luennoilta, että *vartalolla* (основа) tarkoitetaan sitä osaa sanasta, joka jää jäljelle, kun otetaan pois taivutuspäätteet.

Ensimmäinen verbin vartaloista saadaan, kun poistetaan infinitiivimuodosta infinitiivin tunnus. Näin ollen esimerkiksi verbin смотреть infinitiivivartalo (основа инфинитива) on *смотре*, verbin играть infinitiivivartalo *игра*, verbin взять taas *взя* ja niin edelleen.

Ajattele verbiä /смотре/е/ть/. Persoonamuodoissa e-suffiksia ei ole näkyvissä, vaan esimerkiksi ensimmäisen persoonan muoto kuuluu /смотре/ю/. Verbin toinen vartalo, *preesensvartalo* (основа настоящего времени), saadaan poistamalla persoonapäätte. Tapana on, että muodostamiseen käytetään monikon kolmannen persoonan muotoa. Näin ollen смотреть-verbistä preesensvartalo on /смотре/ят/ – /смотре’/, пугать-verbistä /пуга/ют/ – /пугај/, вести-verbistä /вед/ут/ – /вед/.

Eräänlaisen ongelman vartaloiden erottelun kannalta muodostavat вести- ja печь-verbien kaltaiset sanat. Näistä Nikunlassi (2002: 137) huomauttaa seuraavaa:

Jos

- infinitiivimuoto päättyy ч-konsonanttiin (печь, лечь, течь, мочь jne.) **ТАІ**
- verbin infinitiivimuoto loppuu -сти tai -сть **ја** preesensvartalossa с-konsonanttia vastaa д- tai т-konsonantti (вести-ведут, упасть-упадут, цвести-цветут jne.)

tällöin infinitiivivartalo ja preesensvartalo on sama: печь-verbillä siis *пек*, вести-verbillä *вед* ja niin edelleen.

вести-verbin kaltaisilla verbeillä sekä ч-konsonanttiin infinitiivissä päättyvillä verbeillä infinitiivi- ja preesensvartalo ovat samoja: вести – вед & вед, печь – пек & пек jne. Nämä ovat siis infinitiivivartalon muodostamisen osalta poikkeuksellisia (Nikunlassi 2002: 137).

Infinitiivivartaloista voidaan mainita vielä Šeljakinin (2006: 122) huomautus siitä, että yleensä preteritimuodon vartalo on sama kuin infinitiivivartalo: игра/ла/, смотре/ла/ jne.

11.2 Konjugaatiot

Venäjässä verbit jaetaan persoonataivutuksen osalta kahteen taivutustyyppiin eli *konjugatioon* (спряжение), joiden lisäksi on joukko epäsäännöllisesti taipuvia verbejä. Taivutettaessa ся-postfiksin sisältäviä verbejä kannattaa muistaa, että vokaalin jälkeen posfiksi on muodossa *сь* (учусь, занимаюсь jne) (Шелякин 2006: 124).

11.2.1 1. konjugatio

Tutkitaan ensin kahta 1. konjugatioon kuuluvaa verbiä ja tarkastellaan taivutuspäätteitä kirjoitusasussaan:

persoonat	verbi 1	verbi 2
y. 1.	игра/ю/	жив/у/
y. 2.	игра/ешь/	жив/ёшь/
y. 3.	игра/ет/	жив/ёт/
m. 1.	игра/ем/	жив/ём/
m. 2.	игра/ете/	жив/ёте/
m. 3.	игра/ют/	жив/ут/

Kirjoitusasun perusteella voidaan todeta, että verbit edustavat ensimmäisen konjugation kahta eri sanatyyppeä. Asia kuitenkin yksinkertaistuu, jos tutkitaan – kuten edellä substantiivien deklinaatioiden yhteydessä – sanojen *foneettista* asua (ks. Nikunlassi 2002: 155).

Muodostetaan ensin kummastakin verbistä preesensvartalo. Играть-verbillä tämä tapahtuu ottamalla играют-muodosta pois persoonapäätte. Preesensvartalo on tällöin /играj/. Samaa muotoa käytetään kaikissa persoonissa. Жить-verbillä preesensvartalo muodostetaan живут – /жив/. On huomattava, että vartalo ei ole identtinen joka muodossa, vaan siinä tapahtuu äänteenmuutos liudentumattoman ja liudentuneen в-konsonantin välillä. Yksikön 1. ja monikon 3. persoonat saavat vartalon /жив/, mutta muut persoonat vartalon /жив’/.

Muistatko, miten /o/-vokaali käyttäytyy painottomana ja painollisena? Edellä olemme todenneet, että sananmuodoissa *врачом*, *местом* ja *жителем* on foneettisesti sama /ом/-päätte, joka painottoman tavun jälkeisessä asemassa ääntyy redusoituneessa muo-

dossa ja painollisena redusoimattomassa muodossa¹. Sama ilmiö tapahtuu verbitaivutuksessa. Voimme itse asiassa tiivistää edellä esitetyt 1. konjugaation päätteet seuraavasti:

persoona	pääte	esimerkki1	esimerkki2
y. 1.	/у/	/жив/у/	/играј/у/
y. 2.	/ош/	/жив'/ош/	/играј/ош/
y. 3.	/от/	/жив'/от/	/играј/от/
m. 1.	/ом/	/жив'/ом/	/играј/ом/
m. 2.	/от'э/	/жив'/от'э/	/играј/от'э/
m. 3.	/ут/	/жив/ут/	/играј/ут/

11.2.2 2. konjugaatio

Siirrytään sitten tarkastelemaan toista varsinaista konjugaatiotyyppiä. Tähän konjugatioon kuuluvat esimerkiksi sanat включить ja усвоить ('omaksua').

Persoona	verbi1	verbi2
y. 1.	включ/у/	усво/ю/
y. 2.	включ/ишь/	усво/ишь/
y. 3.	включ/ит/	усво/ит/
m. 1.	включ/им/	усво/им/
m. 2.	включ/ите/	усво/ите/
m. 3.	включ/ат/	усво/ят/

Pohditaan jälleen, miten näistä sanoista muodostetaan preesensvartalot. Включить-verbien monikon kolmas persoona on включают, josta persoonapäänteen jälkeen jää jäljelle /включ/. Усвоить-verbillä muodostus tapahtuu усвоят – /усвој/. Foneettisesti ilmaistuna päättemorfeemit ovat siis seuraavat:

persoona	pääte	esimerkki1	esimerkki2
y. 1.	/у/	/включ/у/	/усвој/у/
y. 2.	/иш/	/включ/иш/	/усвој/иш/
y. 3.	/ит/	/включ/ит/	/усвој/ит/
m. 1.	/им/	/включ/им/	/усвој/им/
m. 2.	/ит'э/	/включ/ит'э/	/усвој/ит'э/
m. 3.	/ат/	/включ/ат/	/усвој/ат/

Ensimmäisen ja toisen konjugaation päätteitä tarkasteltaessa huomataan, että yksikön

¹Lisäksi vokaaliäänteesen vaikuttaa jonkin verran edellisen konsonantin liudentuneisuus.

ensimmäisen persoonan muoto on kummassakin konjugaatiossa sama, muuten konjugaatiot ovat erilaisia.

11.2.3 Äänteenmuutoksia 1. konjugaatiolla

Nikunlassin (2002: 155) mukaan ensimmäisestä konjugaatiosta voidaan äänteenmuutosten näkökulmasta erottaa omaksi ryhmäkseen kaikki /o/-foneemilla alkavat muodot. Näissä tapahtuu äänteenmuutoksia, joista eräs kohdattiin jo жить-verbiä tarkasteltaessa. Lisätään ensin kirjoitusasussaan kaikki жить-verbin persoonamuodot, jotka alkavat /o/-foneemilla:

- живёшь
- живёт
- живём
- живёте

Жить-verbillä äänteenmuutos tarkoittaa, että liudentumaton konsonantti vaihtuu liudentuneeseen. Preesensvartalo жить-verbillä on /жив/. Näin ollen foneettisessa asussaan luetellut muodot ovat:

- /жив'/ош/
- /жив'/от/
- /жив'/ом/
- /жив'/от'э/

Selkeämmin havaittava äänteenmuutos koskee konsonantteja /к/ ja /г/, jotka vaihtuvat konsonanteiksi /ч/ ja /ж/. Otetaan tästä esimerkiksi verbi *лечь* ('panna maaten'). Preesensvartalo tällä verbillä saadaan: *лягут* – *ляг*. Näin ollen /o/-foneemilla alkavat muodot ovat (konsonanttimuutoksen jälkeen):

- ляжешь = /ляж'/ош/
- ляжет = /ляж'/от/
- ляжем = /ляж'/ом/
- ляжете = /ляж'/от'э/

Печь-verbillä preesensvartalo muodostetaan *некут* – /нек/. Näin ollen äänteenmuutoksen jälkeen saadaan:

- печёшь = /печ'/ош/
- печёт = /печ'/от/
- печём = /печ'/ом/
- печёте = /печ'/от'э/

Huomaa, että verbejä tyyppiä *писать* ei tässä lasketa kuuluvaksi äänteenmuutosten piiriin, sillä preesensvartalo on kaikissa tapauksissa /пиш/ eikä siis vaihtelee muuten kuin suhteessa infinitiivivartaloon /писа/.

11.2.4 Äänteenmuutoksia 2. konjugaatiolla

Kun mietitään toista konjugaatiota, voidaan todeta, että äänteenmuutoksen kohteeksi joutuvia muotoja on vähemmän. Siinä, missä 1. konjugaatiolla neljä kuudesta muodosta muuttuu, 2. konjugaatiolla ainoastaan **yksikön ensimmäisen persoonan muoto** muuttuu konsonanttivaihtelujen seurauksena (Nikunlassi 2002: 155). Muutos sinänsä on kuitenkin 1. konjugaatiota monimutkaisempi. Nikunlassin (2002: 83) ja Isachenkon (2003[1965]: 35) antamien listojen perusteella voidaan esittää ainakin seuraavat ääntenvaihteluparit:

muutos	verbin infinitiivi	verbin preesensvartalo	yks. 1. pers.
т'-ч	платить	/плат'/	/плач/У/
т'-щ	обратить	/обрат'/	/обращ/У/
д'-ж	садить	/сад'/	/саж/У/
з'-ж	изобразить	/изобраз'/	/изобраз/у/
зд'-зж	ездить	/езд'/	/Езж/у/
с'-ш	просить	/прос'/	/прош/у/
ст'-щ	пустить	/пуст'/	/пущ/У/
п'-пл	накопить	/накоп/	/накопл'/у/
б'-бл	любить	/люб'/	/любл'/у/
ф'-фл'	разграфить	/разграф'/	/разграфл'/У/
в'-вл'	ловить	/лов'/	/ловл'/у/
м'-мл	кормить	/корм'/	/кормл'/у/

12 Persoona kieliopillisena kategoriana 2 ja partisiippien muodostus

Jatketaan konjugaatioiden tutkimista. Tällä luennolla perehdytään siihen, *mistä voi tietää jonkin verbin kuuluvan ensimmäiseen tai toiseen konjugaatioon* ja toisaalta siihen, minkälaisia verbejä jää mainittujen kahden konjugaation ulkopuolelle.

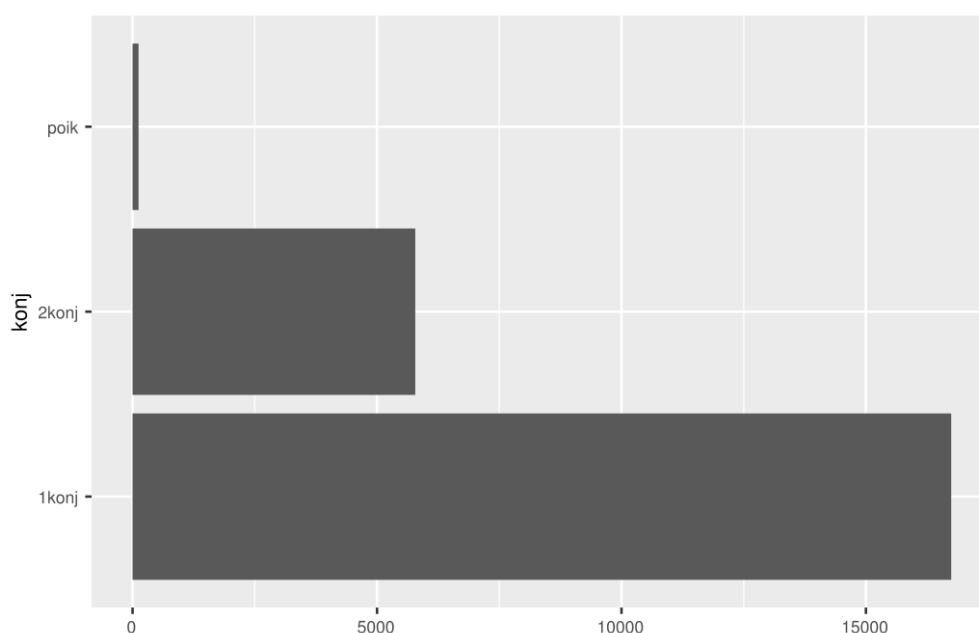
12.1 Milloin mikäkin konjugaatio?

Ensimmäinen konjugaatio on venäjässä ylivoimaisesti toista yleisempi. Asia on intuitiivisestikin selvä, mutta katsotaan kokeeksi vähän tilastoja Wikisanakirjan datan avulla¹.

Venäjän wikisanakirjan 5.10.2016 saatavilla olleessa versiossa on listattuna yhteensä 27307 verbiä. Näistä 22648 verbille on määritetty tai melko helposti määriteltävissä² konjugaatio. Wikisanakirja käyttää verbitaivutuksen luokitteluun Zaliznjakin monimutkaisempaa luokittelua, jossa on kaiken kaikkiaan 16 eri taivutusryhmää. Nämä on kuitenkin tässä kokeessa yhdistetty niin, että vaihtoehtoina on ainoastaan ensimmäinen konjugaatio, toinen konjugaatio tai poikkeuksellinen taivutus. Jos tarkastellaan verbejä, joille Wikisanakirjassa on edellä kuvatulla tavalla määritettävissä konjugaatio, voidaan eri konjugaatioiden yleisyyttä kuvata seuraavasti:

¹Data on vapaasti käytettävissä ja ladattavissa [täältä](#).

²Muokkasin dataa siten, että mikäli tiedoista puuttui konjugaatio juuri tietyille verbille (esim. напариться) mutta konjugaatio löytyi verbin prefiksittömälle (johtamattomalle) versiolle (париться) tai postfiksittomalle versiolle, määriteltiin johdetun verbimuodon konjugaatioksi johtamattoman (tai postfiksittoman) verbin konjugaatio. Prosessi ei ole virheetön, mutta vähentää määrittämättömien tapausten määrää merkittävästi. Tarkka kuvaus tehdystä analyysistä saatavilla [täältä](#)

Kuvio 12.1: Konjugaatioiden yleisyydet Wikisanakirjassa

Kuvio osoittaa, että ensimmäiseen konjugaatioon kuuluvien verbien määrä on huomattavan suuri verrattuna toisen konjugaation verbeihin: tarkkaan ottaen 16744 verbiä siinä missä toiseen konjugaatioon voidaan laskea 5782 verbiä ja poikkeuksellisiin 122 verbiä. Tilastot eivät varmasti poikkeusten osalta ole ehdottoman tarkkoja, mutta yhtä kaikki kokeilu antaa hyvän vahvistuksen sille, että 1. konjugaation verbit todella ovat selkeässä enemmistössä.

Koska toinen konjugaatio on huomattavasti harvinaisempi, se on hyvä paikka aloittaa, kun yrittää miettiä, mistä minkäkin taivutustyyppin tunnistaa. Šeljakin (2006: 125–126) esittää, että infinitiivivartalon perusteella voidaan päätellä verbi 2. konjugaatioon kuuluvaksi, jos

1. infinitiivivartalo päättyy /и/-äänteeseen *eikä ole osa juurimorfia*. Tästä seuraa, että verbit tyyppiä женить, учить, звонить, просить ovat toisen konjugaation verbejä, mutta verbit пить, шить, бить ensimmäisen, samoin kuin verbit брить (‘ajaa (partaa)’) ja гнить (‘pilaantua’). Tämä on ylivoimaisesti suurin ryhmä: Wikisanakirjadataan 2. konjugaation sanoista peräti 5086 päättyy infinitiivissä *ить*.
2. infinitiivivartalo päättyy /а/-vokaaliin, jota edeltää suhuääne, eikä /а/-vokaali säily preesensvartalossa. Tämä tarkoittaa verbejä tyyppiä слышать, держать, прозвучать, лежать. Lisäksi a:han ilman suhuäännettä päättyvät спать ja гнать. Jos /а/ säilyy preesensvartalossa, kyseessä on 1. konjugaation sana (обещать ym.). Wikisanakirjan aineistossa tämän ryhmän sanoja on 243.
3. infinitiivivartalo päättyy /а/-vokaaliin ja sitä edeltää vokaali j-ääne: стоять, бояться.

Wikisanakirjadatasta näitä tapauksia on 27 ja kaikki ovat johdoksia edellä mainituista kahdesta verbistä (esimerkiksi *простоять, достояться, побояться* ym.)

4. infinitiivimuoto päättyy *-еть*, eikä *e* säily preesensvartalossa. Tällaisia sanoja on Wikisanakirja-aineistossa 373, esimerkiksi *прозвенеть, оглядеть, смотреться, захрапеть* ym – usein kyseessä on jokin äänen lähettämiseen liittyvä verbi kuten *храпеть, звенеть*. Jos *e* säilyy preesensvartalossa, verbi kuuluu 1. konjugaatioon kuten esimerkiksi *покраснеть*.

12.2 Infinitiivi- ja preesensvartaloiden suhteista ensimmäisessä deklinaatiossa

Tarkastellaan vielä ensimmäisen deklinaatian tärkeimpiä sisäisiä sanaryhmiä, joita tässä erotellaan seitsemän.

12.2.1 1. ryhmä

Produktiivisin ja ylivoimaisesti suurin ryhmä ovat verbit tyyppiä *читать*, joissa infinitiivivartalon lopussa on jokin vokaaleista *a*, *e*, *и/ы* tai *у* (Шелякин 2006: 127). Yhteistä tälle ryhmälle on, että preesensvartalo loppuu */j/-*äänteeseen: *читать - читај*-, *покраснеть - покраснеј*, *дуть - дуј*. Tämän lisäksi infinitiivivartalon viimeinen vokaali on preesensvartalossa joskus eri: *открыть - откroj*, *мыть - мој*, *брить - бреј* sekä *и-ј*-vaihtelu sanoissa ltyyppiä */бить/-/бью/т* (foneettisesti: */би/т’/-/бј/ут/*).

12.2.2 2. ryhmä

Toisen 1. konjugaation sisäisen ryhmän muodostavat ne tutut verbit, joiden infinitiivivartalo päättyy */ова/* (tai */ева/*) ja preesensvartalo */uj/*: */интерес/ова/ - /интерес/uj/*, */жева/ - /жуј/* (*жевать, ‘purra’*).

12.2.3 3. ryhmä

Hieman edellisen kaltainen ryhmä ovat verbit tyyppiä *давать*. Näillä infinitiivivartalon loppu on muotoa */ава/* ja preesensvartalo */aj/*. Ryhmään kuuluvat esimerkiksi */признава/ть/ - /призна/ј/*, */устава/ть/ - /устај/*.

12.2.4 4. ryhmä

Seuraavaksi ryhmäksi voidaan erottaa verbit tyyppiä *писать*. Näissä infinitiivivartalo päättyy */a/-*vokaaliin, ja preesensvartalo eroaa infinitiivivartalosta juurimorfin viimeisen konsonantin osalta: */писа/ - /пиш/*, */плака/ - /плач/*.³ Šeljakinin (2006: 129) mukaan tämän tyyppin verbejä on noin sata (*писать, сказать, двигать, махать, искать, брызгать* ym.).

³Huomaa, ettei näitä verbejä pidä sekoittaa niihin ensimmäisen konjugaation verbeihin, joilla tapahtuu preesensvartalon sisällä ääntenmuutos */o/-*alkuisissa muodoissa (ks. *жить* edellä).

12.2.5 5. ryhmä

Verbit, joiden infinitiivivartalo päättyy *ны*, voidaan jakaa kahteen ryhmään sen perusteella, miten niiden preteritimuodot muodostetaan. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat *momentaaniset* (одноактный) verbit tyyppiä толкнуть, joilla preteritimuoto muodostetaan suoraan infinitiivivartalon perusteella (/толкну/л/). Toisen ryhmän muodostavat verbit tyyppiä остынуть ('jäähtyä, haalet'), jotka ilmaisevat asteittaista olotilan muutosta ja joiden preteritimuodoissa ну-suffiksi katoaa taivutuspäätteen edeltä (остыл). Näitä jälkimmäisiä verbejä on selvästi vähemmän, Šeljakinin (2006: 129) mukaan noin viisikymmentä. Kummassakin tapauksessa preesensvartalo päättyy /н/ (толкн – остын). Yhteensä näitä ryhmiä edustaa Wikisanakirjan aineistossa 926 verbiä, esimerkiksi подвинуть, шагнуть, замёрзнуть (preteriti замёрз).

12.2.6 6. ryhmä

Šeljakin (2006: 133) laskee perustellusti omaksi ryhmäkseen verbit tyyppiä начать/обнять ('halata') / понять/нажать ('painaa'), joissa preesensvartalo eroaa melko selkeästi infinitiivivartalosta. Muodostus noudattaa mallia /нача/ – /начн/, /обня/ – /обним/, /поня/ – /пойм/, /нажа/ – /нажм/. Kaikissa tapauksissa siis preesensvartaloon ilmestyy nasaali /м/ tai /н/ sekä tämän lisäksi joko /и/ tai /ј/.

12.2.7 7. ryhmä

Ehkä haastavimman ryhmän muodostavat verbit, joissa tapahtuu edellä mainittu ääntenmuutos muissa kuin yksikön ensimmäisessä ja monikon kolmannessa persoonassa. Lisäksi tämän ryhmän verbeillä esiintyy esimerkiksi väistyvän vokaalin ilmiötä. Ryhmän muodostavat seuraavat alaluokat:

- infinitiivissä -чь päättyvät verbit tyyppiä печь, жечь, лечь, joilla infinitiivi- ja preesensvartalot ovat identtiset. Huomaa väistyvä vokaali жечь-verbillä (infinitiivi жечь, mutta preesensmuodot /жг/у, /жжешь/ жне.) лечь-verbillä puolestaan on preesensmuodoissa vartalon lopussa a-vokaali: лягу, ляжешь ум.
- infinitiivissä /сти/ tai /эти/ tai /сть/ päättyvät verbit kuten нести,спасти, везти, красть ja попасть. Näillä verbeillä ääntenmuutos tapahtuu liudentumattomien ja liudentuneiden konsonanttien välillä, kuten (selvyyden vuoksi foneettisesti esitettyinä) /вез/у – /вез'/ош ja /попад/у – /попад'/ош/. Osalla сти-infinitiivin saavista verbeistä sekä kaikilla сть-infinitiivin saavista preteritin vartalo päättyy vokaaliin ja saa peräänsä normaalin л-tunnuksen (vrt. везти – вёз ja брести – брёл / попасть – попал).
- Edellisen kaltainen alaryhmänsä ovat verbit плыть ja жить, joilla preesensvartalo loppuu infinitiivivartalossa esiintymättömään в-konsonanttiin ja on siis muotoa /жив/ tai /плыв/ ja joilla myös toteutuu ääntenmuutos liudentuneiden ja liudentumattomien konsonanttien välillä. Vastaavasti verbillä учесть preesensvartalossa on "ylimääräinen" т: учесть – /учт/. Myös verbit tyyppiä умереть kuuluvat tähän

ryhmään: niilläkin tapahtuu vaihtelu liudentuneen ja liudentumattoman konsonantin välillä. Lisäksi havaitaan väistynä vokaali: infinitiivivartalo on muotoa /ymepe/, preesensvartalo /ymp/.

12.3 Epäsäännöllisesti taipuvia verbejä

Edellä käsiteltiin etenkin ensimmäiseen konjugaatioon liittyviä paikoin melko monimutkaisiakin eroja infinitiivi- ja preesensvartaloiden välillä sekä preesensvartalon sisällä tapahtuvia äänne- ja muoto muutoksia niin ensimmäisessä kuin toisessakin konjugaatiossa. Vaikka kuvatut ilmiöt tekevät venäjän verbitaivutuksesta melko laajan ilmiön, voidaan todeta, että loppujen lopuksi suuri osa verbeistä sopii kuitenkin joko ensimmäiseen tai toiseen konjugaatioon – poikkeuksia ja sekataivutustapauksia ei ole älyttömän paljon. Wikisanakirjan aineistossa varsinaisten poikkeustapausten luokkaan osuu vain 122 tapausta (mukana paljon johdoksia) kaikkiaan noin 27 000 verbilekseemistä. Merkittävimpiä näistä lienevät *хотеть*, *бежать*, *дать* ja *есть* (linkit Wikisanakirjaan). Kaksi ensimmäistä sekoittavat 1. ja 2. deklinaaation, *дать*-verbissä on tyystin omat päätteensä ja *есть*-verbilläkin yksikön ensimmäinen persoona saa aivan oman, muista slaavilaisista kielistä kuten tšekistä tutun m-päätteen sekä eräitä muutoksia preesensvartaloon.

12.4 Muutama sana painoista

Tässä yhteydessä verbien painotyypppeihin ei perehdytä yhtä tarkasti kuin substantiivien. Šeljakinin (2006: 136) perusteella voidaan kuitenkin todeta, että verbit jakautuvat painon puolesta kolmeen pääryhmään:

1. Paino aina vartalolla
 - Tähän kuuluvat kaikki verbit, joiden infinitiivi päättyi painottomaan *амь-* tavuun kuten *обЕдать*, *лАять*, *Ехать* ym. Muutenkin edellä esitetty 1. konjugaation ensimmäinen ja suurin alaryhmä sisältää käytännössä vain tähän painotyyppiin kuuluvia verbejä (poikkeuksena verbit tyyppiä *бить* / *петь*). Lisäksi suurin osa *ова/ева*-suffiksillisista verbeistä (toinen 1. konjugaation alaryhmä) kuuluu tähän ryhmään.
2. Paino aina päätteellä
 - Tähän päätetyyppiin kuuluu suurin osa edellä 1. konjugaation seitsemänneksi alaryhmäksi luokitelluista verbeistä (*жить*, *нести*, *красть* ym. MUTTA *лечь*, *сесть*). Toinen suuri ryhmä ovat toisen konjugaation verbit, joiden infinitiivi loppuu painolliseen /ить/-tavuun (*звонить*, *творить* ym.). Lisäksi joitakin ova/ева-verbejä (*жевать*, *основать*, *клевать* ym.) ja kaikki ава-verbit (*давать*, *признавать* ym.).
3. Paino aina vartalolla paitsi yksikön ensimmäisessä persoonassa

- Tähän päätetyyppiin kuuluvat kaikki edellä neljänneksi 1. konjugaation alaryhmäksi luetellut verbit, jos ne loppuvat infinitiivissä painolliseen *ать*-tavuun (писать, махать). Lisäksi tähän kuuluu parikymmentä 2. konjugaation painolliseen *ить*-tavuun infinitiivissä päättyvä verbiä kuten водить, купить, ловить, кормить, ступить ym.

12.5 Partisiippien muodostus

Pohjustetaan nyt tulevaa luentoa pääluokista käymällä läpi vielä yhtä sananmuodostusoppiin liittyvää teemaa: partisiippien muodostusta.

12.5.1 Mitä partisiipit ovat?

Verbeillä on niin suomessa kuin venäjässä kahdenlaisia muotoja: persoonamuotoja (спрягаемые формы глагола) ja nominaali- eli infiniittimuotoja (неспрягаемые формы глагола). Persoonamuodot taipuvat suomalaisen nimityksensä mukaisesti persoonissa tai venäjän tapauksessa menneen ajan muotojen osalta suvussa ja luvussa. Nominaalimuodot puolestaan muistuttavat taivutukseltaan ja osin myös syntaktiselta käyttäytymiseltään nomineja, esimerkiksi adjektiiveja. Partisiipit ovat nominaalimuoto, joita on sekä suomessa että venäjässä mutta jotka eivät kuitenkaan näissä kahdessa kielessä muodosta identtisiä kategorioita.

Venäjässä partisiipit voidaan jakaa neljään ryhmään riippuen niiden edustamasta *ai-
kam*uodosta ja *pääluokasta* (molemmat verbien ilmaisemia kieliopillisia kategorioita).

1. Aktiivin partisiipit

- aktiivin partisiipin preesensmuoto ilmaisee jonkin subjektin jotakin ominaisuutta nykyhetkessä: человек, *несущий* ящик. Suomessa tätä vastaa niin kutsuttu VA-partisiippi (ks. VISK §521): laatikkoa *kantava* henkilö.
- aktiivin partisiipin preteritimuotoa puolestaan vastaa suomen NUT-partisiippi ja se ilmaisee vastaavaa ominaisuutta menneessä ajassa: человек, *нёсший* ящик (laatikkoa *kantanut* henkilö)

2. Passiivin partisiipit

- passiivin partisiipin preesensmuoto ilmaisee jonkun agentin jollekin kohteelle suorittamaa tai suoritettavissa olevaa toimintaa: ящик, *несомый* человеком (ihmisen kantama laatikko). Tätä vastaa usein suomen agenttipartisiippi. Toisaalta suomen agenttipartisiippi on nimensä mukaisesti sidottu tekijään: asiat ovat aina jonkun *tekemiä*, joten kun tekijää ei ilmaista, joudutaan suomessa turvautumaan muihin muotoihin. Vertaa esimerkiksi muotoa *понимаемый* virkkeessä *Интерес для них представляют территории, удовлетворяющие определенным (хотя и не всегда однозначно понимаемым) принципам*, jossa partisiippi ilmaistaisiin suomeksi pikemminkin ‘ymmärrettävissä oleva’. Toisaalta lauseessa *Деньги должны храниться в хорошо охраняемых*

помещений agentittoman passiivin partisiipin preesensmuodon vastineena on puhtaasti vain suomen TU-partisiippi (hyvin vartioiduissa).

12.5.2 Miten partisiipit muodostetaan?

Rajoituksia

Venäjän partisiipeissa on syytä kiinnittää huomiota siihen, ettei kaikkia partisiippeja voi muodostaa kaikista verbeistä. Tarkastellaan ensin, mitä puhtaan sananmuodostuksellisia rajoituksia partisiippien muodostamiseen liittyy.

Sananmuodostukselliset rajoitukset Pääpiirteissään sananmuodostuksen tasolla ovat voimassa seuraavat rajoitukset:

1. Niin aktiivin kuin passiivin partisiipin **preesensmuotoja** muodostetaan vain imperfektiivisen aspektin verbeistä.
2. **Passiivin partisiipin preteritimuotoja** muodostetaan vain perfektiivisen aspektin verbeistä.
3. **Aktiivin partisiipin preteritimuotoja** voidaan muodostaa aspektista riippumatta.

Käyttöön liittyvät rajoitukset Vaikka jokin partisiippimuoto voitaisiin teoriassa muodostaa, on usein käytännössä niin, ettei muotoa kuitenkaan ole olemassa. Ensinnäkin partisiippien käyttöä rajoittaa se syntaktinen seikka, että passiivin partisiippimuotoja muodostetaan pääasiassa transitiiiviverbeistä eli verbeistä, jotka saavat täydennyksekseen suoran objektin (poikkeuksena esimerkiksi *руководить чем*, josta voidaan muodostaa passiivin partisiipin preesensmuoto). Šeljakin (2006: 177) huomauttaa lisäksi erityisesti passiivin partisiipin preesensmuodoista, että ne ovat tyyliltään kirjallisia, mistä johtuen monista arkipäiväisistä verbeistä niitä ei todellisuudessa muodosteta: esimerkiksi verbeistä *ругать*, *кормить*, *крыть*. Wade (2010: 369) antaa tarkemman luettelon siitä, minkä tyyppisistä verbeistä ei passiivin partisiipin preesensia muodosteta. Waden huomiot ovat pääpiirteissään seuraavia:

- Passiivin partisiipin preesensia ei muodosteta verbeistä, joiden infinitiivi päättyy *-чь*, *-уть*, *-ереть*, *-зть*, *-сть*
- Ei myöskään monista yksitavuisista verbeistä kuten *бить*, *брать*, *мыть*, *шить*
- Ei useimmista edellä 1. konjugaation 4. alaryhmäksi nimitetyistä verbeistä (*писать*, *плакать*, *прятать*)
- Monet 2. konjugaation verbit ovat sellaisia, ettei niistä muodosteta passiivin partisiipin preesensia. Wade mainitsee esimerkkeinä mm. verbit *благодарить*, *платить*, *портить* ja *чистить*.

Vartalot

Partisiipit muodostetaan venäjässä suffiksien avulla. Nikunlassin (2002: 163) mukaan muodostus voidaan (hieman yksinkertaistaen) tiivistää toteamalla, että preesensmuoto-

jen pohjana on preesensvartalo, preteritimuotojen pohjana infinitiivivartalo. Näin ollen edellä esimerkkinä toimineesta нести-verbistä voidaan preesensmuotojen osalta todeta:

a) Aktiivin partisiipin preesens:

1. Preesensvartalo muodostetaan нести – /нес/ут/ – /нес/
2. Aktiivin partisiipin preesens muodostetaan /ущ/-suffiksilla
3. Aktiivin partisiipin preesensmuodon vartaloksi saadan /нес/ущ/
4. Partisiippimuotojen taivutuspäätteet ovat adjektiivideklinaation mukaiset, joten aktiivin partisiipin preesensmuotoja нести-sanasta ovat /нес/у/щий/, /нес/ущ/ая/ ут.

b) Passiivin partisiipin preesens:

1. Preesensvartalo muodostetaan нести – /нес/ут/ – /нес/
2. Aktiivin partisiipin preesens muodostetaan /ом/-suffiksilla
3. Aktiivin partisiipin preesensmuodon vartaloksi saadan /нес/ом/
4. Partisiippimuotojen taivutuspäätteet ovat adjektiivideklinaation mukaiset, joten aktiivin partisiipin preesensmuotoja нести-sanasta ovat /нес/ом/ый/, /нес/ом/ая/ ут.

Preteritimuotojen kohdalla on parempi käyttää esimerkkinä jotakin säännöllisen infinitiivivartalon verbiä, esimerkiksi прочитать:

a) Aktiivin partisiipin preteriti:

1. Infinitiivivartalo muodostetaan /прочита/ть – /прочита/
2. Aktiivin partisiipin preteriti muodostetaan /вш/-suffiksilla
3. Aktiivin partisiipin preteritimuodon vartaloksi saadaan /прочита/вш/
4. Partisiippimuotojen taivutuspäätteet ovat adjektiivideklinaation mukaiset, joten aktiivin partisiipin preesensmuotoja прочитать-sanasta ovat /прочита/вш/ий, /прочита/вш/ая ут.

b) Passiivin partisiipin preteriti:

1. Infinitiivivartalo muodostetaan /прочита/ть – /прочита/
2. Passiivin partisiipin preteriti muodostetaan /нн/-suffiksilla
3. Aktiivin partisiipin preteritimuodon vartaloksi saadaan /прочита/нн/
4. Partisiippimuotojen taivutuspäätteet ovat adjektiivideklinaation mukaiset, joten aktiivin partisiipin preesensmuotoja прочитать-sanasta ovat /прочита/нн/ый, /прочита/нн/ая ут. Lisäksi voidaan muodostaa lyhyet muodot /прочита/н/ø/, /прочита/н/а/ ут., joissa /онн/-suffiksin sijasta on suffiksi /он/

Suffiksit

Partisiippien muodostamisessa käytettävät suffiksit vaihtelevat jonkin verran. Seuraavassa käydään läpi vaihtelut muodostussuffikseissa partisiipeittain (tarkemmin ks. Nikunlassi 2002: 162, Шелякин (2006): 175–178).

Preesenspartisiipit Partisiippien preesensmuotojen muodostus on selkeää. Aktiivin partisiipin preesensin suffikseja on kaksi: /ущ/ ja /ащ/. Nämä jakautuvat siististi niin, että 1. konjugaation verbeillä suffiksi on /ущ/, 2. konjugaation verbeillä /ащ/. Passiivin partisiipin preesensmuodoissa 1. konjugaation suffiksi on /ом/ ja 2. konjugaation suffiksi /им/. Huomaa jälleen kerran, että /ом/-suffiksin vokaali on painollisen tavun jälkeinen redusoitunut /o/, jota liudentuneen konsonantin tai j-äänteen jäljessä merkitään e-kirjaimella.

Tarkastellaan esimerkkiä kummastakin konjugaatiosta.

- a) Verbi /покупать/ kuuluu 1. konjugaatioon. Preesenspartisiipit muodostetaan preesensvartalosta, joka tässä tapauksessa on /покупај/.
- Aktiivin partisiipin tunnus 1. konjugaatiolla on /ущ/, joten muodoksi saadaan: /покупај/ущ/ий/.
 - Passiivin partisiipin tunnus 1. konjugaatiolla on /ом/ joten muodoksi saadaan /покупа/ем/ый (foneettisessa asussaan /покупај/ом/ый)
- b) Verbi /держать/ kuuluu 2. konjugaatioon. Preesenspartisiipit muodostetaan preesensvartalosta, joka tässä tapauksessa on /держ/.
- Aktiivin partisiipin tunnus 2. konjugaatiolla on /ащ/, joten muodoksi saadaan: /держ/ащ/ий/.
 - Passiivin partisiipin tunnus 1. konjugaatiolla on /им/ joten muodoksi saadaan /держ/им/ый

Kuten todettu, preesenspartisiipit muodostetaan säännönmukaisesti preesensvartalosta. Poikkeuksen muodostavat kuitenkin edellä 1. konjugaation toiseksi alaryhmäksi nimetty joukko, jonka verbeillä *passiivin partisiipin* muodostus tapahtuu infinitiivivartalon perusteella. Esimerkiksi sanat признавать ja давать saavat siis muodoiksi признаваемый/даваемый (eivätkä preesensvartaloon pohjautuvia *признаюемый/*даюемый).

Aktiivin partisiipin preteriti Aktiivin partisiipin preteritissä on myös kaksi eri vaihtoehtoa suffiksille: /вш/ tai /ш/. Ensimmäistä käytetään, jos verbin infinitiivivartalo päättyy vokaaliin, toista muissa tapauksissa. Selkeitä sanoja tässä suhteessa ovat sanat, joilla infinitiivin tunnus on tavallinen *ть*: /прочита/вш/ий/, /игра/вш/ий/, /рассматрива/вш/ий jne. Enemmän pohdiskelua vaativat чь-, сть ja сти-infinitiivit.

Pohditaan ensin чь-päätteisiä verbejä, esimerkiksi verbejä печь ja стричь ('leikata hiuksia'). Edellä todettiin, että infinitiivivartalo on näillä verbeillä preesensvartalon kaltainen eli muodostetaan /печь/ – /пек/ут/ – /пек/ ja /стричь/ – /стриг/ут/ – /стриг/. Näissä tapauksissa infinitiivivartaloita ovat siis пек ja стриг, jotka päättyvät konsonantiin. Partisiipin muodostava suffiksi on siis /ш/, joten aktiivin partisiipin preteritimuodot ovat /пёк/ш/ий/ ja /стриг/ш/ий/ (huomaa kuitenkin painollinen o-vokaali пёкший-sanassa).

Myös сти-verbeistä todettiin edellä, että infinitiivivartalo on preesensvartalon kaltainen. Näin ollen нести-verbin infinitiivivartalo on /нести/ – /нес/ут/ – /нес/. Koska

vartalo päättyy konsonanttiin, käytetään /ш/-suffiksia ja aktiivin partisiipin preteriti-muodoksi saadaan /нѣс/ш/ий (tässäkin tapauksessa vartalon vokaalina o). Esimerkiksi Повести-verbistä infinitiivivartalo taas on /повед/, joten aktiivin partisiipin preteritissä saadaan /повед/ш/ий. Erikseen on mainittava идти-verbi, jonka partisiippimuodossa vartalo muuttuu kokonaan ja on /шед/ш/ий.

Чь- ja сти-päätteisten verbien tavoin myös сть-päätteisillä verbeillä infinitiivivartalo on preesensvartalon kaltainen: /сес/ть/ – /сяд/, /упас/ть/ – /упад/. Näillä verbeillä partisiipin muodostus ei kuitenkaan noudata edellä kuvattua logiikkaa, vaan verbit saavat вш-suffiksin, joka liitetään preteritimuodon vartaloon. Aktiivin partisiipin preteritimuodot ovat tällöin: сесть – /се/вш/ий/ ja упасть – /упа/вш/ий/.

Passiivin partisiipin preteriti Passiivin partisiipin preteritin muodostamiseksi on muita partisiippeja enemmän eri suffikseja. Vaihtoehtoja ovat /нн/, /онн/ ja /т/. Muodostus on edellisiä partisiippeja hankalampaa myös siinä mielessä, että siihen liittyy äänteenmuutoksia. Suffiksit jakautuvat seuraavasti:

1. Jos verbin infinitiivivartalo päättyy a-suffiksiin, on partisiipin muodostava suffiksi muotoa /нн/. Esimerkiksi прочитать-verbillä infinitiivivartalo muodostetaan /прочитать/ – /прочита/ть/ ja se loppuu /a/-suffiksiin. Partisiippimuoto on siis /прочита/нн/ый/.
2. Hankaluutena edellisen kohdan osalta on, että verbien infinitiivivartalon vokaali voi olla /a/, vaikka kyseessä ei olisikaan verbinmuodostussuffiksi – /a/ voi nimittäin olla osa verbin juurimorfeemia, kuten sanoissa /нача/ть. Tällaisia ovat itse asiassa kaikki edellä 1. konjugaation 6. ryhmäksi luetellut verbit: нажать, понять, принять jne. Näissä tapauksissa partisiippi muodostetaan /т/-suffiksilla: /нажа/т/ый/, /нача/т/ый/ jne. lukuun ottamatta eräitä poikkeuksia: дать – данный.
3. /т/-suffiksia puolestaan käytetään myös, jos infinitiivivartalo päättyy /ну/, /ере/ tai /о/. Esimerkiksi /вытереть/-verbin infinitiivivartalo on /вытере/. Tästä muodostetaan passiivin partisiipin preteriti poistamalla viimeinen vokaali ja lisäämällä /т/-suffiksi: /вытер/т/ый/. /Затянуть/-verbin vartalo on puolestaan /затяну/ ja partisiippimuoto /затЯнутый/.
4. Jos verbin infinitiivivartalo päättyy konsonanttiin, partisiippi muodostetaan suffiksilla /онн/. Esimerkiksi провести-verbillä preesens- ja infinitiivivartalo ovat yhtenevät, joten infinitiivivartalokin muodostetaan /провед/ут – /провед/. Tähän liitetään /онн/-suffiksi, jolloin partisiippimuodoksi saadaan /провед/ённ/ый/. Lisäksi tämän päätteeseen saavat toisen konjugaation verbit, joiden infinitiivivartalo päättyy /и/- tai /е/-suffiksiin. Tällaisia ovat esimerkiksi исказить (‘vääristää’) ja посмотреть. Исказить-verbin infinitiivivartalo on /искази/. Partisiippia muodostaessa /и/-suffiksi häviää ja tilalle liitetään /онн/-suffiksi: /искаж/ённ/ый/. Kuten huomaat, samalla tapahtuu äänteenmuutos. Онн-suffiksin edellä tapahtuvat äänteenmuutokset ovat itse asiassa samoja kuin 1. ja 2. konjugaatioiden persoonapäätteiden kohdalla havaittiin. Посмотреть-verbissä puolestaan /посмотре/-infinitiivivartalosta häviää /е/-suffiksi ja se korvautuu /онн/-suffiksilla: /просмОтр/енн/ый/. Huomaa jälleen kerran, että liudentuneen konsonantin jäljessä painoton /о/-äänne kir-

joitetaan e:nä.

13 Pääluokka kieliopillisena kategoriana

Pääluokka (залог) on kieliopillinen kategoria, joka on yksinomaan verbien ominaisuus. Kategorialla on kaksi arvoa: aktiivi (действительный залог) ja passiivi (страдательный залог).

Pääluokkakategorian oletusarvona voi hyvin pitää aktiivia: verbit ovat *useimmiten* aktiivissa, ja passiivinen käyttö on niin suomessa kuin venäjässäkin aina jonkinasteinen poikkeus. Tässä yhteydessä onkin kysyttävä funktionaalisen morfologian kannalta tärkeä kysymys: Milloin ja mihin passiivia tarvitaan?

Marjatta Vanhala-Aniszewskin (1992: 242) mukaan passiivin tärkein funktio niin suomessa kuin venäjässä on huomion vieminen pois toiminnan varsinaisesta suorittajasta (дефокусировка реального производителя действия). Vertaa tähän liittyen seuraavia lauseita:

(222) Я написал книгу как для современников, так и для потомков

(223) Книга написана как для современников, так и для потомков

Yksinkertaisimmillaan aktiivin ja passiivin erossa on kyse lauseiden 222 ja 223 välisestä erosta: lauseessa 222 on selvästi ilmaistu, kuka on vastuussa suoritetusta toiminnasta, kun taas lause 223 jättää tämän auki. Monimutkaisemmaksi ero muuttuu, kun ajatellaan passiivilauseita, joissa tekijä ilmaistaan agenttitäydennyksen avulla:

(224) Книга написана Достоевским.

Kuitenkin myös lauseesta 224 voidaan todeta, ettei päähuomio ole tekijässä vaan tekemisen kohteessa: tekijän ilmaiseminen on ainoataan täydentävää informaatiota.

13.1 Passiivirakenteet venäjässä

Venäjästä erotetaan tavallisesti kaksi erityyppistä passiivirakennetta ja näiden lisäksi kolmas rakenne, jota käytetään passiivin funktiossa. Varsinaisia (morfologisessa ja syntaktisessa mielessä) passiivirakenteita ovat *morfologinen* (ся-passiivi) ja *perifrastinen* passiivi (морфологический / перифрастический пассив) (Vanhala-Aniszewski 1992: 60). Kaikkiin passiivirakenteisiin liittyy olennaisena vaatimuksena verbin transitiivisuus: toisin sanoen intransitiiviverbejä kuten бежать, расти, работать ei voi käyttää passiivissa.

13.1.1 Morfologinen passiivi

Morfologinen passiivi muodostetaan nimensä mukaisesti morfologisin keinoin, lisäämällä postfiksi /ся/ *imperfektiivistä aspektia edustavaan* verbiin. Koska se muodostetaan imperfektiivisen aspektin verbeistä, seurauksena on, että morfologisella passiivilla kuvattava

toiminta on aina *prosesuaalista* (процессный), se ei koskaan saavuta suoritettun toiminnan rajaa tai voi kertoa loppuun saatetusta prosessista. Morfologinen passiivi voidaan muodostaa niin menneen (esimerkit 228, 229) kuin ei-menneen ajan muodoista (esimerkit 225, 226, 227), mukaan lukien futurimuodot.

- (225) Завод *строится* на новой промышленной площадке
- (226) Тема *будет обсуждаться* и на проводимой Высшей школой экономики Четвёртой ежегодной конференции
- (227) Узбекский хлеб *печётся* в традиционных глиняных печах – тандырах.
- (228) Все детали будущего дома *изготавливались* для вас на домостроительных комбинатах
- (229) Выяснилось, самолет *проектировался* еще в начале пятидесятих специалистами фирмы «Локхид эркрафт корпорейшен»

13.1.2 Perifrastinen passiivi

Perifrastisella passiivilla tarkoitetaan partisiippien ja быть-verbin avulla muodostettavaa passiivirakennetta. Tarkkaan ottaen rakenne muodostetaan passiivin partisiipin preteritin lyhyistä muodoista. Kuten edelliseltä luennolta muistat, passiivin partisiipin preteritimuotoja tehdään *ainoastaan perfektiivisen aspektin verbeistä*, joten perifrastinen passiivi heijastelee perfektiivisen aspektin ominaisuuksia siinä missä morfologinen passiivi imperfektiivisen aspektin. Myös tätä passiivimuotoa on mahdollista käyttää niin menneen (esimerkit 230, 231) kuin ei-menneen ajan toiminnasta (esimerkki 232).

- (230) Данная технология *была использована* для подготовки входных тестов по математике
- (231) Вертолёт *был обнаружен* 6 сентября в Ингушетии
- (232) Особое внимание *будет уделено* наращиванию международного партнерского сотрудничества

Perifrastista passiivia voidaan käyttää myös ilman быть-verbiä. Tällöin on Vanhala-Aniszewskin (1992: 66) mukaan kyse niin kutsutusta passiivin perfektimerkityksestä (перфект пассива). Keskeisintä tässä merkityksessä on ajatus siitä, että toiminnan tulos on puhehetkellä voimassa. Näin ollen esimerkissä 233 Hodorkovski on puhehetkellä pidätettynä (merkitys on staattinen), kun taas быть-verbin sisältävässä esimerkissä 234 pidätys kuvataan menneisyydessä tapahtuneena toimintana, jonka tuloksen ei oleteta olevan enää voimassa:

- (233) Ходорковский арестован
- (234) Ходорковский был арестован (после чего его повезли в Москву для допросов)

13.1.3 Indefiniittis-persoonainen rakenne

Indefiniittis-persoonaiset (неопределенно-личные) rakenteet eivät ole morfologian tai syntaksin kannalta varsinaisia passiivimuotoja, mutta niitä yhtä kaikki käytetään samaan tarkoitukseen kuin passiivia: ennen kaikkea varsinaisen tekijän häivyttämiseen tai

identifioimatta jättämiseen. Kiinnostavaa kyllä, juuri indefiniittis-persoonaiset rakenteet vastaavat esimerkiksi Nikunlassin (2002: 162, 203) mukaan kaikkein lähimmin suomen passiivirakenteita.

Indefiniittis-persoonaiset rakenteet muodostetaan venäjässä tavallisimmin jättämällä lauseesta pois subjekti ja käyttämällä verbin monikon kolmannen persoonan muotoa tai monikon preteritimuotoa. Lisäksi on mahdollista käyttää быть-verbiä ja lyhyttä adjektiivia tai passiivin partisiipin preteritin lyhyttä neutrimuotoa, jota usein (muttei aina) seuraa infinitiivi. Šeljakin (2006: 261) antaa kustakin indefiniittis-persoonaisesta lause-tyypistä seuraavat esimerkit. Esimerkissä 235 muodostuksen pohjana on monikon kolmas persoona, esimerkissä 236 preteritin monikkomuoto, esimerkissä 237 partisiippimuoto infinitiivin kanssa ja esimerkissä 238 partisiippimuoto ilman infinitiiviä.

- (235) По радио передают последние известия
- (236) Выставку открыли вчера
- (237) В школе были довольны его работой
- (238) Нам рекомендовано отменить поход в горы
- (239) В городе построено много домов

Tässä yhteydessä on hyvä mainita, että indefiniittis-persoonaista rakennetta muistuttavat myös *geneeris-persoonaiset* (обобщенно-личные) rakenteet. En tarkastele niitä kuitenkaan yhtenä passiivin ilmaisun keinona, vaan kyseessä on ennemminkin, nimensä mukaisesti, pyrkimys yleistää jokin ilmiö yhden esimerkkitapauksen perusteella tarkoittamaan ketä tahansa ihmistä tai jonkin konkreettisen ryhmän (lapset, opiskelijat ym.) edustajaa. Tässä merkityksessä tavallinen on etenkin yksikön toinen persoona: *если ты знаешь иностранные языки, найти работу будет нетрудно*.

13.1.4 Passiivilauseen agentti

Toisin kuin suomessa, venäjässä passiivilauseenkin tekijä voidaan erikseen mainita. Tähän käytetään niin kutsuttua *agenttitäydennystä* (агентивное дополнение), joka ilmaistaa instrumentaalilla. Esimerkiksi virkkeeseen 234 voitaisiin liittää tekijä, jolloin saataisiin virke 240. Tekijä voidaan lisätä myös morfologisesti muodostettuun passiivirakenteeseen, jolloin esimerkistä 225 saadaan 241:

- (240) Ходорковский был арестован полицией
- (241) Завод строится компанией “НСС”.

Huomaa kuitenkin, että vaikka tekijän ilmaisu on mahdollista, se ei ole yleistä. Vanhala-Aniszewskin (1992: 244–245) mukaan agenttimuotoja käytetään lähinnä virallisessa asiattyyliässä ja tieteellisessä tyyliässä. Nikunlassi (2002: 200) puolestaan esittää jopa tarkan luvun: vain 20%:ssa passiivimuodoista on ilmaistu agentti.

14 Aika ja aspekti kieliopillisina kategorioina

Aika on varsin poikkitieteellinen käsite. Se on merkittävä niin filosofisessa, psykologisessa, lingvistisessä kuin fysikaalisessakin mielessä. On luonnollista, että ajan ilmaiseminen kielessä on yksi keskeisimmistä ja tärkeimmistä kysymyksistä, joita niin kielenoppija kuin -tutkija joutuu pohtimaan. Menemättä sen syvempiin filosofisiin pohdintoihin, todettakoon käytännön tasolla, että ajan ja ajallisten suhteiden ilmaisuun voidaan luonnollisissa kielissä käyttää ainakin *verbien aikamuotoja*, *aspektia*, *adverbeja* sekä esimerkiksi kiinan kielessä olevia *temporaalipartikkeleita* (Klein [1994] 1999, 143). Tällä ja seuraavilla kahdella luennollolla keskitymme kahteen ensiksi mainittuun kieliopilliseen kategoriaan: aikamuotoihin eli tempukseen (категория времени) sekä aspektiin (категория вида).

14.1 Aikamuodot venäjässä

Aikaa ja aspektuaalisuutta paljon tutkineen kielitieteilijän A.V. Bondarkon (2005: 261) mukaan venäjässä käytössä olevat aikamuodot (aikakategorian arvot) on perinteisimmän tulkinnan mukaisesti jaettu seuraavan taulukon kuvaamalla tavalla:

Aika	muoto1	muoto 2
Mennyt (preteriti)	прошедшее несовершенное	прошедшее совершенное
Nykyhetki (preesens)	настоящее несовершенное	-
Tuleva (futuuri)	будущее несовершенное	будущее совершенное

Taulukko kiinnittää huomion siihen, että aikaa ilmaistaessa aikamuotokategoria ja aspektikategoria toimivat venäjässä yhteistyössä: ei oikeastaan ole mahdollista puhua aikamuodoista puhumatta myös aspektista. On tähdennettävä, että esitetyt muodot koskevat ainoastaan *indikatiivin* tapaluokkaa (изъявительное наклонение). Tutkitaan vielä toista versiota taulukosta, jossa käsitteiden nimet on korvattu konkreettisilla esimerkeillä, verbien открыть ja открывать indikatiivimuodoilla:

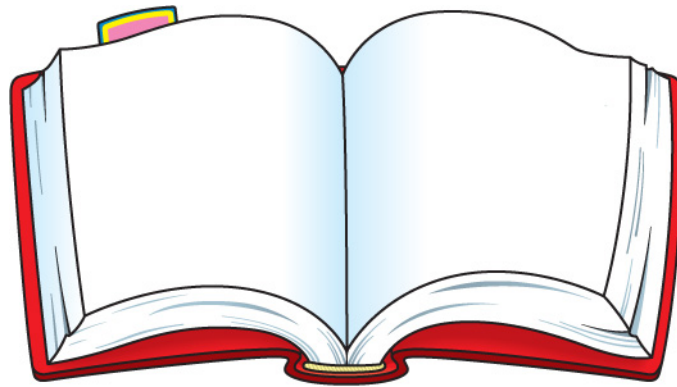
Aika	muoto1	muoto 2
Mennyt (preteriti)	открывал	открыл
Nykyhetki (preesens)	открываю	-
Tuleva (futuuri)	буду открывать	открою

Kummassakin esitetyistä taulukoista on silmiinpistävää, että yksi solu on tyhjänä. Menneestä ja tulevasta ajasta on esitetty aspektien (perfektiivinen aspekti, совершенный вид; imperfektiivinen aspekti, несовершенный вид) mukaiset muodot: прошедшее несовершенное/совершенное (imperfektiivinen/perfektiivinen preteriti), будущее несовершенное/совершенное (imperfektiivinen/perfektiivinen futuuri). Nykyhetkestä ei ole kuitenkaan erotettu muotoa “настоящее совершенное” (perfektiivinen preesens). Pohditaan tätä hieman tarkemmin.

Yksi perfektiivisen aspektin tärkeimmistä ominaisuuksista on, että se ilmaisee toiminnan yhtenä ehjänä kokonaisuutena: se on ikään kuin molemmista päistään rajattu jana, jota ei voi paloittaa pienempiin osiin:

|—————|

Tehdään tähän liittyen ajatusleikki. Kuvittele *avaamista* toimintana. Ajattele vaikka itsesi avaamassa kirjaa:

Kuvio 14.1:

Ajattele edelleen, että sillä hetkellä, kun kätesi on jo ottanut kirjan etukannesta kiinni ja nostanut sitä muutaman sentin, joku kysyy sinulta, mitä teet. Vastaat tietenkin “Avaan kirjaa.” (huomaa suomen objektin partitiivi). Jos kirjan avaaminen kuvattaisiin nyt edellisen kaltaisella janalla...

Avaaminen alkaa |—————| Avaaminen päättyy

... olisi sinut puhehetkellä (H) sijoitettava janalle jotakuinkin seuraavalla tavalla:

Avaaminen alkaa |—H—| Avaaminen päättyy

Mitä kaikki tämä kertoo tekemästäsi kirjan avaamisesta toimintana? Sen, *ettei toimintaa esitetä yhtenä ehjänä, suljettuna kokonaisuutena* (целостное действие). Voisi sanoa, että sinä puhujana ikään kuin “astut toiminnan keskelle”, sen sisään. Venäjässä tällainen sisälle astuminen on mahdollista imperfektiivisen aspektin verbeillä, *muttei perfektiivisen aspektin verbeillä*. Nikunlassin (2002: 176) mukaan juuri tästä seuraa, että perfektiivisen aspektin verbit eivät voi samalla tavoin ilmasta nykyhetkeä kuin imperfektiivisen aspektin verbit. Mieti edellistä ajatusleikkiä ja siinä annettua vastausta venäjäksi. Kysymykseen “Что ты делаешь?” on mahdollista vastata ainoastaan “Открываю книгу”. Jos vastaus olisi “Открою книгу”, sijoittuisi toiminta tulevaan siitä syystä, että perfektiivinen aspekti ei anna mahdollisuutta hypätä keskelle verbin kuvaamaa toimintaa vaan

pakottaa kuulijan kuvittelemaan toiminnan yhtenä kokonaisuutena.

14.2 Aikamuotojen muodostaminen

Siirrytään nyt tarkastelemaan venäjän aikamuotoja sananmuodostusopin kannalta. Preesensin muodostaminen oikeastaan kävi ilmi jo edellisestä: se tehdään imperfektiivisen aspektin verbeistä taivuttamalla niitä persoonamuodoissa¹. Enemmän huomiota on sen sijaan kiinnitettävä menneen ajan muotoihin.

14.2.1 Preteriti

Jos palautetaan mieleen edellä esitetty verbivartaloiden jakaminen preesens- ja infinitiivivartaloihin, on perussääntö preteritin muodostamiseen yksinkertainen: verbin *infinitiivivartaloon* lisätään taivutuspääte /л/. Lisäksi preteriti ilmaisee venäjässä sukua ja lukua, joten /л/-päätteen perään lisätään vielä lyhyistä adjektiiveista tutut /ø/ (maskuliinin nollapäätte), /a/, /o/ tai /и/. Monikkoa ilmaisevan /и/-päätteen edellä preteritin tunnus muuttuu liudentuneeksi: /л'/. Esimerkiksi verbistä открывать saadaan infinitiivivartalo /открыва/, johon liitetään preteritin pääte: /открыва/л/. Verbillä /открыть/ infinitiivivartalo on /откры/, joten preteritimuoto ennen suku-/lukupäätteitä on /откры/л/.

On olemassa joukko tapauksia, joissa preteritin /л/-päätettä ei ilmaista maskuliinimuodoissa ja joihin liittyy myös muutoksia infinitiivivartalossa. Nikunlassi (2002: 157) luettelee tähän liittyen seuraavat ryhmät:

1. Jos infinitiivivartalo päättyy *epe*, kuten verbeillä умереть ja вытерпеть. Näillä verbeillä *epe* putuoaa pois menneen ajan muodoissa, niin että verbillä вытереть ('pyyhkiä') preteritimuodot ovat /вытер/ø/, /вытер/л/a/, /вытер/л/o ja /вытер/л/и. Jos ollaan aivan tarkkoja, maskuliinimuodossa on kaksi nollapäätettä, sillä sekä preteriti että suku on ilmaistu nollapäätteellä: /вытер/ø/ø/.
2. Jos verbi kuuluu edellä ensimmäisen konjugaation viidenneksi alaryhmäksi määriteltyyn verbien joukkoon eikä ole momentaaninen verbi (kuten толкнуть, махнуть) vaan ilmaisee olotilan muutosta kuten позИбнуть tai ослабнуть. Tällöin ну putuoaa pois vartalosta kaikissa preteritimuodoissa: /ослаб/ø/ø/, /ослаб/л/a/, /ослаб/л/o/, /ослаб/л/и/.
3. Jos verbin infinitiivivartalo on sama kuin preesensvartalo ja päättyy konsonanttin (печь, нести, мочь ym.). Tällöin vartalosta ei kuitenkaan häviä mitään, vaan ainoa poikkeus on /л/-päätteen puuttuminen maskuliinimuodosta: /пёк/ø/ø/, /пек/л/a jne. Poikkeuksen tästä muodostavat verbit tyyppiä *попасть* ja *весть*. Näillä infinitiivivartalo päättyy konsonanttiin (попад, вед), mutta preteriti muodostetaan siten, että vartalon viimeinen konsonantti häviää, ja myös maskuliinimuodossa on /л/-pääte: /попа/л/ø/, /вё/л/ø ym.

¹Tässä esittämäni kuvaus on tarkoituksellisen yksinkertaistettu. Todellisuudessa (ks. esim. Bondarko 2005: 262–265) myös perfektiivisen aspektin muodot pystyvät ilmaisemaan merkityksiä, jotka on tulkittavissa preesensmerkityksiksi.

14.2.2 Futuuri

Jo edellä oli puhetta siitä, että jos perfektiiivisen aspektin verbejä käytetään ei-menneen ajan muodossa (indikatiivin persoonamuodoissa), viitataan tällöin toiminnan sisäisestä rajattuudesta johtuen väistämättä johonkin, mikä tapahtuu tulevaisuudessa. Perfektiivisen aspektin indikatiivin persoonamuotoja nimitetäänkin usein *yksinkertaiseksi futuuriksi* (простое будущее время) erotukseksi liittofutuurista (сложное будущее время), joka puolestaan muodostetaan imperfektiivisen aspektin verbistä ja sen yhteyteen liitettävästä *быть*-verbistä.

Huomaa, että liittofutuuri ja yksinkertainen futuuri eivät ole kaksi eri tapaa ilmaista sama asia, vaan (kuten taulukot edellä antavat ymmärtää) kaksi erillistä muotoa, joilla kummallakin on oma merkityksensä. Lauseet *я буду открывать* ja *я открою* eivät ole merkitykseltään samoja. Seuraavilla luennoilla pureudutaan tarkemmin siihen, miten imperfektiivisen ja perfektiiivisen aspektin futuurimuodot eroavat toisistaan.

14.3 Aspektikategoria ja sen arvot

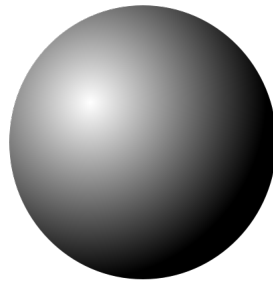
Nyt siirrymme käsittelemään tarkemmin itse aspektikategoriaa. Kuten esimerkiksi *persoonat* tai *sijakategorian* kohdalta muistat, kieliopillisilla kategorioilla on aina tietty määrä mahdollisia arvoja – persoonakategorialla arvot ovat 1., 2. ja 3. persoona, sijakategorialla nominatiivi, genetiivi, datiivi, akkusatiivi, instrumentaali ja prepositionaali. Aspektikategorian arvoina voidaan pitää *imperfektiivistä aspektia* (несовершенный вид) ja *perfektiivistä aspektia* (совершенный вид). Mutta mitä aspektilla ylipäätään tarkoitetaan?

Jos halutaan antaa laava määritelmä aspektille, sanotaan yleensä esimerkiksi, että se muodostaa *näkökulman toimintaan tai tarkemmin sanottuna sen rakenteeseen* (ks. esim. Nikunlassi 2002: 175; Klein [1994] 1999: 16). Tämän määritelmän valossa voidaan puhua ylipäätään *aspektuaalisuudesta*, joka on läsnä myös suomen kielessä. Suomessa aspektuaalisuutta ilmaistaan usein esimerkiksi objektin sijalla (söin puuroa/puuron) tai esimerkiksi sellaisilla verbimuodoilla kuin *kuolemaisillaan* virkkeessä *sotilas oli kuolemaisillaan, mutta hengitti vielä, joskin raskaasti*. Mikä tekee slaavilaisten kielten aspektista erityisen, on se, että kyseessä ei ole vain yleisen tason ilmaistava näkökulma, vaan varsinainen *kieliopillinen kategoria*.

Muistatko ensimmäisiltä luennoilta, miten kieliopillisen kategorian käsite voitiin määritellä? Määritelmä kuului, että kieliopillinen kategoria on *ominaisuus, jonka suhteen eri sanat tai sananmuodot ovat oppositiossa keskenään*. Venäjässä jokainen verbi ilmaisee joko perfektiiivistä tai imperfektiivistä aspektia: aivan samoin kuin substantiivi edustaa aina jotakin kuudesta sijasta, edustaa verbi aina jompaakumpaa kahdesta aspektikategorian arvosta.

Viedään opposition käsitettä nyt vähän eteenpäin. Paitsi oppositioista ylipäätään, kielitieteessä voidaan puhua myös *privatiiveista oppositioista* (привативные оппозиции). Privatiivilla oppositiolla tarkoitetaan tilannetta, joissa toiselta opposition jäseneltä puuttuu jokin piirre tai ominaisuus, joka toisella on, ja tämä tietyn piirteen läsnäolo tai puute on se, mikä erottaa jäsenet toisistaan. Venäjän aspektikategorian arvot ovat juuri tällaisessa, privatiivissa, oppositiossa keskenään. Mutta mikä on se piirre, jota toinen aspekti ilmaisee ja toinen ei?

Esitin luennon alussa esimerkin kirjan avaamisesta. Väitin, että perfektiivinen aspekti ei anna mahdollisuutta astua sisään avaamistapahtumaan, vaan esittää tapahtuman yhtenä rikkomattomana kokonaisuutena, jolla on alku ja loppu, toisin sanoen totaalisena. Juuri tämä ominaisuus, jota yleisemmin voidaan nimittää *toiminnan sisäiseksi rajaksi* (*внутренний предел действия*), on karkeasti yleistäen se piirre, **joka perfektiivisellä aspektilla on, mutta jonka suhteen imperfektiivinen aspekti on neutraali**. Voidaan sanoa, että perfektiivinen aspekti on opposition *tunnusmerkkinen* (маркированный член оппозиции) osapuoli, imperfektiivinen taas *tunnusmerkitön* (немаркированный член оппозиции). Siinä, missä perfektiivinen aspekti on tarkkaan rajattu kappale

Kuvio 14.2: Perfektiivinen aspekti rajattuna kokonaisuutena

on imperfektiivinen aspekti enemmän kuin epämääräistä usvaa (ajatus vertaukseen peräisin Nikunlassilta 2002: 176, joka puhuu *kaasusta tai nesteestä*):

Kuvio 14.3: Imperfektiivinen aspekti epämääräisenä, rajaamattomana ilmiönä

On kuitenkin pidettävä mielessä, että aspektin kategoria on monimutkainen ja monitahoinen ilmiö, jota ei ole mahdollista tai järkevääkään yrittää puristaa yhteen virkkeeseen tai yhteen ominaisuuteen. Ajatus sisäisestä rajasta lienee kuitenkin toimivampi kuin tavallisessa kouluopetuksessa usein esitettävä *toiminnan suorittaminen loppuun vs. toiminnan keskeneräisyys*. Ajattele vaikka seuraavaa esimerkkilauseetta:

(242) Ковальчук о чем-то *пошутил* и басисто *засмеялся*

Kumpakaan esimerkin 242 (perfektiivisistä) verbeistä ei erityisen hyvin kuvaa ajatus siitä, että puhuja korostaisi niiden suorittamista loppuun. *Засмеялся*-verbi merkitsee *nauramisen alkamista*, jolloin ajatus rajasta ja toiminnasta kokonaisuutena tunnetaan selvästi järkevämältä; *пошутить* puolestaan merkitsee ‘vitsailemista pikkaisen / vähän aikaa’, ja loppuun suorittaminen vaikuttaa myös tässä jonkin verran kömpelöltä tavalta ilmaista perfektiivisen aspektin luonnetta.

Ajatus sisäisestä rajasta on kuitenkin sekin vielä sinänsä turhan pelkistävä. Tähän liittyen Bondarko (2005: 230–231) esittää, että kumpaakin aspektia on hedelmällistä tarkastella kokonaisen piirrejoukon valossa, ja vertailla, mitä piirrettä mikin aspekti ilmentää usein, mitä harvoin ja mitä ei lainkaan. Bondarkon esittämiä piirteitä ovat muun muassa seuraavat:

- Toiminnan käsittäminen kokonaisuutena (sisäinen raja)
- Prosessuaalisuus
- Kesto
- Toiminnan äkillinen alkaminen
- Toiminnan samanaikaisuus ja peräkkäisyys

Prosessuaalisuus on esimerkiksi imperfektiiviselle aspektille tyypillistä, sisäinen raja puolestaan perfektiiviselle. Kestoa aspektit ilmaisevat kumpikin, mutta eri tavoin, äkillistä alkamista, samanaikaisuutta ja peräkkäisyyttä myös, mutta erilaisin painotuksin.

14.4 Aspektiparin käsite

Aspektien välinen oppositio toteutuu sanatasolla siten, että verbeistä on tapana muodostaa aspektikategorian suhteen pareja. Voidaan esimerkiksi ajatella, että verbit *открыть* ja *открывать* ovat oppositiossa keskenään, niin että *открыть* ilmaisee perfektiivisyyttä, *открывать* imperfektiivisyyttä. Aina ei kuitenkaan ole yksinkertaista määritellä, mitkä osapuolet mihinkin pariin kuuluvat. Mikä olisi mielestäsi aspektipari esimerkiksi niinkin tavallisen verbin kuin *ехать* aspektipari? *Поехать?* *Доехать?* *Приехать?*

Edellisessä esimerkissä – ja yleisemmälläkin tasolla – aspektiparin määrittämisestä tekee vaikeaa se, että kukin ehdotetuista pareista tuo jotakin lisää verbin merkitykseen. *Ехать*-verbin tapauksessa verbiin liittyy ehdotetusta parista riippuen mielikuva joko lähtemisestä, saapumisesta, loppuun asti kulkemisesta tai muusta vastaavasta. Yleinen aspektiparin määritelmä nimittäin kuuluu, että aspektiparin *muodostavat verbit, jotka ovat merkitykseltään täysin samoja, mutta eroavat toisistaan aspektikategorian osalta*. Kuten Nikunlassi (2002: 177) huomauttaa, on kuitenkin hankala määritellä, mikä merkityksessä lopulta on aspektikategorian mukanaan tuomaa, mikä leksikaalista eli sanan oman merkityksen piiriin kuuluvaa.

Aspektiparin määrittelyvaikeuksiin ei mennä tässä yhteydessä sen syvemmälle. On kuitenkin hyvä muistaa, että verbit voivat muodostaa selkeämpiä ja vähemmän selkeitä as-

pektipareja. Kaikkein selkeimmät aspektiparit syntyvät silloin, kun perfektiivisestä verbistä muodostetaan imperfektiivinen verbi suffiksin avulla:

- перечит/а/ть – перечит/ыва/ть
- рассмoтp/е/ть – рассмaтp/ивa/ть
- зaмeт/и/ть – зaмeч/а/ть

Prosessia, jossa perfektiivisestä aspektista muodostetaan imperfektiivisen aspektin verbi suffiksin avulla, kutsutaan *imperfektivaatioksi* (имперфективация). Kun sananmuodostus tapahtuu toiseen suuntaan – kuten edellä ехать-esimerkissä – syntyy usein vähemmän selviä aspektipareja. Sananmuodostusta suuntaan imperfektiivinen–perfektiivinen kutsutaan *perfektivaatioksi* (перфективация) ja se tapahtuu aina *prefiksien* avulla:

- звонить – позвонить
- видеть – увидеть
- рисовать – нарисовать
- благодарить – поблагодарить

Kuten edellä mainittiin, perfektivaation tuloksena on joskus verbejä, joilla merkitys muuttuu selvästikin. Aina prefiksin lisäämistä imperfektiiviseen verbiin ei voi lainkaan ajatella aspektiparin tuottamisena. Ajattele vaikkapa imperfektiivistä играть-verbiä ja perfektiivisiä verbejä *выиграть* ja *проиграть*.

Perfektivaatiossa käytettävien prefiksien määrä on suuri: mahdollisia ovat esimerkiksi до, от, по, с, из, об, пере, про, с ja monet muut. Imperfektivaatiossa käytettävien suffiksien määrä on rajatumpi. Nikunlassi (2002: 166) luettelee muun muassa seuraavat:

- ива (прочитать – прочитывать)
- ева (заболеть – заболевать)
- а (обучить – обучать, толкнуть – толкать)

On olemassa joukko tapauksia, joissa aspektiparin osapuolina olevat sanat eivät muistuta toisiaan lainkaan. Tällöin aspektinmuodostuksessa ei ole käytetty sen paremmin prefiksejä (perfektivaatio) kuin suffiksejakaan (imperfektivaatio), vaan sanojen juurimorfitkin ovat erilaisia. Tällaista muodostumista sanotaan *suppletiiviseksi* (супплетивный способ), ja esimerkkejä siitä ovat esimerkiksi говорить - сказать sekä класть - положить.

14.5 Aspektin valinnasta

Olen edellä jättänyt tarkoituksellisen vähälle huomiolle sananmuodostuksellisen puolen aspektista. Tarkoitukseni on tällä kurssilla keskittyä enemmän aspektiin funktionaalisen morfologian kannalta ja pohtia, joskin vain pintapuolisesti ja melko nopeasti, ennen kaikkea kysymystä siitä, milloin mitäkin aspektia tulisi tai kannattaisi käyttää. Tähän kysymykseen paneudutaan seuraavilla kahdella luennolla. Pohjustuksena niille on kuitenkin hyvä käydä läpi seuraavat huomiot.

1. Jommankumman aspektin käyttäminen on harvoin normatiivisessa mielessä oikein tai väärin. Kyse on aina puhujan viestintätavoitteesta: usein molempi aspekti on *mahdollinen*, mutta niillä on eri merkitykset.
2. Aspektin valintaan vaikuttavat monet puhtaan kielipolliset tekijät. Kun pohdit aspektin käyttöä, mieti ainakin seuraavia seikkoja:
 - Mikä aikamuoto on kyseessä?
 - Onko kyseessä kielto- vai myöntölause?
 - Onko kyse indikatiivimuodoista vai kenties infinitiivistä?
 - Edustaako tilanteessa käytettävä verbi jotakin *teonlaatua* (tähän käsitteeseen pureudutaan luennolla 17)?
3. Kuten jo todettua, aspektin merkitystä pohdittaessa ei kannata olla liian yksipuolinen vaan muistaa, että kyse on monitahoisista ilmiöistä. Kummastakin aspektista voidaan erottaa useita erilaisia merkityksiä. Voidaan ensinnäkin puhua imperfektiivisen ja perfektivisen aspektin *perusmerkityksistä* (общие видовые значения), jotka kuvaavat kaikkein tyypillisintä tapaa käyttää kumpaakin aspektia. Näiden lisäksi voidaan eritellä tarkempia konteksteja ja käyttötilanteita, joissa kumpaakin aspektia käytetään jollain perusmerkityksestä mahdollisesti poikkeavalla tavalla. Tällaisissa tapauksissa puhutaan aspektin *erityismerkityksistä* (частные видовые значения).

15 Aspekti kieliopillisena kategoriana 2

Edellisen luennon lopussa esiteltiin ajatus aspektuaalisten merkitysten jakamisesta perus- ja erityismerkityksiin (общие и частные видовые значения). Perusmerkityksillä tarkoitetaan sellaista imperfektiivisen tai perfektiivisen aspektin käyttöä, jossa kummallakin aspektille tyypilliset ominaisuudet tulevat kaikkein selvimmin esiin (Nikunlassi 2002: 178). Toisin sanoen perusmerkityksissä aspekti käyttäytyy odotetulla, ikään kuin säännönmukaisimmalla mahdollisella tavalla.

15.1 Perusmerkitykset

Imperfektiivisen aspektin perusmerkityksenä pidetään niin kutsuttua *konkreettis-prosessuaalista* merkitystä (конкретно-процессное значение). Konkreettis-prosessuaalinen merkitys (jatkossa lyhyemmin KPM) viittaa nimensä mukaisesti tapauksiin, jossa imperfektiivistä aspektia käytetään viittaamaan yhteen konkreettiseen tapahtumaan, jota kuitenkin kuvataan ei sisäisesti rajattuna vaan avoimena, prosessuaalisena. Pohdi esimerkin 243 jälkimmäistä lausetta:

- (243) Когда мама пришла домой, я играл на фортепиано
(244) Сижу дома на кухне и занимаюсь китайским.
(245) Он думал, думал, думал, и чувствовал, что голова у него раздувается точно воздушный шар.

Esimerkin 243 jälkimmäisessä lauseessa on selvästi nähtävissä, että

1. Kyseessä on yksittäinen tapahtuma
2. Tapahtumalle ei ole asetettu rajoja, vaan se on avoin (ajattele edellä esitettyä vertausta uvasta)
3. Tapahtumaa voitaisiin siis kuvata prosessiksi, joskaan ei tässä tapauksessa prosessiksi siinä mielessä, että kyseessä olisi "toiminto, jota ei ole saatu valmiiksi". Oleellisempi ajatus on *prosessuaalinen* vastakohtana *rajatulle*.

Vastaavasti myös esimerkeissä 244 ja 245 kuvataan *yksittäisiä* ja *konkreettisia* tapahtumia, mutta esitetään ne ilman sisäistä rajaa tai ajatusta toiminnan totaalisuudesta.

Jos KPM-merkityksen toimintoja esittää samassa lauseessa useita, on tuloksena useita *samanaikaisia* prosesseja:

- (246) Молодая женщина *сидела* у окна вагона и *читала*
(247) Она *сидела* и *думала* и в голову ей приходила ... только пустота

(248) Я плакала и обнимала дочку.

Perfektiivisellä aspektilla perusmerkitykseksi kutsutaan *konkreettis-faktista* merkitystä (конкретно-фактическое значение). Samoin kuin imperfektiivisellä aspektilla, tässäkin on siis kyse yhdestä konkreettisesta toiminnasta. Siinä missä imperfektiivinen aspekti esittää toiminnan rajaamattomana, esiintyy se perfektiivisellä aspektilla kuitenkin *rajattuna*, kokonaisena faktana, jonka tapahtumisesta (alkuineen ja loppuineen) kerrotaan. Tarkastellaan esimerkkejä:

(249) Он повторил мне свой вопрос.

Esimerkistä 249 voidaan todeta, että lause on hyvin selkeä ja helposti tulkittavissa. Konkreettis-faktiselle merkitykselle (jatkossa lyhyemmin KFM) onkin tyypillistä, ettei sen ilmenemiseen tarvita sen laajempaa kontekstia, vaan se on yleensä melko yksitulkintainen. Esimerkissä 249 käy hyvin selväksi, että kyseessä on yksi konkreettinen, rajattu tapahtuma jonka keskelle ei hypätä, vaan jonka tapahtuminen esitetään kokonaisena faktana.

(250) Бухгалтер сделал в учете запись.

(251) *Перешлю* ссылку на эту статью знакомым учителям.

(252) Я *заполз* под диван, *лег* ничком, *вынул* нож из кармана и *прорезал* в сиденье дырку, чтоб удобно было подсматривать.

Erityisen havainnollinen on esimerkki 252, joka on peräisin Charles Dickensin salapoliisitarinasta (Три рассказа о сыщиках). Verbeillä *заползти* ('ryömiä'), *лечь* (ничком) – 'mennä maaten (mahalleen)' –, *вынуть* (ottaa esille) ja *прорезать* ('leikata') kuvataan kaikilla selkeästi kokonaisia, rajattuja, yksittäisiä toimintoja – tapahtuneita faktoja. Huomaa, että kun KFM-merkityksen toimintoja on lauseessa monta, ne eivät tapahdu samanaikaisesti (vrt. esim. 246) vaan *peräkkäisesti*.

15.2 Joitakin erityismerkityksiä

Perusmerkitysten lisäksi voidaan erotella tutkijasta riippuen enemmän tai vähemmän suuri joukko imperfektiivisen ja perfektiivisen aspektin erityismerkityksiä. Siinä missä perusmerkitykset ilmenevät ilman erityistä kontekstia ja ovat suoraviivaisia tulkittavia, tarkoitetaan erityismerkityksillä melko spesifejä tilanteita, tiettyjä ympäristöjä, joissa imperfektiivinen tai perfektiivinen aspekti tuo esiin tietyn puolen toiminnasta. Erityismerkitysten voi ajatella olevan johdettuja perusmerkityksestä: perfektiiviseen aspektiin liittyy edelleen toiminnan rajattuus ja kokonaisuus. Näissä tilanteissa kuitenkin käyttö voi etenkin kielenoppijan kannalta olla jossain määrin ennalta arvaamattomampaa. Erityismerkityksistä kannattaa muistaa, että ne ovat usein jollain tavalla värittyneitä lauseita, ja saman asian pystyisi sanomaan neutraalimmin perusmerkityksiä käyttämällä.

15.2.1 Toistoon liittyvät erityismerkitykset

Aloitetaan erityismerkitysten tarkastelu joukosta merkityksiä, jotka kaikki kuvaavat jollain tavalla toistoa. Ehkä hieman yllättäen näitä merkityksiä on sekä imperfektiivisellä että perfektiivisellä aspektilla.

Imperfektiivisellä aspektilla voidaan erottaa kaksi toistoon liittyvää erityismerkitystä: rajoittamattoman ja rajoitetun toiston merkitykset (неограниченно-кратное / ограниченно-кратное значение). Tutkitaan kumpaakin esimerkkien kautta.

Rajoittamaton toisto on hyvin tavallinen merkitys. Siinä tapahtumaa ei sijoiteta mihinkään konkreettiseen aikaan vaan kuvataan se toistuvana, eikä ilmaista tarkkaan, kuinka paljon toistoja on:

- (253) Я часто покупаю на рынке овощи.
- (254) В Финляндии всегда играют в хоккей.
- (255) Сайт постоянно пополняется новыми материалами

Kuten nimestä voi päätellä, rajoitetun toiston merkityksessä nimenomaan kerrotaan, kuinka monta kertaa jokin toistuva tai toistunut toiminto tapahtuu tai on tapahtunut. Tämä merkitys on edellistä huomattavasti harvinaisempi ja tulee kysymykseen vain melko rajatuissa konteksteissa. Oleellista on, että toistokertojen välinen aika jää hämärän peittoon ja voi olla pitkäkin, kuten erityisesti esimerkissä 256:

- (256) Я три раза поступал в университет
- (257) Мне это надоело. Три раза подогрела тебе суп.

Etenkin esimerkki 257 on kuitenkin hyvin lähellä sitä toistoon liittyvää erityismerkitystä, joka kuuluu perfektiiviselle aspektille. Tätä merkitystä kutsutaan *summatiiviseksi* (суммарное значение) ja aivan kuten rajoitetun toiston merkitys, se kuvaa tapahtumia, jotka ovat toistuneet tarkkaan määritellyn määrän kertoja. Oleellinen ero kuitenkin on siinä, että perfektiivinen aspekti – joka, kuten muistat, on aspekteista se *kantaaottavampi osapuoli* – ei jätä samanlaista tulkinnanvaraa sille, voisiko tapahtumien välinen aika olla jollain tapaa epämääräinen tai mahdollisesti pitkäkin. Pohdi seuraavia esimerkkejä:

- (258) Он несколько раз перечитал записку
- (259) Вчера я пять раз прочитал материал для экзамена.
- (260) Он несколько раз переспросил : «Точно?» — но уже не на ухо, слышали и другие.
- (261) Мимо меня 15 раз прошел замечательный Вася Герелло, и в пятнадцатый раз сказал: “Все, не могу больше, ухожу домой.”

Joskus summatiivisen ja rajoitetun toiston merkityseroja on vaikea erottaa tai niitä ei käytännössä ole, mutta vertaa esimerkkiä 258 seuraavaan imperfektiivisen aspektin esimerkkiin, ja pohdi, missä eron voisi havaita:

- (262) Я перечитывал этот роман несколько раз

15.2.2 Perfektiivisen aspektin muita erityismerkityksiä

Tutustutaan vielä kahteen perfektiivisen aspektin erityismerkitykseen: perfektin merkitykseen (значение перфекта) ja potentiaaliseen merkitykseen ().

Perfektin erityismerkitys liittyy perinteiseen ajatukseen ”tuloksen voimassaolosta” ja siitä, että juuri tätä perfektiivinen aspekti painottaa. Jos nimittäin on tilanne, jossa puhuja kertoo jostakin sellaisesta toiminnasta, jonka tulos on puhetilanteessa jotenkin näkyvä tai läsnä, perfektiivinen aspekti on usein looginen valinta. Nikunlassi (2002: 179) esittää tähän liittyen seuraavan esimerkin:

(263) Он похудел и постарел

Esimerkissä 263 puheen kohteena olevasta henkilöstä on nähtävissä muutos, joka on puhehetkellä voimassa. Suomessakin tällainen voimassaolo tulisi ilmaista perfektin aikamuodolla: Hän on laihtunut ja vanhentunut. Vertaa lausetta vastaavaan imperfektiiviseen lauseeseen (он худел и старел), jolloin kyseessä olisi konkreettis-prosessuaalinen merkitys: katsottaisiin menneisyyteen kohti itse laihtumistapahtumaan sen sijaan, että ihmeteltäisiin tapahtuman tulosta nykyhetkessä. Olga Rassudova (1984) antaa lisäksi seuraavan esimerkin:

(264) Вы можете взять анкету. Я ее уже заполнил.

Esimerkissä 264 puhuja on juuri täyttänyt lomakkeen (perfektiivinen заполнил). Perfektiivinen aspekti ilmaisee tuloksen olevan puhehetkellä läsnä ja relevantti.

Siirrytään nyt miettimään *potentiaalista* merkitystä. Ajattele seuraavia esimerkkilauseita:

(265) Саше можно доверять. Он всегда *поможет* другу.

(266) По лицу не *поймешь*, сколько ей лет

(267) Купил новый замок, теперь никто не *пролезет* в квартиру.

(268) Только *скажешь* ему – он немедленно приедет.

Potentiaalisessa merkityksessä voidaan ajatella, että puhuja antaa siinä arvionsa

1. Tekijän kyvystä *tai kyvyttömyydestä* suorittaa jokin tehtävä
2. Tekijän taipumuksesta toimia tietyllä tavalla

Esimerkissä 265 puhuja katsoo lauseen tekijällä (Саша) olevan tietty taipumus toimia: hän on aina valmis auttamaan. Voisi ajatella, että valitsipa minkä tahansa kerran kaikista mahdollisista kerroista, joina ikinä pyydät Sašalta apua, niin aina voit olla varma, että hän auttaa. Vastaavasti esimerkissä 268 voidaan kuvitella mikä tahansa ”sanomiskerta”: joka kerta pyynnön kohde varmuudella tulee. Esimerkeissä 266 ja 267 puolestaan annetaan arvio tekijän kyvystä päätellä henkilön ikä tai murtautua asuntoon.

15.2.3 Imperfektiivisen aspektin erityismerkityksiä

Imperfektiivisen aspektin osalta keskitytään tarkastelemaan *yleisesti toteavaa merkitystä* (обобщённо-фактическое значение) sekä pysyvää ominaisuutta tai tilaa korostavaa erityismerkitystä (значение состояния, свойства или отношения).

Perinteinen esimerkki yleisesti toteavasta erityismerkityksestä on seuraava:

(269) Ты читал “Преступление и наказание”?

Yleisesti toteava merkitys tuo esiin imperfektiivisen aspektin neutraaliuden tai kantaaottamattomuuden. Sitä käytetään, kun halutaan selvittää tai ilmaista, onko jokin toiminta ylipäättään tapahtunut. Toisin kuin usein imperfektiivisen aspektin osalla, huomio viedään siis pois toiminnasta sinäänsä ja kiinnostus kohdistuu vain siihen, oliko toimintaa vai ei. Siinä missä perfektiivinen aspekti olisi värikkäämpi ja esimerkiksi edellä esitetyissä Dickensin salapoliisitarinoissa tyypillinen kerronnallinen verbimuoto, on yleisesti toteava merkitys päinvastoin nimensä mukaisesti vain kuivan toteava. Näin ollen esimerkissä 269 puhujaa kiinnostaa, ilman mitään ennakko-odotuksia, onko kuuliija koskaan lukenut Rikosta ja rangaistusta. Vertaa tätä esimerkkiin 270:

(270) Ты прочитал “Преступление и наказание”?

Lause 270 ottaa edellistä enemmän kantaa toimintaan. On mahdollista, että keskustelun osapuolet A ja B ovat aiemmin sopineet, että B:n pitää lukea Rikos ja rangaistus. Nyt koittaa totuuden hetki ja A kysyy: Oletko lukenut, niin kuin sovittiin? Tai toisaalta voi olla, että B kertoi edellisenä iltana lukevansa juuri Rikosta ja Rangaistusta ja nyt A:ta kiinnostaa, tuliko kirja luettua loppuun. Yhtä kaikki, se, onko lukemista koskaan tapahtunut, ei ole epäilyksen alla: oletetaan, että lukemista joko on tapahtunut tai olisi pitänyt tapahtua. Esimerkissä 269 puolestaan tähän ei oteta kantaa. Ajattele vastaavasti esimerkkiä 271:

(271) Я знаю, что Ханна поступала в магистерскую программу по переводоведению в Тамперском университете

Esimerkissä 271 ollaan, samalla tavalla kuin esimerkissä 269, neutraaleja suhteessa suoritettuun toimintaan. Esimerkissä 271 puhuja ei tiedä, pääsikö Hanna sisään tai onko hän kenties yrittänyt pääsyä useampaan kertaan vai ainoastaan kerran. Perfektiivisen aspektin verbi olisi aivan eri tason kannanotto kaikkiin näihin kysymyksiin.

Yleisesti toteava merkitys voidaan jakaa moniin alamerkityksiin. Erityisen huomionarvoinen alamerkitys on ajatus *toiminnan mitätöitymisestä* (аннулированность действия). Näissä tapauksissa yleisesti toteava merkitys ja edellä käsitelty perfektin merkitys muodostavat ikään kuin parin, jossa perfektiivinen aspekti merkitsee jonkin tuloksen voimaansaoloa, imperfektiivinen mitätöitymistä. Tähän liittyvät seuraavat esimerkit:

(272) – Почему в аудитории так холодно? Вы не открывали окно?

(273) – Папа вчера приезжал.

Esimerkissä 272 kysyjä epäilee, että *vaikka ikkuna on puhehetkellä kiinni*, se on ehkä avattu hänen poissa ollessaan ja sitten taas suljettu (avaaminen on mitätöity). Vastavasti isä on esimerkissä 273 tullut ja edelleen lähtenyt (tuleminen mitätöity). Perfektiivisen aspektin tapauksessa korostuisi toiminnan tuloksen voimassaolo: ikkuna olisi auki (открыли) ja isä vielä talossa (приехал).

Yleisesti toteavan merkityksen lisäksi tarkastellaan vielä laajempaa rypästä eri merkityksiä, jotka liittyvät imperfektiiviseen aspektiin. Nikunlassi (2002: 182) käyttää tässä yhteydessä nimitystä *tilan, ominaisuuden tai suhteen merkitys* (значение состояния, свойства, или отношения). Ajatus on, että jos kuvataan jonkin asian, esineen tai ihmisen pysyvää ominaisuudetta tai tämänhetkistä tilaa, käytetään tavallisesti imperfektiivistä aspektia. Ajattele esimerkkiä 274:

(274) Река течет через город.

Virtaaminen on joen pysyvä ominaisuus – kyse ei ole toistosta tai yksittäisestä konkreettista tapauksesta, vaan jatkuvasta tilasta. A.V. Bondarko käyttää vastaavista tapauksista nimitystä potentiaalis-laadullinen merkitys (потенциально-качественное значение). Kyse voi kuitenkin olla myös pienemmän mittakaavan ominaisuuksista tai tiloista kuten seuraavissa:

(275) Ты играешь на гитаре?

(276) Миша болеет гриппом.

(277) Она на самом деле считает, что солнце - это очень старая звезда

Tilasta, ominaisuudesta ja suhteesta on siis kyse myös, kun kerrotaan jonkun olevan sairaana tai tiettyä mieltä jostakin asiasta (mielipide nähdään ominaisuutena).

16 Aspekti kieliopillisena kategoriana 3

Kielenoppijan kannalta kiinnostavin ja tärkein kysymys aspektiin liittyen on, milloin kumpaakin aspektia käytetään ja mistä voisi löytää edes jonkinlaisia ankkuripisteitä, joiden perusteella jommankumman aspektin valintaa olisi mahdollista perustella. Yksi mahdollinen tapa vastata tähän tarpeeseen on pyrkiä ryhmittelemään aspektinkäyttötilanteita mahdollisimman tarkasti. Sen sijaan, että pyrittäisiin antamaan yksi universaali vastaus – “käytä imperfektiivistä aspektia aina kun haluat kuvata toiminnan prosessuaalisena” tms. – voidaan yrittää eritellä, minkälaisia aspektinvalintatilanteita liittyy esimerkiksi menneeseen/tulevaan aikamuotoon, kieltomuotoon tai infinitiiveihin¹.

16.1 Aspektin valinnasta menneessä ajassa

Kun ajatellaan aspektin valintaa menneessä ajassa, voidaan eritellä neljä tärkeää oppositiota, neljä merkitysparia, joiden välillä valinta on usein suoritettava:

1. Konkreettis-faktinen merkitys ja konkreettis-prosessuaalinen merkitys
2. Konkreettis-faktinen merkitys ja rajoittamattoman toiston merkitys
3. Summatiivinen merkitys ja rajoittamattoman toiston merkitys
4. Konkreettis-faktinen merkitys ja yleisesti toteava merkitys
5. Perfektin merkitys ja yleisesti toteava merkitys

16.1.1 Konkreettis-faktinen/-prosessuaalinen merkitys sekä toisto

Laajin näistä merkityspareista on luonnollisesti ensimmäinen, koska kyse on perusmerkityksistä ja siten aspektien välisestä peruserosta. Pohditaan muutamaa yleistä huomiota tästä oppositiosta.

Ensinnäkin, KPM- ja KFM-merkitysten välinen ero saattaa näkyä hyvin konkreettisesti siinä, mihin ajalliseen hetkeen puhujan huomio varsinaisesti kohdistuu. Mieti vaikkapa seuraavien lauseiden merkityseroa:

- (278) Самолет возвращался на аэродром.
- (279) Самолет возвратился на аэродром.
- (280) Билеты уже продавали.
- (281) Билеты уже продали

Lauseiden 278 ja 279 sekä 280 ja 281 välillä on selvä ero siinä, mihin hetkeen puhujan huomio kohdistuu. Lauseessa 278 huomio on hetkessä, jolloin lentokone on vielä ilmassa, mutta seuraavassa lauseessa huomio on laskeutumisen jälkeisessä ajassa. Vastaavasti

¹Hyvä teos tässä suhteessa – ja lähtökohta tämän luennon pohdinnoille – on (Rassudova 1984).

lauseessa 280 huomio on myyntihetkessä, lauseessa 281 myynnin jälkeisessä hetkessä. KPM- ja KFM-merkitysten välinen ero tulee erityisen hyvin ilmi, kun ne esiintyvät aikaa ilmaisevassa sivulauseessa. Esimerkissä 282 kyse on selkeästi yhdestä konkreettisesta prosessista, esimerkissä 283 yhdestä rajatusta tapahtumasta:

- (282) Студенты волновались, когда выступали с докладом
(283) Когда студенты выступили, они перестали волноваться

Pidetään huomio edelleen perfektiivisen aspektin konkreettis-faktisessa merkityksessä, mutta siirrytään imperfektiivisen aspektin osalta tarkastelemaan rajoittamattoman toiston merkitystä. Näissä tapauksissa kysymys siis kuuluu, onko puhe yhdestä yksittäisestä ja rajatusta tapahtumasta vai toistuvasta toiminnasta. Rassudova (1984) esittää tähän liittyen seuraavat esimerkit:

- (284) К вечеру больному стало хуже
(285) К вечеру больному становилось хуже
(286) К десяти часам утра, не выдержав неслыханной нагрузки, портились все телефоны.
(287) К десяти часам утра, не выдержав неслыханной нагрузки, испортились все телефоны.

Perfektiivinen aspekti on vastaavissa tilanteissa syytä valita, kun ei haluta luoda ajatusta toistuvuudesta: esimerkeissä 285 ja 286 kerrotaan useista tapahtumista (aina iltaisin kävi niin, että sairaan vointi huononi / joka kerta kello kymmeneen mennessä tapahtui niin, että puhelimet menivät epäkuntoon). Vastaavasti esimerkit 284 ja 287 viittaavat yhteen konkreettiseen faktaan.

Toistoon liittyen oma erityistapauksensa ovat tilanteet, joissa kerrotaan, *missä ajassa jokin toiminto suoritetaan*. Huomaatko eroa seuraavissa lauseissa?

- (288) Он читал за два часа 30 страниц
(289) Он прочитал за два часа 30 страниц

Lause 288 on varmasti harvinaisempi, mutta mahdollinen, ja ilmaisee, että joskus – nuoruudessaan, kouluaikoina tms. – henkilön lukunopeus oli 30 sivua kahdessa tunnissa. Jälleen kerran, lause 289 tuottaa tulkinnan yhdestä konkreettisesta prosessista.

Kuten varmasti muistat, myös perfektiivinen aspekti voi kuitenkin ilmaista toistoa. Tästä seuraa, että rajoitetun toiston merkitys (imperfektiivinen aspekti) ja summatiivinen merkitys (perfektiivinen aspekti) kilpailevat jossain määrin keskenään. Näissä tilanteissa auttaa, kun ajattelee, että perfektiivisen aspektin tapauksessa kyse on luultavasti peräkkäisistä toistoista, kun taas imperfektiivinen aspekti ei määrittele toistojen välistä aikaa vaan ennemmin toteaa vain niiden olemassaolon. Esimerkissä 290 verbi сморгнул (‘räpäyttää silmiä’) selkeästi kuvaa toinen toistaan seuraavia räpäytyksiä, esimerkissä 291 puolestaan *много раз рассматривали* vain toteaa, että toistoja todella on ollut useita eikä vain yksi.

- (290) Стало жарко глазам, я несколько раз сморгнул, потом без раздумий налил половину фужера и тут же выпил.

- (291) Мы много раз рассматривали на заседании Президиума РАН вопросы, связанные с ракетной и авиационной техникой, но в первый раз в повестку нашего заседания поставлена тема корабельной ядерной энергетики

16.1.2 Yleisesti toteavaan erityismerkitykseen liittyvä aspektinvalinta

Tarkastellaan vielä imperfektiivisen aspektin yleisesti toteavaa erityismerkitystä. Sen käyttö on lähellä toisaalta perfektiivisen aspektin konkreettis-faktista merkitystä, toisaalta perfektin merkitystä. Erona ensimmäisessä oppositiossa on, että imperfektiivisen aspektin tapauksessa otetaan vähemmän kantaa, ollaan toteavia, kun taas perfektiivisen aspektin tapauksessa on kertovampi, selostavampi ote. Katsotaan taas Rassudovan (1984: 55) esimerkkejä:

- (292) 1-го Мая в Доме Дружбы собрались представители общественности
(293) Собирались представители общественности 1-го Мая?

Perfektiivinen aspekti selostaa tässä tapahtumia ja tuo mukanaan kertovan, värikkäämmän vaikutelman. Imperfektiivinen aspekti puolestaan keskittää huomion siihen, voidaanko todeta, että toiminta on tapahtunut vai ei.

- (294) Мне кажется, что я где-то уже видел Вас
(295) Я Вас, кстати, увидел вчера в столовой.

Esimerkit 294 ja 295 kuvaavat omalta osaltaan imperfektiivisen aspektin värittömyyttä ja kanta-aottamattomuutta ja toisaalta perfektiivisen aspektin konkreettisuutta ja tarkkuutta.

Kuten mainittu, yleisesti toteava merkitys voi sekoittua myös perfektin merkitykseen. Perfektin merkityksessähän kyse oli siitä, että korostetaan jonkin tuloksen ajankohtaisuutta puhehetkellä. Selkeimmin tämä oppositio tulee esille, kun puhutaan toiminnan mitätöitymisestä:

- (296) Пока меня не было, кто-то включил компьютер/взял фломастер/открыл окно
(297) Пока меня не было, кто-то явно включал компьютер/брал фломастер/открывал окно

Seraava Rassudovan (1984: 65) esimerkkidialogi valaisee hyvin ajatusta tuloksen näkymisestä puhehetkellä vs. asian toteamista:

- (298) – Добрый день. Помните? Мы, кажется, встречались...
(299) – Да, вот вспомнил. Ты изменился!

Esimerkissä 298 on yleisesti toteava verbi *встречаться*, kun taas esimerkissä 299 kyse on perfektin merkityksestä ('oletpa muuttunut').

16.2 Aspektin valinnasta tulevassa ajassa

Aspektin valintaan menneisyydessä liittyy usein eniten vaikeuksia, minkä takia sille myös omistettiin edellä melko paljon huomiota. Pohditaan kuitenkin myös eräitä huomioita futuurista.

Kuten edellisillä luennoilla selitettiin, venäjstä voidaan *merkityksen* perusteella erottaa kaksi futuurimuotoa, imperfektiivinen ja perfektiivinen. Imperfektiiviselle aspektille ovat tyypillisiä seuraavat piirteet:

- Prosessuaalisuus
- Toistoa
- Aikomusta
- Epävarmuutta

Kaksi ensimmäistä lueteltua merkitystä liittyvät tietysti imperfektiivisen aspektin yleisiin ominaisuuksiin, joista on jo paljon puhuttu. Ajattele varbiä заниматься seuraavassa lauseessa:

(300) Я завтра не смогу поехать с вами на стадион, буду заниматься.

On selvää, että kyseessä on konkreettis-prosessuaalinen merkitys. Sen sijaan esimerkiksi 301 luetellaan rajattuja, ei-prosessuaalisia, yksittäisiä tapahtumia:

(301) Я поднимусь, помою посуду и пойду помогать маме.

Voidaan siis sanoa, ettei aspektien välinen perusero häviä futuurissa minnekään. Peruseron lisäksi on kuitenkin lisäsvyjä, jotka on hyvä muistaa. Katsotaan ensin kahta jälkimmäistä edellä listattua imperfektiivisen aspektin ominaisuutta. Ajattele esimerkkejä 303 ja 304 (nämäkin Rassudovalta).

(302) Ты будешь есть?

(303) Если Дима будет уходить, позвоните мне

(304) Если Дима уйдет, позвоните мне.

Esimerkissä 302 aikomuksen merkitys tulee esiin kysymyksessä: *Meinaatko/onko sinulla aikomusta syödä?* – tämä tuo esiin puhujan epävarmuuden. Esimerkissä 303 soittaa pitää silloin, jos Dima ryhtyy tekemään lähtöä, ilmaisee aikomuksen. Esimerkki 304 puolestaan ei kerro aikomuksesta, vaan soittaa pitää silloin, jos Dima on jo lähtenyt. Ylipäätään voidaan sanoa, että siinä missä imperfektiivinen aspekti ilmaisee epävarmuutta ja aikomusta, ilmaisee perfekti varmuutta ja päättäväisyyttä, kuten seuraavassa esimerkissä:

(305) Не волнуйся, ты справишься с этим курсом!

Imperfektiivisen ja perfektiivisen aspektin välinen ero varmuudessa voidaan melko hyvin tiivistää seuraavaan esimerkkiin:

(306) Делать я, пожалуй, буду, а сделаю, не знаю.

Perfektiiviselle aspektille tyypillisenä futuurimerkityksenä voi myös pitää esimerkin 308 viimeistä verbiä (сейчас уберу):

(307) Я еще не убрал бумаги, уже убираю, сейчас *уберу*

Ajatus on, että perfektiivinen aspekti ilmaisee *lupauksen suorittaa toiminta loppuun*. Vertaa myös seuraava esimerkki:

(308) Что ты так долго одеваешься?
– Сейчас *оденусь*

16.3 Aspektin valinnasta kieltomuotojen yhteydessä

Aspektinvalinnan kannalta on paljon merkitystä sillä, onko kyseessä kiello- vai myöntölause. Katsotaan aluksi joitakin esimerkkejä liittyen aspektin käyttöön kieltomuodossa ja menneessä ajassa. Yleisesti ottaen voidaan todeta, että *kieltomuodossa imperfektiivisen aspektin käyttöala laajenee*, ei kuitenkaan, että kieltomuoto automaattisesti merkitsisi imperfektiivistä aspektia.

Imperfektiivisellä aspektilla on usein se merkitys, ettei toiminta ole vielä edes alkanut:

(309) Уже стемнело, но свечи ещё не *горели*.

(310) Билеты еще не продавали

(311) В 40-ые годы кварки не изучали.

Toinen tyypillinen imperfektiivisen kieltomuodon merkitys on, että toiminnassa ei tapahdu muutoksia:

(312) Дождь не переставал.

(313) Компьютер не включался.

(314) Ученые долго не находили ответа на вопрос о том, почему значение гравитационной постоянной составляет именно $6,67408(31) \cdot 10^{-11} \text{ м}^3 \cdot \text{с}^{-2} \cdot \text{кг}^{-1}$

Esimerkissä 312 *sataminen* on tila, jossa ei tapahdu muutoksia, esimerkissä 313 puolestaan vastaava tila on tietokoneen käynnistymättömyys (sammuksissa oleminen). Esimerkki 314 on merkittävä siinä mielessä, että *находить* on verbi, joka yleensä ei ilmaise jatkuvaa tilaa tai kestoä, mutta joka kuitenkin kieltolauseessa näin tekee.

Edellä käsiteltiin aspektien eroa sellaisissa lauseissa kuin “Ты читал книгу?” ja “Ты прочитал книгу?” ja todettiin, että perfektiivinen aspekti ottaa kantaan siihen, oliko toiminta odotettua vai ei. Jonkin toiminnan odottamisen tai edellyttämisen merkitys näkyy myös kieltolauseissa, kuten seuraavissa esimerkeissä:

(315) Ваня, мы по тебе скучали, что же это ты не *пришел*?

- (316) Кстати, на заседание сенатского комитета представители Минпечати не *пришли*, хотя приглашение им было направлено.
(317) Мы не посмотрели фильм, хотя все его хвалили

Samoin perfektin erityismerkitys voi olla syy puoltaa perfekttiivisen aspektin käyttöä. Esimerkissä 318 принести-verbillä on selvä yhteys nykyhetkeen:

- (318) – У тебя есть со собой ноутбук?
– Нет, я его не *принес*

Etenkin verrattaessa konkreettis-faktista ja yleisesti toteavaa erityismerkitystä aspektin valinta kieltoimuodon suhteen on usein häilyvää ja muotojen väliltä on vaikea löytää suuria merkityseroja. Näin on esimerkiksi seuraavissa lauseissa:

- (319) Меня никто не встретил / встречал.
(320) Автобус не останавливался / остановился?
(321) Он не сообщил / сообщал о своем приезде.
(322) Сегодня я не купила / покупала фруктов.

Siirrytään nyt tarkastelemaan kieltoimuotoa ja infinitiivejä. Sen lisäksi, että kaiken kaikkiaan kieltoimuoto kasvattaa imperfektiivisen aspektin käyttöalaa, voidaan kieltoimuoto + infinitiivi -rakenteiden osalta todeta, että näissä tapauksissa imperfektiivinen aspekti on aivan erityisen todennäköinen, joskaan ei edelleenkään millään tavalla ainoa vaihtoehto.

Periaatteessa myös infinitiivimuotojen kohdalla on mietittävä edellä mainittuja imperfektiivisen ja perfekttiivisen aspektin peruseroja. Esimerkiksi seuraavissa lauseissa perfekttiivinen verbi ilmaisee yksittäistä tulokertaa, imperfektiivinen toistuvia kertoja:

- (323) Он не согласился *прийти* в понедельник
(324) Он не согласился *приходить* в понедельник

On kuitenkin olemassa tiettyjä kielteisiä infinitiivirakenteita, joissa aspektin valinta on hyvin selkeää.

Ensinnäkin, jos kiellon kohteena on itse infinitiivimuoto eikä sen pääsana, imperfektiivisen aspektin käyttö on lähes varmaa:

- (325) Я старался не *употреблять* слов, которые не были бы понятны второкласснику
(326) Агент обязуется не *заключать* аналогичные соглашения с другими платёжными системами
(327) А насчёт всего здания мы предпочитаем не *загадывать*

Toiseksi, kieltoimuodon ja pakkoa tai tarvetta ilmaisevien *надо*, *нужно*, *нельзя*, *должен* rakenteiden yhdistelmään liittyy säännönmukaisesti juuri imperfektiivisen aspektin verbi:

- (328) Не надо *забывать*, что нефть – невозпроизводимый ресурс.

- (329) Больше не нужно *откладывать* покупку на потом!
 (330) Мы твердо убеждены, что клиент не должен *переплачивать* за раскрученный бренд

Vertaa tässä yhteydessä myös зачем + infinitiivi -rakenteet:

- (331) Зачем *писать* много о том, чьи взгляды тебе чужды?

Huomaa kuitenkin, että нельзя-sanan yhteydessä perfektivistä aspektia voi käyttää, kun ilmaistaan *mahdottomuutta* (vrt. potentiaalin erityismerkitys):

- (332) Нельзя *сказать*, что в пьесе Ибсена только одна тема.
 (333) На муниципальном уровне нельзя *решить* межгосударственные вопросы.

16.4 Aspektin valinnasta myöntömuotoisten infinitiivimuotojen yhteydessä

Paitsi kielto- myös myöntömuotoiseen infinitiiviin liittyy eräitä hyvin selkeitä säännönmukaisuuksia. Yksi tavallisimmista tapauksista liittyy niin kutsuttuihin *vaihetta ilmaiseviin verbeihin*. Näitä ovat esimerkiksi начинать, статья, кончать, продолжать. Näiden verbien yhteydessä kohdataan jälleen kerran se imperfektiivisen aspektin ominaisuus, että puhujan on mahdollista astua sisälle verbin ilmaisemaan toimintaan, pilkkoa se palasiksi (Nikunlassi 2002: 176). Perfektiivisen aspektin toiminta, joka on luonteeltaan rajattua ja totaalista, ei tätä salli, ja siksi vaihetta ilmaisevien verbien kanssa käytetään aina imperfektiivisen aspektin verbejä. Varsinaisten vaihetta ilmaisevien verbien lisäksi ryhmään voi luetella monia muitakin verbejä, jotka viittaavat esimerkiksi vaiheittaiseen oppimiseen, omaksumiseen tms. Toisin sanoen sellaisia verbejä kuin учиться, привыкнуть, бросить (merkityksessä 'lopettaa') yms.

- (334) Ситуация там *продолжает оставаться* достаточно сложной. . .
 (335) Бабушка сейчас ложится спать и требует, чтобы я *кончала писать* и тоже легла

Toisaalta tietyt verbit ovat luonteeltaan niin selkeästi tulosta painottavia, että niiden yhteydessä käytetään käytännössä aina perfektivistä aspektia. Tällaisia ovat ainakin *успеть* ja *удаться*:

- (336) Очень рассчитываем на то, что Президенту Х. Карзаю *удастся укрепить* центральное правительство
 (337) – Так вы уже *успели прочитать* эти странички?

Myös забыть-verbin täydennys on käytännössä aina perfektiivinen verbi:

- (338) Мы забыли *купить* закуски и подарки, и кинулись исправлять свой промах

Mainittakoon myös, että *давать*-verbi + infinitiivi -rakenteissa käytetään imperfektiivistä aspektia:

(339) Давайте придерживаться темы!

Jos käytetään perfektiivistä aspektia, verbi esiintyy infinitiivin sijasta persoonamuodossa:

(340) Давайте придержимся темы!

Edellä mainittujen jossain määrin kiinteiden rakenteiden ulkopuolella infinitiivillä ja imperfektiivisellä aspektilla on taipumus useimmiten ilmaista jotakin toistuvaa tai jollakulla tapana olevaa:

(341) Я решил *делать* мемуарные записи об артистах, режиссёрах, писателях, с которыми мне повезло работать и дружить.

(342) Учительница настоятельно советовала Насе *обращать* больше внимания на подопечного.

(343) Везде принято *давать* чаевые – 10% от общей суммы

(344) И конечно, не забывайте почаще *менять* пароль.

Toisin sanoen, jos infinitiivillä ilmaistaan yksittäistä tapahtumaa, perfektiivinen aspekti on hyvin todennäköinen:

(345) В воскресенье мы собираемся *сходить* на выставку

(346) Мне надо *поговорить* с ним

(347) Я хочу *прочитать* эту книгу

16.5 Teonlaadun käsite

Yksi aspektinvalintaan vaikuttava tekijä ovat niin kutsutut *teonlaadut* (способы действия)², joita tässä yhteydessä sivutaan vain hyvin ohimennen. Teonlaatu on tiettyjen konkreettisten sanojen tai sanaryhmien ominaisuus – vertaa tätä aspektiin yleensä, joka on *поiskeuksetta kaikkien verbien ilmaisema категория*.

Jotta asia kävisi ymmärrettäväksi, katsotaan konkreettisia esimerkkejä. Pohdi verbejä засмеяться, заплакать, зарыдать, запеть ja зашуметь. Nämä ovat kaikki perfektiivisen aspektin verbejä, mutta niitä yhdistää jokin tarkempi ominaisuus kuin vain ne, jotka ovat tyypillisiä perfektiivisille verbeille. Kaikki nämä за-etuliitteiset verbit nimittäin ilmaisevat nimenomaan toiminnan *alkamista*:

(348) Когда за вдовцом хлопнула дверь, Ирина *заплакала*.

(349) Как будто я должен тут просто *запеть* от радости.

²Isachenko (2003[1965]), jolla on ollut erityisen suuri vaikutus teonlaatu-termin tutkimukseen, käyttää niistä termiä *совершаемость*.

Tämä ei ole perfektiiivisen aspektin ominaisuus sinänsä, eikä näillä verbeillä ole aspektiparia. Niiden käyttö ei perustu niinkään yleisiin syihin käyttää perfektiiivistä aspektia (muuta kuin epäsuorasti), vaan siihen, että puhuja haluaa ilmaista nimenomaan toiminnan – yleensä jonkin äänen tai muun aistein havaittavan ärsykkeen lähettämisen – alkamista. Alkamista ilmaisevaa teonlaatua nimitetään *inkoatiiviseksi* (начинательный способ действия).

Useimmiten teonlaadut, kuten edellisessä tapauksessa, muodostetaan aina tietyllä prefiksillä, ja muodostamisen tuloksena on aina perfektiiivisiä verbejä. Inkoatiivisen teonlaadun lisäksi mainittakoon tässä yhteydessä seuraavat:

1. Perduratiivinen (продолжительный) teonlaatu

- ilmaisee tekemistä jonkin tietyn konkreettisen ajan verran
- muodostetaan про-prefiksillä
- verbejä: просидеть, промолчать, продержаться, пролежать, простоять
- esimerkkilause: *Как мне потом сказали, проспал я 14 часов*

2. Delimitatiivinen (ограничительный) teonlaatu

- ilmaisee myös tekemistä jonkin rajoitetun ajan, mutta yleensä vain vähän aikaa
- muodostetaan yleensä по-prefiksillä, usein intransitiiviverbeistä
- verbejä: посидеть, постоять, покурить, поговорить
- usein suomennettaessa lisätään esimerkiksi adverbi ”vähän” tms. (istuttiin vähäsen, vähän aikaa tupakoitiin, puhutaan pikkasen)
- esimerkkilause: *Большинство спектаклей для детей повсеместно сделаны по железным рецептам"старым казачьим способом ": *поговорили, попили, потанцевали*.*

3. Momentaaninen (одноактный) teonlaatu

- ilmaisee jotakin yksittäistä tapahtumaa (heilautusta, yskähdystä, hypähdystä) erotettuna mahdollisesta useiden tapahtumien sarjasta
- ei muodosteta prefiksillä vaan kyseessä ну-suffiksin sisältäviä verbejä
- verbejä: махнуть, прыгнуть, кашлянуть
- esimerkkilause: *Он кашлянул, чертыхнулся ('kirosi'), откинул крючок и предстал перед ними*.

4. Saturatiivinen (сатуративный) teonlaatu

- ilmaisee jonkin asian tekemistä kyllikseen tai jopa kyllästymiseen asti
- muodostetaan на-prefiksillä sekä ся-postfiksilla
- verbejä: наесться, насмеяться, накупаться, насмотреться, нахвастаться
- esimerkkilause: *Довольно нашутились мы, пора и за дело!*

17 Tapaluokka kieliopillisena kategoriana

1

Olemme keskellä kurssin toista puoliskoa (tai oikeastaan jo sen loppupuolella), ja viime viikot käsittelyn kohteena ovat olleet verbit ja niihin ilmentämät kieliopilliset kategoriat. Pääluokka- ja aika- ja aspektikategorioiden jälkeen siirrymme nyt tutkimaan *tapaluokka*- eli *modus*kategorialla (категория наклонения).

Tapaluokkakategorialla on venäjässä seuraavat arvot:

- Indikatiivi (изъявительное наклонение)
- Konditionaali (сослагательное наклонение)
- Imperatiivi (повелительное наклонение)

Koska tapaluokka on kielipillinen kategoria, kaikki verbimuodot ilmaisevat jotakin sen kolmesta arvosta – lukuun ottamatta nominaalimuotoja. Tähän asti käsiteltyjen aiheiden yhteydessä lähes kaikki tutkimamme verbitapaukset ovat olleet indikatiivitapauksia. Se onkin tavallisin modus. Siinä missä konditionaali ilmaisee ehdollisuutta (условность), ja imperatiivi käskyä (повелительность), on indikatiivin tehtävänä ilmaista suoria väitteitä ilman velvoitteen tai epävarmuuden sävyä. Indikatiivi on myös aikamuotojen suhteen laajimpikäyttöisin modus, sillä indikatiivimuotoja voidaan muodostaa niin menneen ajan, nykyhetken kuin tulevaisuuden ajan verbimuodoista. Nopea vertailu eri moduksista voidaan tehdä seuraavan simppelin esimerkin avulla (esimerkki 350 indikatiivi, esimerkki 351 konditionaali ja esimerkki 352 imperatiivi):

(350) Я играю на гармошке

(351) Я играл бы на гармошке

(352) Играй на гармошке!

Indikatiivin muodostus on käyty läpi, kun pohdittiin persoona-, preteriti- ja futuuri-muotojen rakentamista. Tällä luennolla keskitytään *imperatiivin* muodostamiseen, ensi luennolla puolestaan imperatiivin käyttöön ja konditionaaliin.

17.1 Imperatiivin muodostus venäjässä

Kuten monesti aiemminkin, Ahti Nikunlassi (2002: 159–160) tarjoaa koulukielioppeja syvällisemmän mallin siihen, miten imperatiivi venäjässä muodostetaan. Muodostuksen kannalta ongelmallinen on luonnollisesti 2. persoonan infinitiivi, joten keskitytään siihen seuraavassa huolellisemmin.

17.1.1 2. persoonan imperatiivin päätteet

Ensinnäkin, voidaan erottaa kaksi päätettä 2. persoonan imperatiiville. **Ensimmäinen näistä on /И/**, kuten muodossa

(353) /смотреть/И/

Toinen on vanha tuttu nollapäätte /ø/, joka esiintyy esimerkiksi muodossa

(354) /достань/ø/.

Lisäksi, vaikkei ensi katsomalta huomaisi, nollapäätte on myös muodossa

(355) /налей/ ('kaada')

Esimerkin 355 morfologinen asu ei siis ole /нале/й/, jossa /й/ olisi imperatiivin päätte. Ennemminkin muoto on konstruoitava näin: /налеј/ø/, niin että imperatiivin päätte on /ø/. Miksi? Pohditaan tarkemmin.

Nikunlassin (2002: 159; vrt Шелякин 2006: 162) mukaan imperatiivin muodostuksen pohjana on preesensvartalo. Katsotaan esimerkkien 353, 354 ja 355 preesensvartaloita, jotka ovat:

- смотреть - смотрят - **смотрим**
- достать - достанут - **достан**
- налить - налейт - **налеј**

Jos yllä lueteltuja preesensvartaloita vertaa esimerkkeihin 353, 354 ja 355, voidaan todeta, että

1. esimerkissä 353 preesensvartaloon смотр on liitetty /и/
2. esimerkissä 354 preesensvartaloon достан on liitetty /ø/
3. esimerkissä 355 preesensvartaloon налей on liitetty /ø/

Huomaa lisäksi, että esimerkeissä 354 ja 353 tapahtuu vartalon viimeisen konsonantin liudentuminen, joten tarkkaan ottaen muodot ovat /смотрим'и/ ja /достан'ø/ – tämän takia esimerkissä 354 myös on kirjoitusasussa pehmeä merkki. Ei siis niin, että “pehmeä merkki olisi imperatiivin päätte”, vaan niin, että imperatiivin päätte on /ø/ ja sen edellä konsonantti liudentuu. Paras todiste nollapäätteen olemassaolosta on esimerkki 355, jossa preesensvartalolle ei tapahdu mitään (/налеј/ on preesensvartalo ja imperatiivi /налеј/ø).

17.1.2 Milloin mikäkin päätte?

Päätteet ovat siis /И/ ja /ø/, mutta kielenoppijan kannalta tärkeä kysymys on, milloin mitään päätettä pitäisi käyttää. Intuition valossa vaikuttaa selvältä, että и-päätte on yleisempi – nollapäätte siis jonkinasteinen erityistapaus.

Oleellisia asioita, joiden perusteella päätte määrittyy, ovat

1. Päättyykö preesensvartalo j-äänteeseen?
2. Missä paino on 1. persoonan ei-menneen ajan muodossa?

Katsotaan esimerkkiä 353 edellisten kriteerien perusteella. Kysymykseen 1 vastaus on kielteinen: preesensvartalo on /смотре́/, joten se ei pääty j-äänteeseen. Toiseen kysymykseen voidaan vastata, että paino on päätteellä: смотре́Ю. **Lopputulos: /и/-pääte**

Katsotaan nyt esimerkkiä 354. Kysymykseen 1 vastaus on jälleen kielteinen (/достан/ ei pääty j:hin). Vastaus kysymykseen 2 sen sijaan on erilainen kuin äsken. Paino ei ensimmäisen persoonan muodossa ole päätteellä vaan vartalolla: /достАну/. **Lopputulos: /ø/-pääte**.

Siirytään vielä esimerkkiin 355. Kysymykseen 1 vastaus on myönteinen (/належ/), ja toiseen kysymykseen voidaan sanoa, että paino on vartalolla (налеЮ). **Lopputulos: /ø/-pääte**.

Edellä olevat esimerkit antavat perusmallin imperatiivin eri päätteiden käytölle.

1. Jos preesensvartalo päättyy j-äänteeseen, imperatiivin pääte on nollääänne.
2. Jos paino yksikön ensimmäisen persoonan muodossa on päätteellä, imperatiivin pääte on /и/
3. Jos paino yksikön ensimmäisen persoonan muodossa on vartalolla, imperatiivin pääte on nollääänne.

Testataan esitettyä sääntöä esimerkiksi verbeillä [писать](#), [сидеть](#), [смотреть](#) ja [взять](#) (linkit Wiktionaryyn). Kaikilla näillä:

1. Preesensvartalo ei pääty j:hin
2. Yksikön 1. persoonassa paino on päätteellä
3. Imperatiivin pääte on /И/.

Toisaalta esimerkiksi [петь](#), [быть](#), [темнеть](#), [играть](#) saavat nollapäätteen, koska

1. verbeillä [петь](#), [темнеть](#), [играть](#) on preesensvartalon lopussa j
2. [быть](#)-verbillä ei ole j:tä, mutta paino 1. persoonassa vartalolla (бУду)
3. Muodot ovat siis /пож/ø/, /буд'/ø/ jne.

Huomaa, että kummankin imperatiivin päätteen edellä preesensvartalon viimeinen konsonantti liudentuu (jos ei jo valmiiksi sitä ollut). Tämän takia saamme muodot *будь* eikä *буд*, *достань* eikä *достан* jne.

17.1.3 Tarkennuksia sääntöön

Edellä esitettyä voidaan vähän tarkentaa. Ajattele verbejä [кончить](#), [прыгнуть](#) ja [чистить](#). Niissä

1. preesensvartalo (/конч/, /прыгн/, /чист/) ei pääty j:hin

2. paino on yksikön 1. persoonassa vartalolla: кОнчу, прЫгну, чИщу

Edellä esitetyn säännön perusteella tuloksena pitäisi olla nollapäätteinen imperatiivimuoto (конч, прыгн, чист). Näin ei kuitenkaan ole, vaan mainituilla verbeillä imperatiivin päätte on /И/. Tästä voidaan tehdä tarkennus edellä esitettyyn sääntöön:

- Jos paino on yksikön 1. persoonassa vartalolla **ja preesensvartalo päättyy konsonanttiyhtymään** (tässä: нч, гн, ст), imperatiivin päätte on /И/. Huomaa, että paino myös imperatiivissa pysyy tällöin vartalolla, joten muodot ovat: кОнчи, прЫгни, чИсти. (vrt. kuitenkin толкнуть - толкнУ - толкнИ).

Toinen vastaava tarkennus on, että painollisella вы- prefiksillä alkavilla verbeillä päätte on /И/ eikä nollapäätte, vaikka paino 1. persoonassa ei olekaan päätteellä: выИходить – выИходи, выИсказать – выИскажи jne. Tämä pätee kuitenkin vain, jos prefiksittömällä verbillä on И-пääte imperatiivissa (ходИ, скажИ). Esimerkiksi выбросать-verbillä imperatiivi on siis выИбросай, koska бросать-verbillä imperatiivi on бросай.

Kolmantena tarkennuksena mainittakoon sellaiset melko harvalukuisat verbit kuin доИть ja поИть, joiden imperatiivimuodot ovat /до/И/ ja /по/И/. Näillä verbeillä preesensvartalot ovat /дој/ ja /пој/, mutta silti imperatiivin päätte /И/: доИ ja поИ.

Neljäs tarkennus koskee verbejä tyyppiä давать, joissa muodostuksen pohjana onkin infinitiivivartalo: давай, узнавай, вставай.

Viides tarkennus koskee väistyvää vokaalia. Verbin /бить/ preesensvartalo on /б'ј/, mutta – kuten ehkä muistat – ennen nollapäätettä väistynyt vokaali esiintyy ilmiäänteenä (”oikeana vokaalina”), joten näillä verbeillä imperatiivimuodot ovat mallia /бей/, /пей/.

Oma yksittäinen imperatiivimuotonsa on lisäksi verbillä есть. Šeljakin (2006: 163) toteaa myös, että kaikista (prefiksittömistä) verbeistä imperatiivia ei muodosteta ja mainitsee tässä yhteydessä verbit хотеть, видеть, мочь ja слышать.

Lisäksi tietenkin on todettava, että monikkomuodot muodostetaan kaikista edellä käsitellyistä yksikön toisen persoonan muodoista lisäämällä lisäämällä imperatiivin päätteeseen perään päätte /те/: смотрите, пейте, станьте, будьте, играйте jne.

17.2 Muita imperatiivimuotoja

Edellä käsiteltiin tarkkaan yksikön toisen persoonan imperatiivin muodostamista, koska se tapahtuu erityisten päätteiden avulla, synteettisesti. On olemassa kuitenkin myös muita imperatiivimuotoja, jotka muodostetaan *analyttisesti*, apusanoja käyttäen. Itse asiassa, kun lasketaan monikkomuodot, Šeljakin (2006: 162) toteaa, että venäjässä on peräti kuusi eri imperatiivimuotoa. Edellä niistä käsiteltiin kahta (2. persoonan yksikkö ja monikko), mutta mitä ovat loput neljä (tai paremminkin kaksi, joista kummastakin yksikkö- ja monikkomuodot)?

Ensiksi voidaan mainita kolmannen persoonan käskymuodot, jotka muodostetaan sanojen пусть/пускай avulla:

(356) – Пожалуйста, не кричите, на нас смотрят. – Пускай смотрят. Я – за гласность.

(357) – Только не говори ему об этом, *пусть остаётся* в счастливом неведении.

Toiseksi omaksi käskymuodokseen voidaan erottaa käskyt, joita koskevan joukon osa myös puhuja on (Šeljakinilla tässä termi *совместное действие*). Nämä muodostetaan sananmuodon *давай* avulla. Siihen voidaan yhdistää joko imperfektiivisen aspektin verbi infinitiivimuodossa tai perfektiivisen aspektin verbi indikatiivimuodossa:

(358) – Разве это справедливо? *Давай делиться* по-честному.

(359) – *Давай выпьем* кофе, – предложил Мартин

Toisaalta puhujan itsensä käsittämää joukkoa voi käskeä myös ilman давай-sanaa:

(360) – Ну, что ж под дождем то стоять?.. пойдем куда-нибудь, – сказал Сенья.

Myös infinitiivimuotoja voidaan käyttää käskemiseen, kuten seuraavassa Nikunlassin (2002: 199) esimerkissä:

(361) Всем студентам собраться у главного входа!

Näissä tapauksissa kyse on jyrkästä, kategorisesta kiellosta. Toisaalta infinitiivi on tavallinen käskymuoto esimerkiksi resepteissä:

(362) Готовое мясо *завернуть* в фольгу, чтобы сохранить его горячим, а кости вместе с соком со сковородки, 40 мл воды и соком устриц варить в кастрюле 20 минут, после чего *процедить* через мелкое сито, *добавить* пассерованную на масле муку, *смешать* всё венчиком и *варить* 5 минут, *положить* устрицы с шампиньонами и *греть* соус ещё несколько минут.

18 Tapaluokka kieliopillisena kategoriana

2

18.1 Imperatiivi funktionaalisen morfologian kannalta

Edellisellä luennolla keskityttiin imperatiivin muodostamiseen. Katsotaan tämän luennon aluksi vielä muutamia huomioita imperatiivin käytöstä eli imperatiivista funktionaalisen morfologian kannalta.

Edellä todettiin jo, että käskyjä voidaan ilmaista monilla muillakin muodoilla kuin varsinaisilla sananmuodostuksellisessa mielessä imperatiiveilla (infinitiiveillä, indikatiivimuodoilla). Asia voidaan kääntää myös toisin päin: *varsinaisia sananmuodostuksellisessa mielessä imperatiiveja voidaan käyttää myös muihin tarkoituksiin kuin käskyn tai kehoituksen ilmaisemiseen.*

Yksi tällainen tapaus ovat konditionaalilauseen ehdot. Konditionaaliin paneudutaan tällä tunnilla tarkemmin edempänä, mutta katsotaan jo nyt seuraavia esimerkkiä:

- (363) *Будь* я марксистом, я бы посчитал, что эти идеи имеют классовую природу.
(364) А *останься* я тогда, всё свелось бы только к воспитанию младенцев да к ожиданию смерти.

Suomennokset voisivat kuulua esimerkiksi:

- (365) Jos olisin marxisti, olisin sitä mieltä, että nämä ajatukset ovat luonteeltaan luokkakakysymyksiä
(366) Jos olisin silloin jäänyt, kaikesta olisi tullut vain lasten kasvattamista ja kuoleman odottelua

Kyseisissä esimerkeissä imperatiivi siis ilmaisee käskyn sijasta *ehtoa*, aivan kuten tavallinen konditionaali yleensä. Toinen vastaava imperatiivin ei-käskevä merkitys on Nikunlassin (2002: 197) mukaan niin kutsuttu konsessiivirakenne, kuten seuraavassa esimerkissä:

- (367) Землю приходилось как-то поделить, а как ни *подели*, все равно будет несправедливо
(368) Этого никто не может понять, как ни *объясняй*.

Esimerkkien 367 ja 368 imperatiivit voisi suomentaa rakenteilla ‘Miten ikinä jaatkin/selitätkin, joka tapauksessa/kuitenkaan...’.

18.1.1 Pari sanaa aspektista

Jatketaan vielä aspektikategorian käsittelyä imperatiivien kannalta. Ensinnäkin, kuten edellä esimerkiksi futuurin osalta todettiin, aspektien välinen perusero säilyy myös imperatiivimuodoissa. Vertaa esimerkiksi seuraavia esimerkkejä, joista 369 edustaa konkreettista faktista merkitystä ja 370 konkreettis-prosessuaalista:

(369) Поработай, а потом пойдем гулять.

(370) Стойте здесь, никуда не уходите.

Esimerkissä 369 kyseessä on rajattuja ja peräkkäisiä toimintoja, esimerkissä 370 puolestaan avoimia ja samanaikaisia. Myös oppositio toiston (rajoittamattoman toiston merkitys) ja yhden kerran (konkreettis-faktinen merkitys) välillä säilyy, kuten seuraavassa:

(371) Перед началом работы проветрите комнату

(372) Перед началом работы проветривайте комнату

Esimerkki 371 ilmaisee yksittäistä konkreettista toimintaa, esimerkki 372 toistuvaa, joka kerta suoritettavaa.

Sen lisäksi, että peruserot aspektien välillä säilyvät, voidaan kuitenkin erottaa myös eräitä erityispiirteitä aspektin käytölle nimenomaan imperatiivissa. Perusero on, että *imperfektiivinen aspekti käskää vähemmän radikaaleja asioita*, ikään kuin imperfektiivisellä aspektilla pyytäminen on vähemmän pyydetty. Huomaa, ettei tämä tarkoita, että kohteliaampi pyyntö olisi aina imperfektiivinen, vaan pikemminkin, että *odottamattomampi* pyyntö on yleensä perfektiivinen.

Vertaa seuraavia tilanteita urheilukaupassa. Ajatellaan ensin, että lähestyt myyjää, joka ei vielä tiedä, minkälaista asiaa sinulla on. Sinä olet tullut ostamaan tennismailaa. Aspektin kannalta olisi luontevaa kysyä:

(373) – Пожалуйста, покажите мне теннисные ракетки.

Pyyntö ei ole millään lailla epäkohtelias, mutta perfektiivinen aspekti on läsnä, koska se ei ”pelkkää retoriikkaa”, myyjää pyydetään oikeasti tekemään jotakin. Kun myyjä vie sinut tennismailahyllylle, hän voi puolestaan todeta:

(374) Вот такие у нас есть. Выбирайте!

Kyseessä on koko lailla retorinen, tyhjempi, käsky: sinua kehoitetaan tekemään toiminto, josta jo tiedät, että sitä sinulta odotetaan. Sama imperfektiivisen aspektin neutraalius tulee esille, jos puhujalla ei ole johonkin pyyntöön vahvaa kantaa tai häntä ei kiinnosta:

(375) – Я хочу сходить сегодня к Саше. - Ну что же, иди.

Imperfektiivisen aspektin ja odotetun toiminnan suhde imperatiivissa näkyy myös kehotuksen toistamisrakenteissa. Tyypillisen tilanteen voi kuvitella ruokapöydässä, jossa isäntä tai emäntä näkee sinun istuvan paikallasi, etkä ole vielä ottanut mitään lautasellesi:

(376) – Возьми, пожалуйста, булочку!

Jos pyynnön kuultuasi alat epäröidä, etkä oikein tiedä, ottaisitko vai etkö, emäntä/isäntä toistaa:

(377) Бери, бери, не стесняйся!

Ensimmäisessä pyynnössä (376) käytössä on siis perfektiivisen aspektin verbi, toisessa imperfektiivisen.

Toistettakoon vielä, ettei edellä mainittu odotettavuuden ero liity kohteliaisuuteen, vaan päinvastoin imperfektiivinen aspekti voi usein olla epäkohteliaampi vaihtoehto. Voisi esimerkiksi kuvitella, että vanhus pyytää sinulta apua kadulla perfektiivisellä aspektilla:

(378) Молодой человек, помогите пожалуйста, с сумкой.

Imperfektiivinen aspekti voisi olla kärsimätön, heti toimintaan patistava:

(379) Ну чего же вы тут ждете, ничего не делаете, помогайте мне!

Kieltomuodoista ja imperatiivista Šeljakin (2006: 165) esittää, että imperfektiivisen aspektin voi katsoa usein olevan jyrkempi, absoluuttinen: Не говори ему об этом! Не ходите туда! Perfektiivinen aspekti kantaa ennemminkin varoituksen luonnetta: Смотри, не скажи ему об этом! Смотри не упади!

18.2 Konditionaali

Konditionaalia käytetään, kuten mainittua, ilmaisemaan jokin asiointi ehdollisena tai mahdollisena. Venäjän konditionaalin voi ajatella usein tarkoittavan, että tällä hetkellä on voimassa vastakkainen asiointi kuin hetkellä, johon konditionaalilause viittaa (Nikunlassi 2002: 195). Ajattele esimerkiksi 380, jossa oletetaan, että kuuliija ei näe, millä ilolla emäntä kertoi historiaa:

(380) Если бы вы видели, с каким восторгом хозяйка рассказывала его 150-летнюю историю!

Lause 380 esittää samalla konditionaalin muodostusperiaatteen venäjässä: konditionaali saadaan aikaan verbin menneen ajan muodolla yhdistettynä taipumattomaan бы-partikkeliin. Toisin kuin esimerkiksi englannissa tai ruotsissa, sekä ehtolauseen että päälauseen verbit ovat konditionaalimuodossa:

(381) “Если бы я был Дедом Морозом, то заставил бы людей верить в чудеса”

Lause 381 näyttää myös, että ehtolauseissa бы-konjunktion paikka on selkeä: se seuraa heti konjunktion jälkeen. Sen sijaan päälauseissa paikka voi jonkin verran vaihdella. Wade (2010: 334) toteaa, että paitsi verbin jäljessä (kuten esimerkissä 381), partikkeli voi sijaita myös verbin edessä:

(382) “Если бы я был Дедом Морозом, я бы заставил людей верить в чудеса”

Šeljakin (Шелякин 2006: 167) tarkentaa, että tavallisin paikka on verbin jäljessä ja että sijaitessaan ennen verbiä бы yleensä on koko lauseen toinen sana.

18.2.1 Funktionaalisen morfologian kannalta

Katsotaan seuraavassa tarkemmin konkreettisia konditionaalin käyttötilanteita.

Yksi tärkeä konditionaalin tehtävä on *toiveen* ilmaiseminen (vrt. suomen “kunpa”/“jospa”-lauseet).

(383) Уезжали бы уже скорей, не *рвали бы* душу!

(384) *Знал бы* ты, каким трудом это всё достаётся, бездельник ты такой

Toiveen ilmaisemiseen liittyy eräs kielenoppijan kannalta kriittinen huomio. Konditionaali nimittäin on pakollinen sivulauseessa aina, kun toive kohdistuu johonkuhun muuhun kuin puhujaan itseensä (Wade 2010: 335; Nikunlassi 2002: 196). Tällöin бы-partikkeli yhdistyy что-konjunktioon:

(385) Ты хочешь, чтобы я этот чёртов компьютер в окно выбросила?

(386) Хочешь, чтобы тебя уважали и любили?

(387) Родители часто требуют, чтобы ребёнок не вставал из-за стола до тех пор, пока не приготовит все уроки.

(388) Он желал, чтобы суд над преступниками происходил с возможной степенью законности и гласности.

Kuten esimerkeistä 385 – 388 havaitaan, tavallisia tällaisissa tilanteissa käytettäviä lievempää tai jyrkempää toivomusta ilmaisevia verbejä ovat *хотеть*, *желать*, *требовать*. Joukko on kuitenkin laajempi kuin vain perusajatus “toivomisesta” antaisi ymmärtää. Myös sanojen *необходимо*, *нужно*, *надо* kanssa käytetään konditionaalia:

(389) Необходимо, чтобы наши партийные организации включились в это дело

(390) Нужно, чтобы голос бизнеса звучал громче, чем он звучал раньше.

(391) Надо, чтобы ребёнок становился самостоятельным.

Wade (2010: 336) listaa myös seuraavat sanat, joiden yhteydessä käytetään vastavalla tavalla konditionaalia:

- важно
- желательно
- лучше
- против

Esimerkiksi:

(392) Но они против того, чтобы иностранным гражданам продавали землю.

(393) Но лучше, чтобы ребёнок сам увидел, что мама/папа не бросают свои чашки.

Huomaa myös että сказать-verbi + konditionaali -yhdistelmä voi ilmaista jonkin toiminnan toivottuutta tai suotavuutta / ylipäättään käskynomaista pyyntöä:

- (394) Я скажу, чтобы Джамал вам позвонил.
 (395) Но потом мама сказала, чтобы я о нём больше не спрашивала.
 (396) Помнишь, ты мне сказала, чтобы я тебя здесь дождал?

Lisäksi konditionaali voidaan yhdistää esimerkiksi verbiin предложить korostamaan, että kyseessä on jonkun tahdon ilmaus (Nikunlassi 2002: 196):

- (397) Верно ли, что на недавней коллегии Минтранса вы предложили, чтобы российские чиновники летали в командировки за рубеж только рейсами российских авиакомпаний?

18.2.2 Kontrastiivisia huomioita

Vaikka sekä suomessa että venäjässä, kuten useimmissa muissa kielissä, on tapaluokka nimeltä konditionaali, se ei tarkoita, että kyseessä olisivat täysin samanlaiset tapaluokat. Seuraavassa joitakin erityisesti suomalaisen kielenoppijan kannalta ongelmallisia eroja.

Ensimmäinen silmiinpistävä ero on, että venäjän konditionaalissa ei ole *aikamuotoja*. Suomessa konditionaalia voidaan käyttää preesensissä ja perfektissä (tulisi / olisi tullut), mutta venäjässä konditionaalin aikamuoto on aina sama. Niinpä seuraava Waden (2010: 333) esimerkki voisi saada kontekstista riippuen kaksi suomennosta: 1. Menisin, jos minut kutsuttaisiin; 2. Olisin mennyt, jos minut olisi kutsuttu.

- (398) Я пошёл бы, если бы меня пригласили.

Toiseksi voidaan karkeasti todeta, että suomessa konditionaalia käytetään ahkerammin kuin venäjässä. Tämä johtuu muun muassa siitä, että suomessa niin kutsutut modaaliset predikaatit (Nikunlassi 2002: 196) kuten tahtoa, luulla, arvella ovat usein konditionaalisia, vaikka periaatteessa ne jo ilmankin ilmaisivat puhujan epävarmuutta ilmaisemastaan asiasta. Venäjässä näissä tapauksissa käytetään kuitenkin tavallisesti indikatiivia. Vertaa seuraavia ParFin-rinnakkaiskorpuksen esimerkkejä. Kyseessä on siis suomenkielisiä alkuperäistekstejä ja niiden venäjännöksiä:

suomenkielinen lähdeteksti	venäjänkielinen kohdeteksti
Miten sinä pärjää, Kaisa? <i>Luulisin</i> , että sinulla on aivan tarpeeksi paineita ilman murhajuttuihin sekaantumistakin?	Как ты, Кайса, со всем справляешься? <i>Думаю</i> , что у тебя достаточно нагрузки и без вмешательства в дело об убийстве?
Luulisitteko kykenevänne pelaamaan sellaisella panoksella, jos tämä tapahtuma olisi kehittynyt sellaisiin mittoihin.	Считаете ли вы себя способным поставить на нее, если дело дойдет до таких масштабов?
Mitä se sieltä haki? — Mitä luulisit?	Что он там забыл? — Как ты думаешь?
Esityksen päätyttyä mies kysyi haluaisinko juoda kahvit	Закончив выступление, он спросил, не хочу ли я выпить кофе,

suomenkielinen lähdeteksti	venäjänkielinen kohdeteksti
Minä haluaisin kernaasti ostaa sen kornetin	Я охотно куплю трубу
Mies ymmärtäisi hyvin sen, että vaimo haluaisi hoitaa heidän kotiaan ja puutarhaansa huolellisemmin.	Он хорошо понимал, что жена хочет более тщательно ухаживать за их домом и садом.

Jos konditionaalilla kuitenkin ilmaistaan selvästi jonkin asiointilan ehdollisuutta eikä vain puhujan epävarmuutta, venäjässäkin konditionaali on tarpeen, kuten seuraavassa käännösesimerkissä:

- Moni tyttö haluaisi pysyä sellaisen miehen luona.
- Многие девушки хотели бы иметь такого мужчину.

19 liikeverbit 1

Venäjän verbijärjestelmästä erottuu omaksi ryhmäkseen eräiden liikkumista ilmaisevien verbien joukko, jota kielenopetuksessa ja tutkimuskirjallisuudessa nimitetään *liikeverbeiksi* (глаголы движения). Liikeverbeiksi ei lueta kaikkia mahdollisia liikkumista ilmaisevia verbejä (ei esimerkiksi ‘двигаться’, ‘путешествовать’, ‘перемещаться’), vaan sellaiset verbit, jotka tuntuvat muodostavan tietynlaisen *parin* toisen vastaavaa liikettä tarkoittavan verbin kanssa. Tällaisen parin muodostavat esimerkiksi verbit *идти* ja *ходить*. Mikä sitten näissä verbeissä on sellaista, että ne jossain mielessä kuuluvat yhteen?

A.V. Isachenko (2003[1965], 310) esittää seuraavan pohdinnan verbeihin *идти* ja *ходить* liittyen ja toteaa, että näistä verbeistä tiedetään:

1. Että molemmat ovat semanttisesti hyvin lähellä toisiaan (merkitsevät muun muassa liikettä kävellessä).
2. Että molemmat ovat imperfektiivisen aspektin verbejä
3. Että kumpikaan ei edusta mitään erityistä teonlaatua
4. Että verbit tuntuvat jollain tavalla muodostavan parin, jota vastaavia voidaan löytää myös tietyillä muilla, kuitenkin tarkkaan rajatuilla verbeillä.
5. Tällaisten verbiparien ryhmä on tiukkaan rajattu ja epäproduktiivinen: Kieleen ei ilmesty uusia vastaavia verbipareja, vaan päinvastoin jotkin olemassaolevista pareista alkavat käytöltään hiipua.
6. Vaikka verbit muodostavat jonkinlaisen parin, ei ole mahdollista sanoa, että toinen verbi olisi johdettu toisesta niin kuin esimerkiksi perfektivaation ja imperfektivaation tapauksissa.

Näiden verbien välinen ero ei ole siis aspektissa, mutta verbit kuitenkin muodostavat jonkin ominaisuuden suhteen parin. Isachenko nimittää tätä erottavaa ominaisuutta termillä *характер действия* (toiminnan luonne).

Mikä sitten on *идти*- ja *ходить*-verbien välinen ero? Voidaan esittää, että *идти*-tyypin verbit *ilmaisevat toiminnan yksisuuntaisena*, mutta *ходить*-tyypin verbit *eivät ota suoraan kantaa siihen, kuinka moneen suuntaan toimintaa suoritetaan*. *Идти*-tyypin verbejä voidaan nimittää *duratiivisiksi* ja *ходить*-tyypin verbejä *iteratiivisiksi* (направленные/ненаправленные глаголы движения).

Katsotaan tähän liittyen esimerkkejä:

(399) Маша идет по тропинке

Esimerkissä 399 kuvataan, kuinka Maša etenee yhteen suuntaan polkua pitkin. Verrataan tätä esimerkkiin 400:

(400) Маша ходит по комнате

Esimerkissä 400 kuvataan, miten Maša kävelee sinne tänne, useisiin suuntiin, huoneessa. Toisaalta esimerkissä 401

(401) Маша *ходит* в школу через парк

kuvataan tarkalleen kaksisuuntaista liikettä (Maša menee kouluun ja tulee koulusta tiettyä reittiä) ja esimerkissä 402 ei puhuta suunnasta sinänsä mitään, vaan ennemminkin kyvystä:

(402) Больной уже *ходит*.

Voidaan siis todeta, että ходить-tyypin verbeillä kysymykseen toiminnan luonteesta ei oteta samalla tavalla kantaa kuin идти-tyypin verbeillä – ne ovat tämän oppositioparin neutraali, tunnusmerkitön osapuoli.

19.1 Liikeverbiparit

Edellä mainittiin, että liikkeen suunnan perusteella paritettavien verbien määrä on rajattu, eikä ryhmään enää tule uusia verbejä. Mitä pareja sitten ylipäättään on olemassa?

Seuraavissa taulukoissa on esitetty merkittävimmät duratiiviset ja iteratiiviset liikeverbit. Taulukoiden kolmanteen sarakkeeseen on merkitty, onko kyseessä transitiivinen (suoran objektin saava) vai intransitiivinen (ilman objektia käytettävä) verbi. Liikeverbit on jaettu kahteen taulukkoon, niin että ensimmäisessä ovat (oletettavasti) tavallisimmin käytetyt verbit, toisessa harvinaisemmat.

19.1.1 Tavallisimpia liikeverbipareja

duratiivinen verbi	iteratiivinen verbi	transitiivisuus
идти	ходить	intransitiivinen
бежать	бегать	intransitiivinen
нести	носить	transitiivinen
вести	водить	transitiivinen
ехать	ездить	intransitiivinen
лететь	летать	intransitiivinen
плыть	плавать	intransitiivinen
везти	возить	transitiivinen

идти-ходить-, бежать-бегать-, нести-носить- ja вести-водить-verbipareja yhdistää kaikkia se, että ne ilmaisevat liikettä ilman kulkuneuvoa (tai itse kulkuneuvon liikettä, mistä jäljempänä tarkemmin), kun taas ехать-ездить-, лететь-летать-, плыть-плавать- ja везти-возить-verbijä yhdistää se, että niillä tavallisesti (joskaan esimerkiksi плыть-

плавать-parilla ei toki aina) ilmaistaan liikettä kulkuneuvolla.

19.2 Harvinaisempia liikeverbipareja

duratiivinen verbi	iteratiivinen verbi	transitiivisuus
лезть	лАзить	intransitiivinen
ползтИ	пОлзать	intransitiivinen
гнать	гонЯть	transitiivinen
катИть	катАть	transitiivinen
тащИть	таскАть	transitiivinen
брестИ	бродИть	intransitiivinen

Vaikka nämä verbit on luokiteltu harvinaisemmiksi kuin edellä mainitut, ovat ne silti käytössä, ja koko venäjän verbikategoriaa tarkasteltaessa kuitenkin verrattain yleisiä. Verbipari брести-бродить yleensä ilmoitetaan yhtenä liikeverbiparina, mutta Isachenko (2003[1965], 313) ei pidä sitä varsinaisena liikeverbiparina, koska verbien merkitykset eroavat toisistaan muutenkin kuin vain liikkeen suunnan kuvaamisen suhteen.

19.3 Huomioita käytöstä

Kieltenoppijan kannalta hankalia ovat yleensä tilanteet, joissa oma äidinkieli kuvaa jonkin ilmiön enemmän tai vähemmän ylimalkaisesti, mutta opiskeltava kieli tekee tarkempia erotteluja. Tätä ongelmaa voi kuvata ongelmaksi *tiheän* ja *harvan* käsiteverkon välillä.

Liikeverbien suhteen suomen käsiteverkon voi hyvin todeta harvaksi verrattuna venäjän vastaavaan: suomessa usein pärjää pelkästään sanoilla “mennä” tai “tulla”, jotka eivät ota kantaa liikkeen suuntaisuuteen tai siihen, tehdäänkö se kulkuneuvolla vai jalan. Tämän vuoksi venäjän järjestelmä, jossa nämä asiat on välttämättä ratkaistava, aiheuttaa suomenkieliselle venäjänopiskelijalle vaikeuksia: suomen lausetta “Milloin sinä tulit” voisi periaatteessa vastata venäjäksi mikä vain esimerkiksi lauseista “Когда ты пришел/приехал/прилетел/приплыл”.

Tässä yhteydessä kannattaa huomata, että suomalainen venäjänopiskelija käyttää helposti *ехать*-verbiä liian usein. Siinä missä suomessa mennään ja tullaan yhtä lailla laivalle, junalla kuin lentokoneella, venäjässä kulkuvälineen tyyppi otetaan yleensä tarkemmin huomioon. Vertaa seuraavia lauseita:

- (403) Для этого они с Дарьей заблаговременно *приплыли* в Нью-Йорк, но не стали останавливаться в отеле, а решили остаться на борту яхты.
(404) Президент России Владимир Путин *прилетел* в Австрию с мирными инициативами
(405) Два месяца назад я *приехал* в Питер с мечтой о лучшей жизни.

Jokainen esimerkkien 403 – 405 lauseista voitaisiin suomentaa käyttämällä tulla- tai saapua-verbejä – suomeksi jopa olisi jokseenkin outoa, jos lauseisiin 403 ja 404 liitettäisiin

erikseen tietoa kulkuneuvosta, jolla ollaan tultu (“He saapuivat laivalla New Yorkiin” tai “Venäjän presidentti saapui lentäen itävaltaan”). Etenkin vesitse tapahtuvan kulkemisen kuvaaminen плыть-verbillä on usein suomenkielisen kannalta odottamatonta.

Toinen kulkuvälineisiin liittyvä tarkennus liikeverbien käytöstä koskee kulkuvälineiden itsensä liikettä. Kun kuvataan maalla liikkuvien kulkuvälineiden liikettä enemmän kuin ihmisten liikkumista kulkuvälineillä, käytetään tavallisesti идти-verbiä, kuten seuraavissa esimerkeissä:

- (406) Поезд шёл через ночной город.
- (407) Поезд идёт, останавливается, долго стоит, снова идёт
- (408) К счастью, машина шла очень медленно
- (409) Автобус шел бесконечно долго, и от остановки надо было еще бесконечно долго идти пешком.

20 Liikeverbit 2

Edellisellä luennolla todettiin, että liikeverbit ovat venäjässä oma ryhmänsä ennen kaikkia sen perusteella, että ne muodostavat pareja liikkeen suuntaisuuden eli toiminnan luonteen perusteella. Ilman prefiksejä käytettäessä niin duratiiviset kuin iteratiivisetkin verbit ovat imperfektiivisen aspektin verbejä ja kuvaavat joko yksisuuntaista liikettä (duratiiviset) tai kaksisuuntaista, useampisuuntaista tai suunnan suhteen määrittelemätöntä liikettä (iteratiiviset).

Tällä luennolla perehdytään siihen, mitä tapahtuu, kun liikeverbit esiintyvät prefiksillisinä muotoina.

20.1 Oikeinkirjoituksesta

Liitettäessä prefiksejä iteratiivisten ja duratiivisten verbien vartaloihin kannattaa muistaa seuraavat tapaukset:

1. Kun идти-verbiin (myös preteritissä) liitetään konsonanttiiin päättyvä prefiksi, prefiksin ja vartalon väliin lisätään o:
 - сойти, обойти, войти, войти jne.
2. Kun ехать-/ездить-verbeihin liitetään konsonanttiiin päättyvä prefiksi, prefiksin ja vartalon väliin lisätään Ъ:
 - съехать, въехать jne.

20.2 Muodostamisesta

Prefiksillisten liikeverbien muodostaminen on monimutkaisempi kysymys kuin miltä ensi katsomalta vaikuttaisi. Ainoa täysin selkeä osa-alue ovat duratiivisten (идти-tyyppi) verbien prefiksilliset johdokset (прийти ym.). Näistä voidaan todeta, että:

1. Prefiksillinen verbi muodostetaan lisäämällä prefiksi duratiivisen verbin vartalon edelle.
2. Tuloksena on perfektiivisen aspektin verbi

Toisin sanoen:

- ехать-verbistä voidaan johtaa perfektiiviset muodot приехать, поехать, въехать, объехать, подъехать ym.

- лететь-verbistä voidaan johtaa perfektiiiset muodot прилететь, полететь, влететь, облететь, подлететь ym.
- ja niin edelleen kaikkien duratiivisten verbien osalta

Hankalammaksi tilanne muuttuu, kun ryhdytään tutkimaan iteratiivisten verbien pohjalta (ainakin näennäisesti) johdettuja muotoja. On nimittäin niin, että käytännössä kaikissa muissa tapauksissa prefiksin lisääminen imperfektiivisen aspektin verbiin tuottaa perfektiiisen aspektin verbin, mutta esimerkiksi verbi приносить onkin *imperfektiivinen*. Tämä häiritsevä huomio on johtanut eräät lingvistikit, etupäässä A.V. Isachenkon (2003[1965]), esittämään melko poikkeuksellisen teorian prefiksillisten liikeverbien muodostuksesta. Laura Janda (2010) esittää oman, hyvin toisenlaisen ratkaisunsa ongelmaan todeten (eittämättä perustellusti) että perinteinen liikeverbi poikkeukselliseksi julistava näkemys on keinotekoinen. Tällä kurssille pyrimme olemaan puuttumatta mainittuun muodostusongelmaan, ja otamme lähestymistavan, josta uskoisin olevan eniten käytännön hyötyä esimerkiksi opetustyössä. Se tarkoittaa jossain määrin pitäytymistä mainittuun ”keinotekoinen poikkeus” -lähestymistapaan.

Oletetaan siis, perinteisten kielioppien tapaan, että

1. Prefiksin liittäminen duratiiviseen liikeverbiin tuottaa perfektiiisen aspektin verbin
2. Prefiksin liittäminen iteratiiviseen liikeverbiin tuottaa imperfektiivisen aspektin verbin.
3. Tiedyt iteratiiviset verbit käyttäytyvät poikkeuksellisella tavalla prefiksillistä muotoa muodostettaessa

20.2.1 Selkeät tapaukset

Suurin osa etenkin tavallisimmista iteratiivisista liikeverbeistä käyttäytyy onneksi hyvin säännönmukaisesti, kun niihin liitetään prefiksi. Tähän säännönmukaiseen ryhmään kuuluvat seuraavat verbit, eikä näiden verbien vartalolle tapahdu mitään prefiksin liittämisen yhteydessä:

iteratiivinen verbi	от-префiksi/i
ходить	отход И ть
носить	относ И ть
водить	отвод И ть
летать	отлет А ть
возить	отвоз И ть
гон Я ть	отгон Я ть
бродить	*отброд И ть

* от-префiksillinen muoto tästä verbistä on ainoastaan hypoteettinen

20.2.2 Painollinen a-suffiksi

Kolme verbiä muodostaa poikkeuksen siinä suhteessa, että paino siirtyy prefiksillisessä muodossa kohti sanan loppua. Lisäksi ездить-verbillä tapahtuu sama ääntenmuutos kuin persoonataivutuksessa:

iteratiivinen verbi	от-prefiksi/i
бЕгать	отбегАть
пОлзать	отползАть
Ездить	отъезжАть

20.2.3 Muodostuksen pohjana prefiksillinen duratiivinen verbi

Lopuksi voidaan erottaa neljä tapausta, joissa ainakin *vaikuttaisi* siltä, että imperfektiivisen aspektin muoto ei itse asiassa ole muodostettu prefiksillä iteratiivisesta prefiksittömästä verbistä vaan ennemminkin *suffiksilla duratiivisesta prefiksillisestä* verbistä.

iteratiivinen verbi	от-prefiksi/i
плАвать	отплывать
катАть	откатывать
лАзить	отлезАть
таскАть	оттаскивать

Toisin sanoen, samalla tapaa kuin verbi перечитывать on muodostettu suffiksilla verbistä перечитать, verbi отплывать ainakin vaikuttaa muodostetun suffiksilla verbistä отплыть. Vertailun vuoksi seuraavassa on esitetty rinnakkain prefiksilliset duratiivisesta liikeverbistä muodostetut muodot ja tämän ryhmän imperfektiiviset muodot:

iteratiivinen verbi	от-prefiksi/i
отплыть	отплывАть
откатить	откАтывать
отлезть	отлезАть
оттащить	оттаскивать

20.2.4 Vielä yksi

Tilanne ei vieläkään ole täysin tyydyttävästi selitetty. Asiaan vaikuttavat vielä *liikeverbien teonlaadut*, joita käsitellään luennon lopuksi.

20.3 Prefiksillisten verbien välinen ero aspektuaalisena erona

Идти- ja ходить-verbien välinen ero, kuten jo monesti todettua, on peräisin näiden verbien eri tavasta kuvata liikkeen suuntaa. Jos verrataan esimerkiksi проходить- ja пройти-verbejä, tilanne on kuitenkin toinen: *ero muuttuu tavallisesti aspektuaaliseksi*.

Tätä huomiota on syytä tutkia tarkemmin. Verbien пройти/проходить, пробежать/пробегать, пролететь/пролетать välillä ei siis tämän väitteen mukaan olekaan edellä käsiteltyä eroa liikkeen suunnassa vaan ero on muuttunut aspektuaaliseksi eroiksi imperfektiivisen (проходить) ja perfektiivisen (пройти) verbin välillä. Tutkitaan tätä vertaamalla seuraavia lauseita:

- (410) Папа ходил в магазин
- (411) Папа шёл в магазин
- (412) Папа проходил мимо магазина
- (413) Папа прошёл мимо магазина

Lauseessa 410 iteratiivinen verbi ilmaisee liikettä kahteen suuntaan, lauseessa 411 duraatiivinen verbi ilmaisee liikkeen yksisuuntaisena. Lauseiden 412 ja 413 välinen ero kuitenkin on nimenomaan aspektuaalinen: lauseessa 412 проходить kuvaa toiminnan sisäisesti rajaamattomana, niin että lauseen isä kuvataan kulkemassa juuri kaupan ohitse; lauseessa 413 прошёл kuvaa toiminnan sisäisesti rajattuna, niin että kauppa on jo ohitettu. Samoin esimerkeissä 414 on verbi приезжать eikä verbiä приехать puhtaasti aspektuaalisista syistä: perfektiivinen aspekti viittaisi yhteen konkreettiseen faktaan, joten частоadverbin kanssa on käytettävä imperfektiivista aspektia.

- (414) Я часто приезжаю в университет на автобусе

Ajattele tässä yhteydessä taannoista esimerkkiämme 273, jonka toista tässä esimerkkinä 415

- (415) – Папа вчера приезжал.

Esimerkissä 415 toki on tapahtunut liike kahteen suuntaan, mutta ennemmin kuin liikkeen suunnasta, tässä on kyse *toiminnan mitätöitymisestä* – samalla tapaan kuin lauseissa “кто брал со стола фломастер”, “вы не открывали окно” jne. Приехать-verbien käyttö toisi puolestaan tulkinnan siitä, että isä on käymässä tälläkin hetkellä perfektiivisyytensä vuoksi, ei niinkään liittyen liikkeen suuntaan.

Nikunlassi (2002: 187) kuitenkin huomauttaa, että tietyillä liikeverbeillä on rajoituksia siinä, mitä kaikkia aspektuaalisia merkityksiä ne voivat ilmaista. Esimerkiksi приходит-verbistä ei voi Nikunlassin mukaan käyttää lauseessa “*Смотри, брат приходит”, vaan on turvauduttava prefiksittömään идти-verbiin.

20.4 Prefiksit ja merkitykset

Seuraavassa on kuvattu lyhyesti eri prefiksien tavallisesti mukanaan tuomat merkitykset.

20.4.1 По

По-prefiksi on poikkeuksellinen kaikkiin muihin nähden, sillä se ei toimi säännönmukaisesti siten, että sen liittäminen duratiiviseen verbiin muodostaisi perfektiiivisen aspektin verbin ja liittäminen iteratiiviseen verbiin puolestaan tälle aspektiparin. Yksinkertaistaen voidaan sanoa, että по-prefiksi voidaan liittää vain duratiiviseen verbiin (пойти, muttei походить, ellei kyse ole *delimitatiivisesta teonlaadusta, kuten jäljempänä selitetään*). Näin muodostettavat verbit ovat liikkeen alkamista tai laveammin ilmaistuna lähtöä merkitseviä perfektiiivisen aspektin verbejä, joilla ei ole aspektipareja:

(416) Миша побежал.

(417) Как ты еще здесь? – Не волнуйся, скоро пойду.

Perfektiiivisen aspektin voimassa olevaa tulosta korostava luonne näkyy seuraavissa esimerkeissä:

(418) Он пошел на работу

(419) Маша понесла книгу в библиотеку.

Toisin kuin muilla prefikseillä, joilla itsellään on jokin suuntaan liittyvä merkitys (pois, kohti, loitommas, taakse ym.), *no* ei kanna suuntaan liittyviä merkityksiä, vaan sen tuoma muutos verbiin liittyy alkamisen merkitykseen ja perfektiiiviseen aspektiin. Sekä esimerkissä 418 että 419 lauseen subjektin on puhehetkellä poissa – joko töissä tai kirjastossa. Huomaa, että по saattaa tähän liittyen merkitä myös liikkeen laadun muuttumista (Wade 2010: 355):

(420) Сначала мы шли медленно, но потом пошли быстрее.

20.4.2 У

- liike pois, pidemmäksi aikaa / kauemmaksi

(421) Он был единственным сыном в семье, были еще две старшие сестры, которые *уехали* из России в 1918–1919 годах

(422) Брат уходит на работу через 15 минут

20.4.3 Вы

- liikkuu sisältä ulos
- ylittää kahden tilan välinen raja ja jättää raja taakseen
- ilmaisee myös lähtöpistettä, etenkin lähtöajan yhteydessä
- poistua hetkeksi

(423) Затем мы *вылетели* из Соединенных Штатов и прибыли в Японию

(424) Естественно, если вы впервые *выехали* за пределы Родины, то основной проблемой для вас наверняка является вопрос проживания на отдыхе

(425) *Вышел* на минуту протереть лобовое стекло и в мгновение лишился сумки, которая лежала на заднем сиденье

20.4.4 При

- Tulla jonnekin, ilmestyä jonnekin

(426) Олег приехал в Питер

20.4.5 За

- Poiketa varsinaiselta reitiltä ja tulla / päätyä jonnekin vähäksi aikaa

Huomaa käyttö myös puhuttaessa internetissä liikkumisesta:

(427) Уважаемый посетитель, Вы *зашли* на сайт как незарегистрированный пользователь

- Päätyä jonnekin kauas, jonkin rajan taakse

(428) Предположительно, он *заплыл* в подводную пещеру Ко Роо и не смог выбрать. . .

- Muu negatiivinen seuraus

20.4.6 Под

- lähestyä jotakin

(429) Гарри *подбежал* к окну, игнорируя пораженные вопли Флитвика

20.4.7 В

- liikkua/liikuttaa sisälle
- ylittää kahden tilan välinen raja

(430) На жарком африканском солнышке сохло все это моментально. И земляная насыпь перед пирамидой, чтобы *втаскивать* туда каменные блоки, была не нужна

(431) Да так сильно, что бур просто *влетел* в зону аномально высокого пластового давления.

20.4.8 Про

- ohittaa / jättää taakseen
- mennä sisään ja edetä peremmälle jossakin tilassa tai ensin edetä ja sitten astua sisälle
- kulkea suoraviivainen reitti

(432) Мы *прошли* в отдел новых поступлений, и девушка принесла мне женскую сумку Gianfranco Sisti

(433) Они *прошли* в дом через большую каменную террасу

20.4.9 Пере

- liikkua jonkin puolelta toiselle
- vaihtaa (asuin-)paikkaa

(434) ... он и есть тот самый мостик, через который русские антикоммунисты *пербежали* из Европы в Аргентину в 1947г.

20.4.10 От

- loitota pieni etäisyys / vähäksi aikaa
- Toimittaa jokin sinne, minne se kuuluu / toimittaa joksikin aikaa / (palauttaa) /

(435) Несколько парней почти сразу отбежали в сторону

(436) Утром мать отвела дочку в детский сад

(437) По просьбе Генри я отвез рукопись ему

20.4.11 до

- saavuttaa jokin raja
- matkan luonnehdinta

(438) За 40 вас довезут до аэропорта

(439) Как вы доехали?

20.4.12 о

- liikkua ympäri
- käydä useissa paikoissa

(440) Он *обежал* поляну и бросился вон, а за ним - вся стая

(441) я *объехал* США вдоль и поперек и такого не видел

20.4.13 с

- laskeutua
- kerääntyä yhteen paikkaan

(442) Лыжник *съехал* с горы

(443) В Московской консерватории 23 октября *сошлись* Восток и Запад.

20.4.14 Раз

- hajaantua eri suuntiin

(444) Милиция поговорила с ребятами, они *разошлись* и, собственно, ничего не произошло.

20.4.15 Вэ

- nousta ylös

(445) Они уже *взошли* на вершину холма, от остальной компании их скрывала полуразрушенная стена

(446) Солнце уже *взошло*.

20.5 Liikeverbien teonlaadut

Edellä aspektiaiheisten luentojen lopuksi puhuttiin nopeasti *teonlaatu*jen (способы действия) käsitteestä. Teonlaadut ovat selitysvoimainen termi myös eräitä prefiksillisiä liikeverbejä tutkittaessa, tarkemmin sanottuna verbejä, jotka on muodostettu pääasiassa iteratiivisista (ходить-tyyppi) liikeverbeistä.

Muistatko aspektiluennon yhteydestä verbejä tyyppiä *поработать, посидеть, покурить*? Nämähän ilmaisivat tekemistä jonkin tietyn, rajatun ajan: *После обеда мы посидели в гостиной*. Samalla tapaa iteratiivisista liikeverbeistä voidaan muodostaa tällaisia *delimitatiivista teonlaatu*a (ограничительный способ действия) edustavia perfektivisen aspektin verbejä:

(447) И у меня еще один вопрос: если просто *поплавать* в бассейне, то это платно или бесплатно?

(448) Приехали в Хельсинки, *поездили* по городу на автобусе, побывали в соборе в скале, а потом поехали в аквапарк.

(449) Поскольку жизнь в квартире для растущих детей ограничивает их. Им нужен простор, где побегать.

On tärkeä huomata että verbit *пойти* ja *походить* eivät ole aspektipareja, vaan походить on aspektipariton delimitatiivinen verbi, joka merkitsee 'kävellä vähän aikaa'. Verbien пойти, поехать, полететь sekä muiden по-etiiliitteisten duratiivisista verbeistä muodostettujen verbien voi puolestaan nähdä edustavan inkoatiivista (начинательный) teonlaatu, eli niiden tehtävä on ilmaista liikkeen *alkamista* (vrt. alkamista ilmaisevat засмеяться, заплакать jne.).

Liikeverbeistä voidaan muodostaa myös muita teonlaatuja, kuten perduratiivinen (продолжительный):

(450) Вы можете много лет *проездить* на мощных автомобилях и ни разу в жизни не надавить педаль газа до пола.

Ehkä kaikkein oleellisin iteratiivisista liikeverbeistä muodostettava teonlaatu on kuitenkin momentaaninen (одноактный) teonlaatu, joka liikeverbien tapauksessa muodostetaan liittämällä c-prefiksi iteratiivisen verbin vartaloon. Liikeverbien tapauksessa merkitykseksi muodostuu 'jonnekin poikkeaminen', usein jonkin päämäärän – haettavan tavaran – tähden tai 'jossain käyminen kerran'.

(451) Сегодня *свездила* в тренажерку и поехала к Серёже.

- (452) Купил два конверта и написал Лёхе Матвееву, чтобы *сходил* к деду моему и объяснил ему всё.
- (453) Ну, я *сбежал* в видеосалон, быстренько просмотрел пару боевиков, возвращаюсь, а их нет.
- (454) Затем *сходил* в сарай за топором и быстро нарубил щепы.
- (455) Однажды инженер Иванов решил *сходить* за кефиром.
- (456) Вокруг лес. Есть возможность *сходить* за грибами.

Huomaa, että teonlaatujen muodostaminen iteratiivisista liikeverbeistä tapahtuu eri tavalla kuin ”tavallisten” perfektiiivisten liikeverbien. Teonlaatujen tapauksessa iteratiivisen verbin vartalolle ei tapahdu mitään – edes paino ei liiku. Ajattele esimerkin 451 verbiä *сездуть*. Muodostettaessa tavallisia perfektiiivisen aspektin liikeverbiä käytetään *езжать*-vartaloon perustuvia muotoja kuten *поезжать*, *отвезжать* ym. Teonlaatuja muodostettaessa lähtökohtana on kuitenkin muuttumaton iteratiivisen verbin vartalo. Tämän takia myös esimerkissä 447 verbi on *поплавать*, vaikka muuten prefiksilliset muodot плавать-verbin tapauksessa ovat tyyppiä *подплывать*, *отплывать* jne. Huomaa myös, että бегать-verbin teonlaaduissa paino pysyy e-vokaalilla (дети поБегали на улице), mutta tavallisissa prefiksillisissä muodoissa paino liikkuu viimeiselle tavulle (спортсмены пробегАли мимо стадиона).

S-etuliitteiset momentaaniset liikeverbit ovat merkitykseltään lähellä etuliitteettömiä iteratiivisia liikeverbejä. Äkkiseltään esimerkiksi lauseilla 457 ja 458 ei juuri ole eroa:

- (457) Я ездил в Петербург
- (458) Я съездил в Петербург

Ero voidaan kuitenkin nähdä siinä, että perfektiiiviselle aspektille tyypillisesti esimerkiksi 458 painottaa tuloksen voimassa oloa, eli tässä tapauksessa sitä, että matka onnistuttiin tekemään ja on ikään kuin vähemmän neutraali, kun taas esimerkki 457 ainoastaan toteaa, että tällainen matka tuli tehtyä. G.K. Skvortsova (2003) kuvaa eroa liikeverbi-harjoituskirjassaan seuraavilla selittävillä lauseilla:

- (459) Я ездил в Петербург = Я был в Петербурге
- (460) Я съездил в Петербург = Мне удалось побывать в Петербурге

Huomaa vielä, että koska c-prefiksi tuottaa myös merkityksen ’liikkua jostakin alas’, syntyy edellä ensimmäiseen muodostysryhmään lueteltujen tavallisimpien verbien (сходить, сносить ym.) kohdalla homonymisiä muotoja, joiden kohdalla vain konteksti kertoo, onko kyse momentaanisesta teonlaadusta vai alaspäin vievän liikkeen merkityksestä.

21 Gerundit ja adverbis

- Takaisin sivun ylälaitaan
- Tutki luentokalvoja
- Tutki tuntitehtäviä

Luennoilla 22 ja 23 perehdytään vielä yhteen verbimuotoon, gerundeihin (деепричастия). Kyseessä ei ole enää kieliopillinen kategoria, vaan oma verbimuotonsa, joka ilmaisee tiettyjä kieliopillisia kategorioita, kuten aspektia. Lisäksi tarkastellaan adverbien muodostamista venäjässä sekä joitakin adverbien funktioita.

21.1 Gerundit ja niiden muodostus

Nimityksellä gerundi tarkoitetaan venäjästä puhuttaessa adverbimaisia verbimuotoja, joita tavallisesti käytetään korvaamaan sivulauseita. Академическая грамматика (Шведова 1980: 669) määrittelee termin *деепричастие* seuraavasti:

атрибутивная форма глагола, в которой совмещаются значения двух частей речи: глагола и наречия, т. е. значения действия и обстоятельственно--определятельное: бежал, подпрыгивая. вышел, хлопнув дверью.

Suomessa vastaavia nominaalimuotoja ovat niin kutsutut toisen infinitiivin (e-infinitiivi) muodot kuten *hyppienA*, *juosten** ja partisiippirakenteet kuten *juostuaanA*, *hypittyään** (Hakulinen et al. 2004: §120).

Venäjän gerundeja on kahta tyyppiä: imperfektiivisen aspektin gerundeja (деепричастия несовершенного вида) ja perfektiivisen aspektin gerundeja (деепричастия совершенного вида). Tarkastellaan seuraavassa kummankin muodostusta Nikunlassin (2002: 158) esityksen pohjalta.

21.1.1 Imperfektiivisen aspektin gerundi

Imperfektiivisen aspektin gerundin (jäljempänä i-gerundi) muodostamisen lähtökohtana on verbin *presensvartalo*. Gerundin tunnus on /a/ ja perustapauksessa se vain liitetään konjugaatiosta riippumatta suoraan presensvartalon perään. Mikäli vartalo päättyy liudentumattomaan konsonanttiin (kuten нести-verbillä), konsonantti vaihtuu liudentu-neeksi (Nikunlassi 2002: 158).

verbi	preesensvartalo	gerundi	kirjoitusasu
играть	играj	/играj/a	играя
думать	думаj	/думаj/a	думая
глядеть	гл'ад'	/гл'ад'/a	глядя
ходить	ход'	/ход'/a	ходя
нести	нес	/нес'/a	неся

Kuten olemme monesti aiemmin havainneet, давать-tyypin verbit käyttäytyvät poikkeuksellisesti siinä mielessä, että ва-suffiksi ei putoa pois gerundia muodostettaessa:

verbi	preesensvartalo	gerundi	kirjoitusasu
давать	даj	/да/ва/j/a	давая

Voidaan siis todeta, että i-gerundin muodostaminen on yksinkertaista. Hankaluutena näihin muotoihin liittyen on usein tietää, *voidaanko i-gerundia ylipäätään muodostaa juuri tästä verbistä*.

Luonnollisesti ensimmäinen edellytys muodostamiselle on, että kyseessä on *imperfektiivistä* aspektia edustava verbi: i-gerundia ei voi siis muodostaa esimerkiksi verbistä проходить. Kaikki imperfektiivisetkään verbit eivät kuitenkaan kelpaa, vaan muodostuksessa on lisäksi seuraavat rajoitukset:

1. Edellä ensimmäisen konjugaation neljänneksi alaryhmäksi nimitettyyn luokkaan kuuluvista ш-/ж-/щ-äänteisiin preesensvartalossaan päättyvistä verbeistä i-gerundia ei muodosteta. Toisin sanoen verbeistä писать, двигать, искать ym.
2. I-gerundia ei muodosteta ylipäätään, jos verbin preesensvartalo päättyy konsonantteihin к tai г.
3. I-gerundia ei muodosteta, jos preesensvartalossa on н-suffiksi kuten verbeillä мокнуть, сохнуть ym.
4. Lisäksi verbit, joiden preesensvartalossa ei ylipäätään ole vokaaleja, eivät saa I-gerundin muotoa (vrt. рвать, пить)

Wade (2010: 388) huomauttaa, että tapauksissa, joissa verbistä ei voida muodostaa i-gerundia, gerundi usein tehdään käyttämällä pohjana jotakin synonyymistä verbiä. Näin ollen vaikka хотеть-verbillä ei ole gerundia, voidaan vastaaja merkitys ilmaista желать-verbin gerundilla (желая), ja vaikka мочь-verbillä ei ole gerundia, voidaan vastaava merkitys ilmaista rakenteella 'будучи в состоянии'.

21.1.2 Perfektiivisen aspektin gerundi

Perfektiivisen aspektin gerundin (jatkossa p-gerundi) muodostus on jonkin verran i-gerundin muodostusta mutkikkaampaa. Ensinnäkin, siinä missä i-gerundin muodostukseen käytetään vain yhtä mahdollista affiksia (/a/), on p-gerundin muodostamisessa käytössä neljä: /в/, /вши/, /ши/ ja /а/. Muodostus tapahtuu **infinitiivivartalosta** seuraavasti:

Jos infinitiivivartalo päättyy vokaaliin

Ensimmäisessä tapauksessa p-gerundi muodostetaan lisäämällä infinitiivivartaloon /в/-tunnus:

verbi	infinitiivivartalo	gerundi	kirjoitusasu
помыть	/помы/	/помы/в/	помыв
собрать	/собра/	/собра/в/	собрав
заметить	/замет'и/	/замет'и/в/	заметив
сказать	/сказа/	/сказа/в/	сказав
подарить	/подар'и/	/подар'и/в/	подарив
умереть ¹	/умере/	/умере/в/	умерев

/в/-pääte koskee myös сть-päätteisiä verbejä, vaikka edellä niiden infinitiivi- vartalo onkin todettu yhteneväksi preesensvartalon kanssa: упасть - упав.

Jos verbiin kuuluu ся-postfiksi, p-gerundin tunnuksena on в:n sijasta /вши/. Koska vokaalin jälkeen ся on aina muodossa съ, nämä gerundimuodot päättyvät /вши/съ/.

verbi	infinitiivivartalo	gerundi	kirjoitusasu
помыться	/помы/	/помы/вши/съ/	помывшись
собраться	/собра/	/собра/вши/съ/	сбравшись

Jos vartalo päättyy konsonanttiin

Toisen ryhmän muodostavat verbit, joiden infinitiivivartalo päättyy konsonanttiin. Tällöin p-gerundi muodostetaan lisäämällä jompikumpi affikseista /ши/ tai /а/. Näiden suffiksien käytössä on jonkin verran horjuntaa ja myös tapauksia, joissa molempia käytetään. Pääpiirteissään voidaan sanoa, että /ши/-suffiksia käytetään чь- ja зчь-päättävissä infinitiiveissä (huomaa, että nämä ovat usein tapauksia, joissa i-gerundia ei käytännössä muodosteta) ja /а/-suffiksia сти- ja сть-päättävissä infinitiiveissä (sekä идти-verbistä).

сти- ja сть-päättävien verbien infinitiivivartalon määrittely lienee hyvä kerrata (ks. Nikunlassi 2002: 137):

Jos

- infinitiivimuoto päättyy ч-konsonanttiin (печь, лечь, течь, мочь jne.) **ТАИ**
- verbin infinitiivimuoto loppuu -сти tai -сть ja preesensvartalossa с-konsonanttia vastaa д- tai т-konsonantti (вести-ведут, упасть-упадут, цвести-цветут jne.)

infinitiivivartalo ja preesensvartalo ovat samoja: печь-verbillä siis *пек*, вести-verbillä *вед* ja niin edelleen.

¹verbeillä, joihin sisälty ну-suffiksi tai е-äänneyhtymä, esiintyy rinnakkaismuotoja, jotka on muodostettu ши-suffiksilla: умереть: умерев/умерши; промокнуть: промокнув/промокши (Nikunlassi 2002: 159)

verbi	infinitiivivartalo	gerundi	kirjoitusasu
испечь	/испек/	/испёк/ши/	испёкши
залезть	/залез/	/залез/ши/	залезши
пройти	/пройд'/	/пройд'/а/	пройдя
унести	/унес/	/унес'/а/	унеся
увезти	/увез/	/увез'/а/	увезя
изобрести	/изобрет/	/изобрет'/а/	изобретя

Poikkeuksen muodostavat verbit упасть ja сесть, joiden gerundit ovat *упав* ja *сев*.

Kaiken kaikkiaan nyrkkisääntönä voi ajatella, että liikeverbeillä muodot ovat suurimaksi osaksi /a/-päätteisiä.

21.2 Gerundien käyttö

Gerundit kuuluvat pääasiassa kirjoitettuun asiatyyliin ja ovat siis puhekielessä harvinaisia. Kirjoitettaessa kannattaa muistaa oikeinkirjoitussääntö, jonka mukaan gerundimuotoja edeltää aina pilkku. Kuten edellä mainittiin, gerundeja käytetään pääasiassa korvaamaan sivulauseita. Koska ne ovat luonteeltaan adverbimaisia, niitä voidaan käyttää myös ylipäättään kuvaamaan toiminnan tapaa. Seuraavassa ensin muutama korpusesimerkki imperfektiivisen aspektin gerundeista:

- (461) Датчане довели бутерброды до художественного совершенства, *нагружая* на ржаной хлеб сочетание креветок, горчицы и клубники, да ещё *настаивая* на том, что это вкусно
- (462) Иванов подал заявление в суд, *требуя* ограничить Сафронову в родительских правах
- (463) А вопрос это немаловажный, *учитывая* постоянную занятость игрока «Зенита».
- (464) *Глядя* на снимок, в данном случае, на селфи, человек сразу формирует первое впечатление об объекте

Esimerkissä 461 gerundimuoto *нагружая* kuvaa toiminnan tapaa: sitä, miten voileipien vieminen kohti taiteellista täydellisyyttä on tapahtunut; toinen gerundi *настаивая* kuvaa toimintaa, joka tapahtuu edellisen toiminnan ohella: tanskalaiset paitsi ahtavat leivän päälle katkarapuja, myös väittävät että lopputulos on maukas. Esimerkissä 462 puolestaan gerundin *требуя* käyttö on jossain määrin vähemmän suoraviivaista: Ivanov on tehnyt anomuksen, *jossa* vaatii vanhempainoikeuksien rajoittamista. Huomaa siis, että suomentaminen e-infinitiivi rakenteella saattaa usein johtaa kömpelyyksiin suomessa (Jätti hakemuksen vaatien Safronovin oikeuksien rajoittamista = jättäessään hakemusta samalla vaati).

Katsotaan vielä esimerkkejä perfektiivisen aspektin gerundeista:

- (465) *Сделав* несколько кругов, летчик принял решение садиться на воду.
- (466) *Придя* в себя, артист признался, что все было именно так, как описала Ванга

- (467) А в этом году собрали целый букет из наград, *завоевав* три золотых и одну серебряную медаль

Esimerkeistä 465–467 käy selvästi ilmi, että p-gerundiin liittyy perfektivisen aspektin luonteen mukaisesti ajatus toimintojen peräkkäisyydestä ja kokonaisuudesta. Esimerkissä 465 lentäjä on ensin tehnyt muutaman kierroksen ja sen jälkeen tehnyt päätöksen. Esimerkissä 466 artisti on ensin palannut tolkkuihinsa ja sitten tunnustanut. Esimerkissä 467 palkintoja on kertynyt sitä kautta, että ensin on voitettu kolme kulta- ja yksi hopeamitali.

Gerundit siis ilmaisevat muun muassa toiminnan tapaa, varsinaisen toiminnan ohessa tapahtunutta toimintaa ja peräkkäisiä toimintoja. Useimmiten nämä muodot olisi mahdollista korvata tavallisilla verbin indikatiivimuodoilla (они нагруживают... в котором он требует... если учитываем.. Когда глядишь...)

Huomaa, että gerundit ovat kuitenkin puhekielessäkin yleisiä monissa fraaseissa ja sanonnoissa, kuten seuraavissa говорить-verbiin liittyvissä:

- (468) *Иначе говоря*, вопросы информационной борьбы становятся предметом глобального военно-политического планирования
(469) *Короче говоря*, негатив стал запредельным.
(470) Очень любопытный и, *мягко говоря*, странный, случай имел место в Краснодарском крае

Jotkin gerundimuodot ovat leksikaalistuneet ja muuttuneet adverbiksi:

- (471) Несмотря на то что тебе было уже двадцать три...
(472) И да, и нет. *Смотря как* понимать это слово.

21.3 Adverbeista

Kurssin viimeisenä aiheena ennen kertausta käsitellään vielä lyhyesti muutamaa adverbihin (наречия) liittyvää huomiota.

Adverbit ovat tietystä mielessä eräänlainen sanaluokkajaottelun roskakori: adverbiksi luetellaan karkeasti ottaen ne sanat, jotka eivät ole substantiiveja, verbejä, adjektiiveja, pronomineja jne. Useimmiten adverbit ilmaisevat tapaa (медленно), paikkaa (далеко) tai aikaa (завтра).

Mitä voidaan sanoa adverbien muodostamisesta? Luonnollisesti sellaisten sanojen kuin *завтра, тогда, там* ym. kohdalla muodostuksesta puhumisella on vain kielihistoriallista merkitystä. Nykykielen kannalta nämä muodot on vain otettava annettuina, yhtenä morfeemina. Lisäksi edellä oli puhetta siitä, että esimerkiksi ajanilmaukset *утром вечером*, ja muut vastaavat ovat nykykielen kannalta yhdestä morfeemista koostuvia adverbeja. On kuitenkin myös iso joukko adverbeja, jotka koostuvat ainakin kahdesta morfeemista, ja joiden muodostamisesta on siis mielekästä puhua tarkemmin.

21.3.1 Adjektiiveista muodostetut adverbit

Jos ajatellaan adverbeja tyyppiä *скучно*, *странно* ja *медленно*, voidaan todeta, että ne ainakin näyttävät itse asiassa adjektiivien lyhyiltä neutrimuodoilta. Nikunlassin mukaan (2002: 128) tämä onkin uskottava teoria ajatellen sitä, että juuri yksikkö ja neutri ovat luku- ja suvukategorian oletusarvoja, joita käytetään, kun mikään lauseessa ei erityisesti ohjaa käyttämään jotakin tiettyä sukua tai lukua. Oli asia todellisuudessa miten vain, tämän tyyppin adverbeista voidaan vähintäänkin todeta, että ne on *muodostettu* liittämällä neutrimuodonkin ilmaisema morfeemi /o/ tai /e/ adjektiivin vartaloon. Wade (2010: 396) tosin huomauttaa, että paino saattaa vaihtua riippuen siitä, onko muotoa käytetty predikatiivina vai adverbina: *он больно скучает по тебе*, mutta *это животное больно*.

Mainittujen adjektiiveista muodostettavien adverbien kohdalla kannattaa pitää mielessä, että jos adjektiivilla on liudentunut pääte (искренний, крайний, внешний), adverbimuoto on, kuten lyhyt neutrimuotokin, **kirjoitusasussaan** e-päätteinen: *крайне*, *искренне*, *внешне* lukuunottamatta liudentumattoman päätteen sisältäviä sanoja *давно*, *один* ja *рано*. Adjektiiveista muodostettavien adverbien joukossa oma erityistapauksensa ovat -ский tai -цкий-päättyvät sanat (исторический, классический, братский), joista adverbit muodostetaan pelkällä /и/-suffiksilla: исторически, классически, братски. Po-alkuisia muotoja näistä sanoista voidaan käyttää, kun sanalla viitataan ominaisuuteen, joka kuuluu *jollekin elolliselle olennolle* tai joukolle olentoja. Suurin tällaisten sanojen luokka ovat kansallisuuteen viittaavat по-русски, по-фински, по-шведски jne. Oma lukunsa ovat vielä sanat, joilla ei ole varsinaista o-päätteistä adverbimuotoa mutta joilla voidaan ilmaista tapaa yhdistämällä niiden datiiivimuoto ja по-prefiksi: по-другому, по-настоящему.

21.3.2 Muihin kuin adjektiiveihin pohjaavat

Wade (mts) huomauttaa, että tapaa ilmaisevia adverbeja muodostetaan paitsi adjektiivien, myös useiden partisiippien pohjalta samalla periaatteella kuin adjektiiveista: угрожающий – угрожающе, обоснованный – обосновано jne. Toisaalta – kuten jo утром-tyyppisten muotojen osalta huomattiin – muodostuksen pohjana voivat olla myös substantiivit. Jo mainittujen muotojen lisäksi tällaisina voidaan pitää esimerkiksi sanoja *даром* (‘ilmaiseksi, turhaan’) ja *шёномом*.

Paitsi instrumentaali- ja muotojen pohjalta, adverbeja on historiallisesti katsoen muodostunut myös prepositio + substantiivi -yhdistelmistä. Tällaisia ovat muun muassa sanat *вслух* (‘ääneen’), *наоборот*, *издали*, *вдали*, *сверху*, *поблизости*, *вместе*, *справа/слева*, *снаружи* ja *внутри*.

21.4 Adverbeistä funktionaalisen morfologian kannalta

Adverbeja käytetään määrittämään joko koko lausetta (Летом мы много купались), verbiä (странно выглядит), adjektiivia (безумно интересный) tai toista adverbia (безумно ужасно). Toisaalta on myös tapauksia, joissa adverbiksi itse on ikään kuin verbin paikal-

la. Näissä niin kutsutun *predikatiiviadverbin* sisältämissä lauseissa on datiiivuotoinen subjekti: мне скучно/интересно/хорошо.

Kirjallisuutta

Bondarko, A.V. 2005. *Теория Морфологических Категорий И Аспектологические Исследования*. Moskova: Jazyki slavjanskoj kultury.

Hakulinen, Auli, Maria Vilkkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen, and Irja Alho. 2004. "Iso Suomen Kielioppi. Verkkoversio." Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://scripta.kotus.fi/visk>.

Janda, Laura. 2010. "Perfectives from Indeterminate Motion Verbs in Russian." *New Approaches to Slavic Verbs of Motion*. Amsterdam: John Benjamins, 125–39.

King, Tracy Holloway. 1995. *Configuring Topic and Focus in Russian*. Stanford: CSLI Publications.

Klein, Wolfgang. (1994) 1999. *Time in Language*. London: Routledge.

Koivisto, Vesa. 2013. *Suomen Sanojen Rakenne*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Leinonen, Marja. 1985. *Impersonal Sentences in Finnish and Russian*. Slavica Helsingensia 3. Hki: University of Helsinki.

Mustajoki, Arto, and Михаил Вячеславович Копотев. 2005. "Лодку Унесло Ветром: Условия И Контексты Употребления Русской 'Стихийной' Конструкции (Лодку Унесло Ветром: The Conditions and Contexts of Use of the Russian 'Elemental' Construction)." *Russian Linguistics* 29 (1). JSTOR: 1–38. http://www.helsinki.fi/~mustajok/pdf/Lodku_uneslo_vetrom.pdf.

Nikunlassi, Ahti. 2002. *Johdatus Venäjän Kieleen Ja Sen Tutkimukseen*. Helsinki: Finn Lectura.

Partee, Barbara, and Vladimir Borschev. 2006. "The Genitive of Negation in Russian: Multiple Perspectives on a Multi-Faceted Problem." In *First Annual Meeting of the Slavic Linguistics Society, Bloomington, IN, September*. http://people.umass.edu/partee/docs/SLS06_handout.pdf.

Peteghem, Marleen Van, and Katia Paykin. 2013. "The Russian Genitive Within the NP and the VP." In *The Genitive*, edited by Anne Carlier and Jean-Christophe Verstraete. Vol. 5. John Benjamins Publishing.

- Rassudova, O.P. 1984. *Aspectual Usage in Modern Russian*. Moskova: Russky Yazyk.
- Trakymaite, Ringaile. 2004. “Падежная Система Современного Русского Языка.” Lund university. <https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/3810042>.
- Vanhala-Aniszewski, Marjatta. 1992. “Функции Пассива В Русском И Финском Языках (= Studia Philologica Jyväskyläensia 25).” *Jyväskylä: University of Jyväskylä*.
- Wade, Terence. 2010. *A Comprehensive Russian Grammar*. Vol. 8. John Wiley & Sons.
- Zolotova, G. A., N. K. Onipenko, and M. U. Sidorova. 2004. *Kommunikativnaja Grammatika Russkogo Jazyka*. Moskva: RAN.
- Исаченко, Александр. 2003[1965]. *Грамматический Строй Русского Языка В Сопоставлении С Словацким. Морфология. Часть 1, 2*. Москва: Языки славянской культуры. <https://www.litres.ru/a-v-isachenko/grammaticheskiy-stroy-russkogo-yazyka-v-sopostavlenii-s-slo>
- Касаткин, Л. Л. 2006. *Современный Русский Язык: Фонетика*. Moskva: Academia.
- Мусатов, Валерий. 2016. *Русский Язык. Морфемика. Морфонология. Словообразование. Учебное Пособие*. Москва: Флинта. <https://www.litres.ru/valeriy-musatov/russkiy-yazyk-morfemika>
- Скворцова, Г. Л. 2003. *Глаголы Движения - Без Ошибок*. Москва: Русский язык. Курсы.
- Супрун, В.И. 2001. “Антропонимы В Вокативном Употреблении.” *Известия Уральского Государственного Университета. 2001. 20*. <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/23753/1/iurg-2001-20-17.pdf>.
- Шведова, Наталья Юльевна. 1980. *Русская Грамматика. В Двух Томах*. Наука. http://lukashevichus.info/knigi/russk_gramm_sl_shvedova_1.pdf.
- Шелякин, М.А. 2006. *Справочник По Русской Грамматике*. drofa.

Liite 1: termilista

suomi	venäjä	määritelmä
adjektiivideklinaatio	адъективное склонение	(Pitkien) adjektiivien, eräiden pronomien ja partisiippien pitkien muotojen noudattama taivutusmuotojen sarja
adjektiivit	прилагательные	laatua ilmaisevia sanoja. Ilmaisevat myös sukua taivutuspäätteillä
adverbit	наречия	taipumattomia mm. tapaa, paikkaa ja aikaa ilmaisevia sanoja
affiksi	аффикс	morfeemeja, joiden avulla johdetaan uusia sanoja. Jakautuvat suffikseihin, prefikseihin, interfikseihin ja postfikseihin
agenttitäydennys	агентивное дополнение	instrumentaalimuotoinen nomini, joka ilmaisee passiivilauseen tekijän
aikamuotokategoria	категория времени	verbien ilmaisema kieliopillinen kategoria, jonka tärkeimmät arvot mennyt aika ja eimennyt aika
aktiivi allomorfi	действительный залог алломорф	Pääluokkakategorian toinen arvo morfi, joka on täydennysjakaumassa toisen morfin kanssa eli on yksi kahdesta tai useammasta konkreettisesta esiintymästä, jona jokin morfeemi ilmenee
apusanaluokat	служебные части речи	muut sanaluokat paitsi partikkelit, prepositiot, konjunktiot ja interjektiot
aspektikategoria	категория вида	koko venäjän verbijärjestelmän läpäisevä kategoria, jolla perinteisesti nähty kaksi arvoa, imperfektiivinen ja perfektiivinen
deklinaatio	тип склонения	taivutusmuotojen sarja nomineilla
delimitatiivinen teonlaatu	ограничительный способ действия	tietyn, yleensä vähäisen, ajan kestävää toimintaa ilmaisevia verbejä, esim. посидеть, покурить
distributiivinen merkitys	распределительное значение	datiivin merkitys, jossa jotakin esinettä annetaan kullekin yksi
duratiiviset liikeverbit	однонаправленные глаголы движения	esim. идти, ехать, ilmaisevat liikettä yhteen suuntaan

suomi	venäjä	määritelmä
elollisuuskategoria	категория одушевлённости	erityisesti akkusatiivin osalta oleellinen kategoria, joka liittyy sanan referentin statukseen elollisena/elottomana olentona
erityismerkitys (aspektin)	частное видовое значение	kontekstista riippuva erityinen tapa käyttää aspektia
feminiini	женский род	yksi sukkukategorian arvoista
fleksio	флексия	sama kuin taivutus pääte
funktionaalinen morfologia	функциональная морфология	morfologian osa-alue, joka keskittyy sanojen ja morfeemien käytön tutkimiseen
imperatiivi	повелительное наклонение	käskyä ilmaiseva tapaluokka
indikatiivi	изъявительное наклонение	tavallisin tapaluokka, ilmaisee toiminnan ilman ehtoa, käskyä tai puhujan arviota siitä.
infiniittimuoto	неспрягаемая форма глагола	ks. nominaalimuoto
infinitiivivartalo	основа инфинитива	verbin vartalo, joka muodostetaan poistamalla infinitiivimuodosta infinitiivin tunnus
inkoatiivinen teonlaatu	начинательный способ действия	alkamista ilmaisevia verbejä, esimerkiksi заплакать, засмеяться
interfiksi	интерфикс	morfeemi, joka esiintyy sanojen välissä, esim. лес/o/заготовка
interjektiot	междометия	huudahdussanoja kuten ой! ах! ym.
intransitiivinen	непереходный	verbi, joka ei saa objektia
iteratiiviset liikeverbit	ненаправленные глаголы движения	esim. ходить, ездить, eivät ota kantaa liikkeen suuntaisuuteen
itsenäiset sanaluokat	самостоятельные части речи	muut sanaluokat paitsi partikkelit, prepositiot, konjunktiot ja interjektiot
järjestysluvut	порядковые числительные	lukusanoja, jotka ilmaisevat, kuinka mones jokin ilmiö/asia/tms. on.
johdettu sana	производное слово	sana, jonka vartaloon kuuluu juurimorfin lisäksi affikseja
johtamaton sana	непроизводное слово	sana, jonka vartaloon ei kuuluu (ainakaan nykykielen kannalta) juurimorfin lisäksi affikseja
juurimorfi	корневой морф, корень	sanan leksikaalisen ytimen ilmaiseva johtamaton morfi
kardinaaliluvut	количественные числительные	lukusanoja, jotka ilmaisevat määrää

suomi	venäjä	määritelmä
kieliopillinen kategoria	грамматическая категория	morfeilla ilmaistava kielellinen piirre (esim. sija, suku, aspekti, persoona, pääluokka) jonka suhteen kaksi eri sananmuotoa (esim. играю, играешь) ovat oppositiossa.
kollektiivilukusanat	собираательные числительные	lukusanoja, jotka viittaavat ryhmään henkilöitä
komparatiivi	сравнительная степень	toinen vertailuaste
konditionaali	сослагательное наклонение	ehtoa tai mahdollisuutta ilmaiseva tapaluokka
kongruenssi	согласование	kongruenssiksi kutsutaan ilmiötä, jossa jokin lauseen elementti (kuten predikaativerbi) vaikuttaa jonkin toisen elementin muotoon. Esimerkiksi verbin menneen ajan muoto on kongruenssissa subjektin suvun ja luvun kanssa (она играла, спортсмены играли)
konjugaatio	спряжение	verbien taivutustyyppi
konjunktiot	союзы	lauseita yhdistävien apusanojen ryhmä (а,и,но,хотя уи.)
konkreettis-faktinen merkitys	конкретно-фактическое значение	perfektiivisen aspektin perusmerkitys
konkreettis-prosessuaalinen merkitys	конкретно-процессное значение	imperfektiivisen aspektin perusmerkitys
laatuadjektiivi	качественное прилагательное	adjektiivi, joka voi ilmaista toiminnan astetta ja intensiteettiä
liikeverbit	глаголы движения	joukko verbejä, jotka muodostavat parin liikkeen suuntaisuuden suhteen
liittofutuuri	сложное будущее время	ei-mennyt aikamuoto, joka muodostetaan быть-verbistä ja imperfektiivisen aspektin verbistä
lukukategoria	категория числа	venäjässä tällä kategorialla kaksi arvoa: yksikkö ja monikko
lukusanat	числительные	numeroita ja lukumäärää ilmaisevia sanoja – morfologisesti osin epäyhtenäinen luokka
maskuliini	мужской род	yksi sukukategorian arvoista
modus	наклонение	ks. tapaluokkakategoria
momentaaninen teonlaatu	одноактный способ действия	verbejä, jotka ilmaisevat yksittäisen toiminnan erotettuna vastaavien toimintojen sarjasta, esimerkiksi махнуть, кашлянуть

suomi	venäjä	määritelmä
morfeemi	морфема	kielen pienen merkitystä kantava yksikkö
morfeemiraja	морфемный шов	morfeemien välinen raja, esim juurimorfin ja suffiksin raja
morfi	морф	morfeemin konkreettinen esiintymä
morfofonologia	морфонология	morfologian osa-alue, joka tutkii muun muassa ääntenmuutoksia
morfosyntaksi	морфосинтаксис	morfologian osa-alue, joka tutkii morfologian ja syntaksin rapaintoja, esimerkiksi kongruenssia
neutri	средний род	yksi sukukategorian arvoista
nollääänne	нуль звука	erityisesti väistyvän vokaalin yhteydessä: äänne, joka toisissa ympäristöissä edustuu konkreettisenä ääntenä, toisissa ei
nollamorfi	нулевой морф	morfeemi, joka ei ilmene minään konkreettisenä kielellisenä aineksena, mutta jonka olemassaolo on perusteltua olettaa
nollavokaali	нуль гласного	ks. nollääänne
nominaalimuoto	неспрягаемая форма глагола	verbimuotoja, jotka eivät taivu persoonis- sa vaan nominien tavoin. Esimerkiksi partitiipit.
nominit	инменные части речи	sijoissa taipuvat sanaluokat (pois lukien sijoissa taipuvat partitiipit)
obliikvisija	косвенный падеж	muut sijat kuin nominatiivi ja nominatiivin kaltainen akkusatiivi
oletusarvo	значение по умолчанию	kieliopillisen kategorian (esim. luvun tai suvun) arvo, jota käytetään, jos mikään lauseen elementti ei suoraan ohjaa käyttämään tiettyä arvoa (ks. kongruenssi), mutta arvoa ei yhtä kaikki voi myöskään olla ilmaisematta.
pääluokkakategoria	категория залога	verbien ilmaisema kategoria, jonka arvot ovat aktiivi (действительный залог) ja passiivi (старательный залог)
painotyyppi	акцентологический тип	säännönmukainen sanapainon ilmeneminen tiettyjen muotojen päätteellä ja tiettyjen muotojen vartalolla
partikkelit	частицы	määrällisesti suuri taipumattomien kielio- pillisten sanojen ryhmä, esim. не, бы, мол
passiivi	страдательный залог	Pääluokkakategorian toinen arvo
perduratiivinen teonlaatu	продолжительный способ действия	tietyn ajan kestäviä tapahtumia ilmaisevia verbejä, esim прожить, прозаниматься

suomi	venäjä	määritelmä
perfektiin merkitys	значение перфекта	yksi perfektiivisen aspektin erityismerkityksistä
persoonakategoria	категория лица	tavallisimmin verbeillä, mutta joissain tapauksissa myös pronomineilla ilmaistu kielipillinen kategoria
perusmerkitys (aspektin)	общее видовое значение	aspektin tyyppillisin, lähtökohtainen merkitys
perusmerkitys (aspektin)	общее видовое значение	ks. perusmerkitys
positiivi	положительная степень	ensimmäinen vertailuaste
possessiivadjektiivit	притяжательные прилагательные	adjektiivin kaltaisia sananmuotoja, joilla osoitetaan jonkin asian tai esineen kuulumuus jollekin elolliselle olennotle
postfixi	постфикс	morfeemi, joka esiintyy suffiksien ja päätteiden jäljessä, esim. ся
predikaatiivi	именная часть сказуемого	se, mitä jostakin entiteetistä predikoidaan: lauseen predikaattiverbin täydennys, joka kertoo esimerkiksi jonkin ominaisuuden subjektista (я рад / дедушка болен)
predikaatiivadverbi	предикативное наречие	adverbi, joka toimii lauseen predikaattia, esim. скучно lauseessa мне скучно
preesensvartalo	основа настоящего времени	verbin vartalo, joka muodostetaan poistamalla persoonapäätte, tavallisesti oletuksena monikon kolmannesta persoonasta
prefiksi	префикс, приставка	affiksi, joka liittyy juurimorfeemin etupuolelle
prepositiot	предлоги	yksimorfeemisia sanoja, joilla ilmaistaan kielipillisiä kategorioita. Adpositioita, jotka edeltävät niistä riippuvaa substantiivia.
pronominideklinaatio	местоименное склонение	Eräiden pronomien ja muun muassa possessiivadjektiivien noudattama taivutusmuotojen sarja
pronominit	местоимения	Nominien asemesta käytettäviä sanoja
rajoitetun toiston merkitys	ограниченно-кратное значение	yksi imperfektiivisen aspektin erityismerkityksistä
rajoittamattoman toiston merkitys	неограниченно-кратное значение	yksi imperfektiivisen aspektin erityismerkityksistä
relaatioadjektiivi	относительное прилагательное	adjektiivi, joka ei voi ilmaista toiminnan astetta ja intensiteettiä

suomi	venäjä	määritelmä
salkkumorfi	гибридный морф	morfi, joka ilmaisee samalla kertaa useampaa kieliopillista kategoriaa, esim. красив/ая/-sanana viimeinen morfi sijaa ja lukua
sanaluokka	часть речи	sanojen ryhmittely, joka yleensä tehdään pääosin morfologisin, osin kuitenkin semanttisin (ja syntaktisin) perustein
sanamuodostusoppi	словообразование	morfologian toinen päähaara, joka tutkii mm. affikseja ja johtamista
semelfaktiivinen teonlaatu	одноактный способ действия	sama kuin momentaaninen teonlaatu
sidottu juurimorfi	связанный корень	juurimorfi, joka ei voi itsessään muodostaa sanaa, esim. о/де/ть
sijakategoria	категория падежа	tärkein venäjän nominien keiliopillisista kategorioista, jolla erotetaan lukuisia erilaisia merkityksiä
substantiivit	существительные	sijoissa taipuva asioita / henkilöitä / esineitä ym. nimeävä sanaluokka
suffiksi	суффикс	affiksi, joka liittyy juurimorfeemin jälkeen ennen taivutuspäätteitä ja postfikseja
sukukategoria	категория рода	substantiivien luokittelu kolmeen ryhmään. Sukukategoriaa ilmaisevat myös adjektiivit, eräät pronominit sekä tietyissä muodoissa verbit
summatiivinen merkitys	суммарное значение	yksi perfektiivisen aspektin erityismerkityksistä
superlatiivi	превосходная степень	kolmas vertailuaste
suppletiiviset muodot	супплетивные формы	sanamuotoja, joissa juurimorfi vaihtuu ja mahdolliset affiksit lisätään eri morfiin.
taivutusoppi	словоизменение	morfologian toinen päähaara, joka tutkii eri sanamuotoja
taivutuspääte	окончание	ei uutta sanaa vaan uuden sanamuodon muodostava morfeemi, joka ilmaisee esim. sijaa
tapaluokkakategoria	категория наклонения	verbien ilmaisema kieliopillinen kategoria, jonka arvoja mm. indikatiivi ja konditionaali
tempus	время	ks. aikakategoria

suomi		venäjä	määritelmä
teonlaatu		способ действия	tietyt verbit voidaan ryhmitellä kuuluvaksi merkityksen ja käyttötavan puolesta yhtenäisiksi ryhmiksi, joita kutsutaan teonlaaduiksi. Teonlaadut tuovat usein esille jommankumman aspektin tyypillisiä ominaisuuksia kuten toiminnan rajattua alkupistettä.
transitiivinen		переходный	verbi, joka saa objektin
tunnusmerkillinen osa-puoli	osa-	маркированный член оппозиции	se opposition osapuoli, joka ilmaisee jotakin piirrettä tai ominaisuutta
tunnusmerkitön osa-puoli	osa-	немаркированный член оппозиции	se opposition osapuoli, joka jättää jonkin piirteen tai ominaisuuden ilmaisematta tai on sen suhteen neutraali
vaihetta ilmaisevat verbit		фазовые глаголы	verbit tyyppiä начинать, стать, joiden kanssa käytetään imperfektiivistä aspektia
väistytävä vokaali		беглый гласный	morfofonologinen ilmiö, jossa vokaalit [o], [e] ja joskus [и] vaihtelevat nollavokaalin kanssa, kuten muodoissa сон - сие
vapaa juurimorfi		свободный корень	juurimorfi, joka voi sellaisenaan muodostaa sanan
vartalo		основа	se osa, joka jää (prefiksi+juuri+suffiksit) kun taivutuspäätte otetaan pois
verbit		глаголы	tekemistä, toimintaa ilmaisevia sanoja, jotka ilmaisevat aspektia, pääluokkaa, persoonaa
vertailuaste		степень сравнения	adjektiivien ja adverbien kieliopillinen kategoria, jolla on arvot positiivi, komparatiivi, superlatiivi
yksinkertainen futuuri		простое будущее время	ei-mennyt aikamuoto, joka muodostetaan perfektiivisen aspektin verbin persoonamuodoista
äänteenmuutos/-vaihtelu		чередование	morfofonologinen ilmiö, jossa usein morfin rajalla esiintyy eri äänne sananmuodosta riippuen